

VIKTOR ÅKERMAN

Minnen och anteckningar från Gärdslövs och Önnarps pastorat

Utgivare: Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar, Lunds universitet

Text © Viktor Åkerman, 1964

Denna text är licensierad under CC BY-NC-ND, Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>.) Enligt licensen får verket spridas utan att tillstånd behövs, men bara i icke-kommersiella sammanhang. Verket får inte bearbetas och den som återanvänder verket måste ange dess upphovsperson.

Om inget annat anges är samtliga foton och bilder undantagna och du måste begära tillstånd från upphovsrättsinnehavaren om du önskar återanvända detta material.

eISBN: 978-91-89213-60-9

Skrifter från Folklivsarkivet i Lund, vol. 7

ISSN: 0346-6051

Vid citering: Åkerman, V. (1964). *Minnen och anteckningar från Gärdslövs och Önnarps pastorat*. Lund: Gleerup. <https://doi.org/10.37852/oblu.84>

Information om Skrifter från Folklivsarkivet i Lund finns här: <https://www.ht.lu.se/serie/folklivsarkivet>

Volymen är digitaliserad 2020/2021.

VIKTOR AKERMAN
MINNEN OCH ANTECKNINGAR

SKRIFTER FRÅN FOLKLIVSARKIVET I LUND
UTGIVNA GENOM SÄLLSKAPET FOLKKULTUR

7

Minnen och anteckningar
från Gärdslövs och Önnarps pastorat

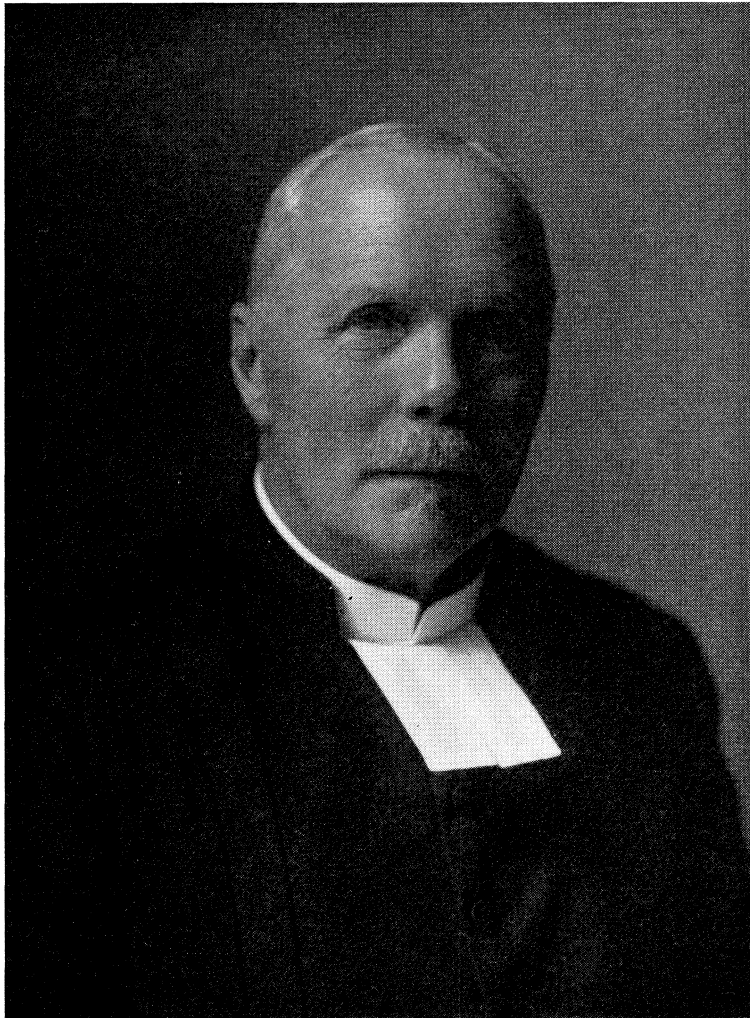
AV VIKTOR ÅKERMAN

Mit einer deutschen Zusammenfassung

CWK GLEERUP · LUND

Utgivare : Sigfrid Svensson
Tryckt med anslag från Längmanska
kulturfonden och Ebbe Kocks fond

LUND 1964
Bröderna Ekstrands Tryckeri AB

Viktor Åkerman (1858—1930).

F Ö R O R D

Kyrkoherde Viktor Åkermans efterlämnade "Minnen och anteckningar" gälla Gärdslövs och Önnarps socknar belägna i mellersta delen av Vemmenhögs härad i sydvästra Skåne. De båda församlingarna ha tillsammans utgjort ett pastorat, som varit patronat under det i Gärdslövs socken belägna Näsbyholms gods. Patronus friherre C. F. von Blixen-Finecke kallade 1859 regementspastorn och vice pastorn i Halmstads socken i Luggude härad Axel Åkerman, född 1819, till innehavare av kyrkoherdetjänsten i pastoratet. Sonen Carl Viktor, författaren till föreliggande bok, var då ett år gammal. Sedan fadern dött 1887 blev Viktor Åkerman två år senare dennes efterträdare och verkade därefter som kyrkoherde i Gärdslov och Önnarp till sin död 1930. Bortsett från skol- och studentåren i Lund tillbringade alltså Åkerman hela sitt liv i dessa socknar. Han liksom fadern levde i nära kontakt med sina församlingsbor. Härtill bidrog förvisso också att fadern själv drev prästboställets jordbruk och att barnen därigenom tidigt stiftade bekantskap med en självhushållning, som inte var alltför olik bondgårdarnas, även om hemmet var herrskapsmässigt. Att Viktor Åkerman själv fortsatte att samtidigt vara präst och lantbrukare till 1914, d. v. s. till genomförandet av 1910 års prästlönereglering och boställsordning, får man däremot inte veta något om i memoarerna. Det är upplevelserna från barndomen och föräldrahemmet som utgöra tyngdpunkten i dessa.

Fader och son förefalla att i mycket ha varit av olika läggning. Sin kärlek till jakt och friluftsliv hade de dock gemensamt. Men Axel Åkerman var kanske mer utåtriktad, en intresserad lanthushållare, en sträng uppfostrare av gammal konservativ sort. Det berättas att han tog det som självfallet, att han om kvällarna med ljus i hand skulle gå från rum till rum i den stora prästgården för att se om alla kommit i säng. Att "läsa lagen" har aldrig varit min

styrka är däremot en karakteristik som Viktor Åkerman ger sig själv. Någon det offentliga livets man var denne aldrig. Han synes ha inriktat sina krafter på sin familj, sin församling och under senare år på sina memoarer. Men att även han hade förmåga att leda framgår av att han i mer än 30 år var ordförande i kommunalstämman, kommunalnämnden, hälsovårdsnämnden och fattigvårdsstyrelsen. Som en enkel och folkkär människa, en gärna hörd förkunnare både i kyrka och missionshus lever hans minne i bygden. "Det är icke i alla herrgårdspastorat", skriver en minnestecknare, "som en kyrkoherde under så lång tid kan bevara vänskapen med baronen, patronerna och statarna".¹ Den uppfattning han i slutraderna deklarerar om sin egen gärning, att han förstått det nya som rörde sig i tiden, framgår påtagligt av hans inställning till den lågkyrkliga väckelsen och till ungdomsrörelsen. Detsamma gäller utfärderna med församlingsborna. Inför 1919 års skolreform visar han sig dock stå oförstående. — Viktor Åkerman lämnar en vacker skildring av sin mor Margareta Åkerman, född Borg (1822—1908), och hennes betydelse för det stora prästgårdshushållet. Hennes berömmelse lever också i bygden, hon var en prästfru "som gick utanpå de flesta". Det gästfria och representativa prästhemmets traditioner fortsattes sedan med den äran av svärdottern.

I de inledande raderna motiverar Åkerman själv varför han nedskrivit sina minnen. Såväl inledning som avslutning antyder, att tanken, att hans manuskript en gång skulle komma att tryckas icke varit främmande för honom. Utomstående hade också uppmanat honom till en publicering. — "Minnen och anteckningar" äro avfattade i tre delar och manuskriptet till varje del slutar med en datering: december 1926, augusti 1927 och september 1928.

Viktor Åkerman dog 1930. Före sin död hade han vintern 1929 färdigställt ytterligare ett manuskript "Från morfars och mormors tid. Minnen och hörsägnar". Dessa anteckningar gälla Farhults prästgård i Kullabygden, där hans morfader Andreas Borg

¹ Albert Lysander i Handlingar rörande prästmötet i Lund 1932, Lund 1933 s. 100 ff. En biografi över Å. ingår i Gunnar Carlquist: Lunds stifts herdaminne II:3, Lund 1951 s. 433 ff.

(1785—1849) var kyrkoherde och senare prost och där hans far som ung adjunkt lärt känna sin blivande maka. Då detta manuskript, till omfång ungefär svarande mot en av delarna i föreliggande bok, genom sin karaktär av ren släkthistoria är av en annan art och därtill från en annan bygd, har det ansetts icke böra utgivas i detta sammanhang. Författaren meddelar här, att han planerar ytterligare en del "Släkten Åkerman", som skulle behandla föräldrarnas historia. Den blev troligen aldrig påbörjad.

Om Åkerman fått någon yttre impuls till att nedteckna sina minnen är obekant. Inom släkten känner man ej till något härom. Den förklaring som dottersonen civilingenjör Nils Hyltén-Cavallius lämnat utgivaren som svar på en förfrågan om hur memoarerna tillkommit förefaller vara riktig: "Åkermanska familjen var intellektuellt mycket livaktig. Man hade ett livligt sällskapsliv, en sprudlande humor och en outtömlig fond av historier, som berättades på kvällarna innan fotogenlampan tändes i min morfars arbetsrum. På gamla dagar har min morfar skrivit ner dessa historier, såvitt jag förstått, huvudsakligen till sin egen, familjens och de efterlevandes förnöjelse". I varje fall ha anteckningarna växt till en sammanhängande kultur- och släkthistoria. Efterlämnade papper visa, att Åkerman gjort omfattande förstudier.¹ Bland sina sagesmän nämner han främst kyrkvärden Jeppa Trulsson — andra namn som skymta fram i anteckningarna äro Mor Ola Hans, Johanna Jöns Als, Hanna Hans Jöns och Ingar Nils Anders. Likaså har han haft en omfattande korrespondens med ämbetsbröder och andra för att få fram eller verifiera sakuppgifterna. Åkermans manuskript föreligger i flera av honom själv signerade maskinskrivna exemplar, vilka tydligen utlånats till ämbetsbröder och andra intresserade. Dessa exemplar finnas nu i släktens ägo, ett är överlämnat till kyrkoarkivet i Gärdslöv och av delarna I och III läto Kyrkohistoriska arkivet och Folklivsarkivet göra avskrifter 1948.

¹ Uppgift härom har lämnats av civilingenjör Hyltén-Cavallius. Existensen av dessa papper blev känd först vid ett sent stadium av bokens färdigställande och utgivaren har ej haft tillfälle att taga del av dem.

”Minnen och anteckningar” föra tankarna till Nicolovius berömda skildring från grannhäradet ”Folklivet i Skytts härad vid början av 1800-talet”, som utkom 1847. Denna har givetvis varit bekant i prästgården i Gärdslöv, dess författare Nils Lovén, som var född 1796 i Rengs socken i Skytts härad, dog visserligen året innan familjen Åkerman kom till Gärdslöv, men han hade dock från 1830 till sin död 1858 varit kyrkoherde i samma härad och under den längsta tiden i grannpastoratet. Den äldre Åkermans företrädare blev för övrigt Lovéns efterträdare. Både Lovén och Åkerman hade vuxit upp i prästgårdar och prästgårdsmiljön är framträdande i bådaskildringar. Uppslaget till boken om Skytts kom visserligen genom en mera allmän beställning från bokförläggare C W K Gleerup på en bok om det gamla folklivet, men både Lovén och Åkerman ha i första hand skildrat egna barndomsminnen. Trots dessa överensstämmelser finns det dock ingenting i ”Minnen och anteckningar” som antyder påverkan från det äldre arbetet. Man kunde t. ex. ha väntat sig, att den rika mängd av folkdiktning som finns hos Nicolovius skulle ha kommit Åkerman att erinra sig eller efterfråga sägner och talesätt också från sina församlingar, men sådana saknas i det närmaste helt och hållet. Han har inte heller haft samma skönlitterära ambitioner som Lovén, i gengäld är hans framställning mer systematiskt disponerad och även mer realistisk. Hos honom kommer starkare till synes, att den gamla tiden ingalunda alltid var så god. På en punkt har dock Åkerman iakttagit en påfallande tystnad, det gäller det bonde-tyranni som hoveriet förde med sig. Ej heller har han antytt det orsakssammanhang som fanns mellan hoveriet och den av honom beskrivna fattigdomen hos bönderna i Gärdslöv. Även innebar den av Åkerman omtalade sammanslagningen av hela byar till stora gårdar en personlig tragedi för många hoveribönder, som därigenom förvandlades till torpare och daglönare.

Nicolovius bok skildrar början av 1800-talet, Åkermans anteckningar om folklivet i Gärdslöv och Önnarp gälla århundradets mitt och tiden därefter. Då är skiftet genomfört sedan länge och gårdarna utflyttade, under det att byalagets betydelse starkt framträder i boken om Skytts. Men i övrigt är det vid en jämförelse överraskande, att förändringarna under ett halvt sekel icke varit

större. Nicolovius betonar annars mycket starkt, att den tid som ligger emellan det skildrade och det närvarande d. v. s. 1800-talets första hälft i hög grad varit en förändringarnas epok. Men de båda skildrade områdena kunna inte utan vidare jämföras med varandra. Skytts härad är i förhållande till den backiga mellanbygd, där Gärdslöv och Önnarp äro belägna, ett vida mer fruktbart land som efter skiftet gav ekonomiska förutsättningar för en mycket hastig utveckling. I Skytts voro också bönderna självägande i motsats till frälse- och hoveribönderna i Gärdslöv.

Vid utgivandet av Viktor Åkermans manuskript har iakttagits sträng pietet gentemot originalet. Endast uppenbara felskrivningar och inkonsekvenser ha rättats, även Åkermans äldre stavning av sockennamnet har bibehållits. Den i noter placerade, avsiktligt sparsamma kommentaren är utgivarens liksom innehållsförteckningen och bildunderskrifterna. Dialektord ha icke översatts eller korrigerats, betydelsen torde framgå av sammanhanget.

För värdefulla upplysningar tackar jag fru Ellida Ohlsson, Svenstorp, och civilingenjör Nils Hyltén-Cavallius, Ludvika. Den senare har även medverkat genom korrekturläsning mot ett i blyertsskrift föreliggande manuskript. Han har också gett ekonomiskt stöd till bokens tryckning. Anslag härtill ha även beviljats från Ebbe Kocks fond och Längmanska kulturfonden, vilket härmed med tacksamhet erkännes liksom också det intresse som C W K Gleerups bokförlag genom bokens utgivning på nytt visat för folk-livs- och hembygdsforskningen.

Folklivsarkivet, Lund i maj 1964
Sigfrid Svensson

FÖRSTA DELEN KAPITEL I

FRÅN HEMMET OCH SKOLAN

Då jag i dag begynner en serie beskrivningar från mitt liv och mitt verksamhetsfält, gör jag det ej blott av kärlek till ämnet utan också av plikt. Den, som bött snart 70 år på samma plats, har plikten att åt samtid och eftervärld meddela sina rön. Skulle dessa beskrivningar en gång kunna sprida något ljus över den tid som gått, och åt eftervärlden bevara något av kulturvärde, vore jag glad.

Vid 1 års ålder kom jag hit. Min fader, som företrädde mig här i ämbetet, flyttade hit på kallelse av dåvarande patronus, friherre C. Fr. von Blixen-Finecke. På grund av domkapitlets vägran att utfärda fullmakt, under förmenande att von Blixen såsom varande dansk minister och dansk undersåte ej ägde kallelserätt i Sverige, blev hitflyttningen några månader fördröjd. Men i augusti 1859 avgjordes ärendet hos Kungl. Maj:t till von Blixens förmån, och fullmakten utfärdades. Sedan dess har jag här haft mitt hem. Här har jag tillbragt min barndoms- och ungdomstid. Här har jag verkat som präst och kyrkoherde nu i 43 år, här har jag åldrats och grånat.

Att i detalj beskriva mitt barndomshem tillåter ej utrymmet. Endast så mycket vill jag säga, att enligt den tidens sed bland präster, behöll min far själv sitt jordbruk, dikade och dränerade jorden och lade den i lotter. Fyra drängar och en ryktare, alla med kost och logis, samt 4 pigor (1 städerska, 1 kökspiga, 1 brygg-huspiga, 1 vävpiga) utgjorde den arbetsstyrka, som skötte om yttre och inre göromålen med hjälp under sommar och höst av torpare och daglönare i pastoratet, vilka utgjorde dagsverken åt prästen. Min mor var regelbundet uppe klockan 5 varje dag året runt, och vid samma tid börjades arbetet ute och inne för att fortsättas dagen i ända tills det blev mörkt. Ja även efter mörkrets inbrott, då drängarna skuro hackelse vid ljus, och pigorna

skötte kardning och spånad till liggdags. Bönderna gjorde s. k. äckor dels till staden, dels till skogen efter ved, och gödseln kördes av dem från gödselstaden ut på trädan.

Detta sätt att driva jordbruket och hushållet förklarar, att i mitt hem fostrades, föddes och kläddes 6 söner och 2 döttrar, alla med skolbildning och sönerna med universitetsstudier eller högskoleexamen. Visserligen voro våra kläder och skjortor hemvävda och hemsyddas, men värderades vi så mycket mera av dem, som tänkte det rätta, och gossarna Åkerman i sina hemvävda kläder voro lika gärna sedda som andra ungdomar, ofta ännu hellre, då vi alla voro dansanta och fyllde bra upp i balsalen. Men utan min mors kloka hushållning skulle aldrig far lyckats att draga sina 6 söner fram till statstjänst och skuldfria stoppa dem in i sina respektive ämbetsverk. Därför honnör för mor, vars livsgärning är oförglömmelig. På alla sätt förstod hon att "göra pengar". Flickor av bildade familjer, som tillika kunde sällskapa och göra hemmet glatt, fingo här lära hushåll mot en den gången mycket dryg avgift av 50 kr. pr. månad. Kläderna, även systrar nas, syddes av den gode hedersmannen Hans Skräddare från Önnarp, som alla dagar året runt, utom sön- och helgdagar, satt på sin plats i folkstugan och sydde för hand — maskin kom aldrig i fråga, det ville han ej höra talas om — våra svarta eller vita slipsar syddes av vår kära syster Ninni, som var hemmets hjälpredda, ehuru detta ej hindrade, att även hon fick en grundlig skolbildning; och ett par balhandskar användes många gånger om, de tvättades med benzin av Ninni, virades in i en handduk, på vilken Hans Skräddare satt troget dagen i ända, tills de voro torra, varefter de hängdes med knappnålar i fönstergardinen att vädras.

Vid 7 års ålder börjades skolgången. Att händelsen var betydelsefull, kände man på sig, och vintern före användes mest till att inrätta sig för vad som stundade. Man talade med alla om huru det skulle bli i skolan, hurudana böcker man skulle ha o. s. v. Och minnes jag många gånger, då jag stod framför min fars bokhyllor och valde färg och utseende på min a-b-c-bok. Skinnrygg och guldsnitt tycktes särdeles passande; och beträffande den lekamliga utrustningen — man hade mat med i skolan, lille-

De äldre skolhusen i Gärdslöv, uppförda 1847 och 1875. Byggnaderna användas nu som bibliotek, kommunalrum m. m. Det var i byggnaden t. v. som Viktor Åkerman fick sin första skolundervisning 1865—67. Foto utg. 1964.

middag och medafton och de längst borta ifrån även middag — ackorderades i hemlighet med mor, om ej hennes silverbrödkorvar kunde få lånas, vilket naturligen förvägrades, de voro så lätta och bekväma att bära, då de voro försedda med grepe och sålunda kunde bäras på armen, och säkert hade ingen annan i hela skolan finare.

Skolan var den ännu mitt emot prästgården befintliga nu s. k. gamla skolan, vilken numera användes till församlingssal och kommunalrum m. m. med bostad åt kyrkovaktmästaren. Bostaden, då upplåten för läraren eller ”mäster”, som han kallades, är oförändrad, men skolsalen är betydligt utvidgad. Skolan var byggd av dåvarande ägaren av Näsbyholm och jämte 2 andra av samma storlek och utseende, en i Sillesjö och en i Nyvång, skänkt till församlingen på 1840-talet. Det brukades så den tiden av nästan samtliga godsägare, för att få skolväsendet i gång, och ehuru husen överlämnades utan vederlag, var det svårt nog att få ”mannarna” att bidra till lärarens avlöning. I denna lilla trånga sal

undervisades den gången över 100 barn. Bänkarna voro s. k. långbänkar, vilka räckte från sida till sida med endast en smal gång längs salens sidor. De voro 8 till antalet, försedda med ett stativ av trä för räknatabellen framför varje barn samt en knapp på framsidan för griffeltavlan. Den främsta av dessa bänkar eller nedersta kallades sandbänken. Där lärde man sig de första bokstäverna och skrev med träpinnar i sand. Bänkens s. k. skiva var egentligen en 3 tum djup längsgående låda till hälften fylld med sand. Vid ändarnas undersida hängde en trälåda, att förvara sandförrådet uti, och ett lock med handtag av bänkens inre mått fördes fram över sanden för att jämna den och på samma gång linjera. Detta sköttes av ett av de äldre barnen, som också skrev för oss. Vi fingo vars ett stycke av sandbänken att skriva på. För övrigt visades med pekpinne på en mitt emot bänken hängande svart tavla med målade bokstäver och siffror.

Sedan denna första lärdomsgrad lyckligen passerats, flyttades man till första bänken, därifrån det ännu var långt till den sista. I övrigt flyttades man upp och ner alltefter flit och framsteg. Det faller av sig själv, att det var svårt för *en* lärare att undervisa så många barn på en gång. Men det gick också på sitt eget vis. Man kom på morgonen i ljusningen. När mäster ätit sin frukost gick han till arbetet efter att först ha kastat en blick över sitt arbetsfält genom ett hål i dörren, på yttre sidan täckt av en bleckskiva, som kunde föras åt sidan. När man såg att det lyste i hålet, visste man att mästerns öga snart skulle vara där. Och då var det att sitta stilla på sin plats. Ve den, som ej observerade ögat i hålet. Den fick sina fiskar varma, helst han greps på bar gärning, ty man hörde aldrig, när dörren gick upp bara för oväsen och sorl. Alla läste högt på en gång, det hela liknade en surrande bikupa. När mäster kommit in och tagit plats på katedern, gjordes bön, därefter visades händerna, att de voro rena, och sedan skedde förhör bänk efter bänk. Dessa förhör sköttes ofta av de s. k. "multörerna" eller rätteligen monitörerna enligt Lancastermetoden och tillgingo så, att "multören" tog plats i ett av fönstren med fötterna på längs väggen löpande sittbänk, och klassen, som förhördes, bildade krets framför. Mäster själv oftast med långpipan i munnen, och den som svarade fel, fick sig ett rapp över pan-

nan av munstycket och slangen. Det tog ibland, så det blev stora rulsingar. Någon timindelning fanns ej. Man läste hela dagen i ett kör, endast med uppehåll för middagsrasten. De som ej för tillfället förhördes, läste högt ofta arm i arm hela bänkraden, halvsjungande. Om mäster ville göra sig hörd, blåste han i en visselpipa, som hängde om handleden i ett band och även användes att slå med, helst i huvudet. Måndags och torsdags eftermiddag var detta sorl allra värst. Då kom posten från Malmö via Anderslöv. Ett ridande bud från herrgården hämtade den till byn, och mäster använde dessa eftermiddagar att i skolan läsa sin tidning från början till slut, bolmande på sin långpipa. Att säga något om detta, vore att förmena honom hans oförytterliga rätt.

Efter 2 år, således vid 9 års ålder, ingick den lärda utbildningen i ett nytt skede. Här skaffades då guvernant. De äldre 3 bröderna hade redan nått latinskolan i Malmö, där de bodde allraförst hos vår morbror, rektor Borg, och senare hos en Mamsell Wetterlind, som levde på inackorderingar, och kunde, där så behövdes, med skärpa och övertygelse använda även rottingen, många av hennes "gossar" till gagn för livet. Att gå i latinskolan var ett stycke bra mycket högre upp än byskolan eller guvernanten, och då bröderna kommo hem under ferierna eller vid tillfälliga besök, såg man upp till dem med oerhörd respekt.

Att förbindelsen mellan hemmet och staden var livlig, kan ju förstås. Allt skulle de ha hemifrån, och allt skulle hem. Kläder, tvätt, lagade skodon, lite slaktmat, när det slaktats och frukt om höstarna. Bud gingo flitigt. När ej egna drängar körde till stan, anlätades en s. k. "prästabonde", arrendatorn av annexhemmanet eller annan, som man fick bud med. Skinnsäcken, en gammal nattsäck av kalvskinn, gjord här hemma, gick då mellan hemmet och staden. Mestadels uträttades ärendena ordentligt och grannliga. Endast en gång hände ett litet missöde, som egentligen var mer komiskt än förargligt. En ung åbosen, kamrat med de äldre bröderna, skulle till stan. Ninni bodde då också i staden, den gången hos rektor Borgs. Budet var ett muntligt ärende till gossarna samt besked att hämta hem Ninnis begagnade linne till tvättning. Detta utför han ej bättre, än att han stiger rakt in i en klass, där en av gossarna läste, går rakt fram till tjänst-

görande läraren med hälsning från vår far "om han kunde få tala med gossarna Åkerman, och så skulle han hämta Ninnis det skitta töjed". Att detta verkade som en knalleffekt, kan man förstå bland alla dessa pojkar, och att bröderna fingo lida smälek för "det skitta töjed" är också begripligt.

Här hemma förlöpte tiden utan märkbarare tilldragelser. Vi läste som sagt för guvernanten. Hon hette Clarinde Malmgren, var köpmansdotter från Malmö, skrev och talade flytande franska, tyska och engelska språken, undervisande i alla ämnen utom räkning, som besörjdes av Mäster, och under ferierna läste de äldre bröderna med oss yngre botanik och matematik. Om Clarinde Malmgrens undervisning i övrigt, vill jag ej yttra mig. Den tiden var pedagogiken ännu ej ett ämne för studium. Man läste alla ämnen var dag, hade läxor, som aldrig förklarades, fick bakläxor, som aldrig hördes upp. Clarinde Malmgren var emellertid en samvetsgrann och gudfruktig person, som påverkade åtminstone mig mycket djupt, och lade den religiösa grund, som bevarade mig under barndoms- och ungdomstiden för mycket ont och förde mig in på den bana, jag sedan valde som min, den prästerliga.

I 3 år hade jag förmånen att åtnjuta hennes undervisning. Och efter att sista året, sommaren 1870, ha stormpluggat 12 timmar om dagen, lyckades jag taga inträdesexamen till 3:dje klassen vid Kungliga Karolinska Katedralskolan i Lund.

Denna tid, som varade från 1870—1877, då studentexamen avlades, är ett så stort stycke av ens liv, att det borde ha sitt eget kapitel och ej kan ens då behandlas, som det förtjänar. Dessutom kan ingen med full rättvisa skriva om sin skoltid. Den tiden är så betydelsefull, så grundläggande för hela ens kommande liv, att man först efteråt, kanske först då man är gammal, förstår vad den betydde, men då är det för sent att rätta vad som felades eller ta igen, vad som försummades. Skoltiden har 2 sidor, 2 uppgifter, den ena är att meddela kunskap, den andra att påverka och utbilda ens karaktär. Vad dessa 2 beträffar, bör den första kunna nås med dugliga lärare och begripliga pojkar med normal begåvning. Sådana lärare saknades ej heller på min tid i Lund. Men det må sägas, vi hade också sådana, som ingenting

kunde giva. Jag har ofta undrat över, att lärare så lite försökte väcka intresse för sitt ämne. Aldrig en förklaring, aldrig en utsiktspunkt, därifrån man kunde skåda ut eller skåda in i det okända. Vi läste författare på latin och grekiska, utan att få reda på vilka de voro, eller när de levde. Vi läste deras alster, utan att få veta, vad det rörde sig om. Blott det grammatikaliska berördes. Detsamma i övriga ämnen. Ej ett ord utöver läxan för dagen. Följden därav: böckerna bliva tråkiga, man läste aldrig vidare.

Vad skolans uppgift att påverka ens karaktär beträffar, är detta en utopi. Lärarna kunna nog vara oförvitliga i sin vandel, men vem studerar dem närmare? Aldrig ett ord till ens bättre människa, aldrig något, som satte ens bättre människa i rörelse. Vad man hört i hemmet, fick man leva på, och tack vare Gud, det bevarades och växte högre och vann den stadga, som sedan visade sig stark nog att bestå i universitetslivets stormar. Jag vill ej betygsätta mina lärare. De voro sådana tiden gjort dem. Jag minns dem alla med glädje och tacksamhet: Per Edvard Gulin, Ohlsson Gadde, Klas Lundin, Erik Schweder, Lyttkens, Fritz Svensson, Anders Th. Oséen, Hultmark, Ruhe, Brag, Anders Malmström, Dubb, Gustaf Pettersson, Anders Petersson m. fl. Trots deras mer eller mindre oförmåga att komma oss nära — där var den gången mellan lärare och skolpojkar ett sådant svalg, att man aldrig vågade fråga dem varken i klassen eller i deras hem, om det var något man ej fått tag på — lade de dock sten på sten till den kunskapens byggnad, genom vilken man till sist inträdde vid universitetet. Tänk vad föräldrarna ordnade det gott och bra för oss bröder under skoltiden i Lund. De båda äldre voro då studenter och skulle, som det heter "ligga i Lund", vi 3 yngre skulle "gå i skolan".¹ Ej under då, att de ordnade för oss med eget hushåll. "Vår snälla Karna", som hon kallades, känd i slakten, där hon tjänat många år, övertog oss då alla, utom

¹ Viktor Åkermans syskonkrets: Anders, jägmästare (1849—1893), Axel, borgmästare (1851—1904), Georg, major (1853—1919), Ninni (1856—1926), tvillingbrodern Ernst, bergsingenjör i Spanien (1858—1943), Assar, häradshövding, statsråd (1860—1936), Titti (1862—1947).

n:r 3, som valt den militära banan och låg på Karlberg. Herrarne Anders och Axel, sedermera jägmästaren och borgmästaren, voro nog så artiga och lätta att passa. Men vi 3 yngre, i synnerhet de första åren, voro ej lätta att göra till lags. Men så fingo vi också känna skillnaden mellan en student och en skolgosse. För en student var ingenting för gott. En skolpojke kunde ej få det knalt nog. "Herrarne" expedierade också sin frukost alltid innan vi kommo från skolan, detta så tidigt, att bordet hann undergå en total förändring. Den fina duken togs bort och i stället lades en fläckig sådan. Den nya osten, som mor skickat in, togs bort och ersattes med en torr ostskorpa. Av kotletten och löskokta ägg, som serverats "herrarne" till frukost, fingo vi endast lukten och skalet. Till middagen, som åts gemensamt, fick alltid Axel, som var favoriten, när vi hade köttsoffa 10 frikadeller, Anders 8, tvillingarna vars 4 och Assar 2. För att ej tala om de många stekta äpplen, som gingo vår näsa förbi, och buros in till bröderna. Var det underligt, om barnahjärtat sårades, sinnet retades, och månget hårt ord sades eller tänktes? Det kan förstås också, om de torra ostkanterna någongång skuro ut och lades på bordet som Karnas initialer. K. L. (Karna Larsson) lästes där mer än en gång efter våra magra måltider. Men Karna var en duglig människa, oss alla tillgiven. Den rörande vänskap, hon visade oss under de många år hon, sedan tjänsten i Lund var slut, och hon ingått äktenskap med vår gamle pensionerade "mäster", bodde mitt emot prästgården, all den kärlek med vilken hon omfattade våra barn, skola vi aldrig glömma.

KAPITEL II

STUDENTTIDEN

1877 på våren blevo jag och min tvillingbror Ernst, sedan bergsingeniör i Spanien, numera bosatt i Paris, studenter. Då abiturienterna voro många, fördelades vi på 3 dagar. Säsom varande helklassist d. v. s. sådan, som läste både latin och grekiska, skulle jag upp första dagen, då däremot Ernst, som var halvklassist, d. v. s. läste latin men ej grekiska, skulle upp först dagen därpå. Den dagen examen togs, glömmer jag aldrig. Inte var man orolig, det hela gick ju med glans, lärarna försökte ej klämma oss, och censorerna voro vänliga. Men ändå. Dagen var så betydelsefull. Och att bliva kuggad ansågs som den gräsligaste skam. Jag hade alltid trott, att studentexamen skulle låta en förstå, att man var en lärd man, och att man skulle känna tyngden av sina kunskaper, då man fick på sig den vita mössan. Men inte kände jag någonting. Jag tyckte jag var densamma som förut, lika blyg och omyndig som alltid. Dock var det ett stolt ögonblick, då den vita mössan sattes på. Detta skedde ej som nu, att mössorna i förväg avprovades, hämtades på skolan, där vaktmästaren tillhandahåller dem. Ej heller var skolgården full av gratulerande föräldrar, syskon och vänner, som behängde en med blommor. Mössorna hämtade vi själva uppe hos mösskräddaren Åke Nilsson på norr — han bodde i hörnhuset till höger bortom Lundagård, där universitetshuset nu ligger —. Dit hastade eller sprang man i kapp, sedan utgången av examen tillkännagivits i kollegierummet nere på skolan, dit hade den intresserade allmänheten, eller "hela stan", som det heter, jämte anhöriga och vänner samlats utanför på gatan, som var svart av folk, en ofta nog ogenomtränglig hop. Sedan man slagit sig igenom där, togs Nilssons trappa, som var hög och med räck åt framsidan, i 2 skutt, så in i butiken, där mössan avprovades och tillpassades, så ut på trappan, där man möttes av ett öronbedövande hurrarop,

som man själv instämde uti under viftningar med mössan. Den gamla utslitna — man hade nämligen iklätt sig en sådan, som kunde kasseras — kastades vårdslöst ut i hopen, där den alltid uppfångades av någon, på vars huvud den ännu en tid kunde göra tjänst, och kanske stundom anses både fin och klädsam. Lyckligen på gatan, blev man lyckönskad och gratulerad och omfamnad, och samlades så med kamraterna, när även den sistkomne, den med de kortaste benen, hunnit fram och lyckligen hunnit genom allt, för att gemensamt fira aftonen och dagens glädje i gamla botaniska trädgården vid Lundagård eller på akademiska föreningen. Den kvällen valde vi det förstnämnda stället, där vi drucko punsch och rökte cigarr, den första utan att vara "rädda för lärarne", ty under skoltiden var ju allt sådant förbjudet, och det kändes alltid skönt att ha sin frihet. Någon supé eller sexa hade man ej råd till. Den skulle sparas tills den gemensamma studentsexan skulle avätas med föräldrarna och lärarne. Vi togo oss i stället i den vackra sommarkvällen en lång promenad utåt landet, där vi marscherade fram i dubbla rader sjungande fosterländska och icke fosterländska sånger. Att vi på hemvägen genom "Skinnatorn" under skräll dansade ringdans inne på en bondgård, förargade ingen, ej ens bonden, som yrvaken i blotta linnnet med nattmössan på huvudet tittade på oss ett slag genom den öppnade dörren, men helt beskedligt drog sig tillbaka, då han såg våra vita mössor. Jag gissar det var ej första gången hans gård vid nattetid fick besök av studenter. Den låg ju så där i "stråkvägen". Ja så gick man hem och sov sin goda sömn med den vita mössan bredvid sig på nattduksbordet. Att jag på morgonen, då min bror Ernst passerade mitt rum på vägen till sin examen, tilltalade honom ett lite spydigt: "jaså, skolpojken skall nu gå i skolan" är förlåtligt.

Ja, så var man student, så gällde det att bli någonting. För mig var det ej svårt att bestämma mig i valet av vitae genus, ty det hade alltid legat för mig att bliva präst. Vad var då naturligare än att allt nu inriktades på detta, och att jag redan första sommaren försökte predika. Efter vederbörlig venia av dåvarande biskopen, d:r W. Flensburg och efter samråd med min far, bestämdes så äntligen dagen, då jag skulle börja, nionde sönd.

e. Trefald. den 29 juli 1877. Att skriva en predikan själv, var där ingen som tänkte, att jag skulle göra och kunde ej heller begäras, men avskriva en, det kunde jag, och efter anvisning av min fader slog jag mig ner i trädgården lördagens eftermiddag den 28 och plagierade. Detta var ingen konst, men sedan gällde det att hålla den. Där var ju så mycket att iakttaga. Hållning, gång, tonfall, röstens höghet och styrka, så det kunde höras i hela kyrkan, och så bönerna, som den tiden lästes från predikstolen, att man ej tog fel eller vände 2 blad på en gång o. s. v. Där var mycket att iakttaga, och mycket att akta sig för. Söndag morgon klockan 7 då ännu ej någon kommit till kyrkan, ej ens ringaren, ej heller någon syntes på kyrkogården, smög jag mig upp på predikstolen i Gerdslöv och övade mig där att läsa upp bönerna och predikan. Men det hördes lite hemskt att så där läsa "för de döde", ty för de levande kunde det ej kallas att jag läste, då ingen sådan var närvarande. Klockan 1/2 10 körde vi till Önnarps kyrka. Vi hade valt en dag, då där var först gudstjänst. Där var ej heller så många, som jag kände, så jag generade mig lite mindre där, tyckte jag, men hemskt var det, och känslig var man för dagens betydelse. Att det skulle gå bra, var jag viss om, ty den saken hade jag med ungdomens varmaste hänförelse lagt på hans hjärta, vars ära det gällde. Men när tornklockan började ringa — det ringde då "andet", d. v. s. andra gång, när prästens vagn syntes på vägen — klappade allt hjärtat väl fort, och när så min far i sakristian, han hade själv gått för altaret, hängtt på mig prästkappan och klockaren sjöng predikstolsversen, och min far klappade mig på axeln och sa: "Gud välsigne dig", då blev det tjockt i halsen och tårades ögonen. Men jag hämtade mig snart. Klädd i svart frack med öppen väst och stjärkskjorta, prästkrage och prästkappa, tågade jag så på predikstolen och höll min första predikan, utan missöden. För de flesta åhörarna var jag okänd, endast en åhörare, nämligen Hans Skräddare, visste vem jag var, och då han såsom varande mera känd med vad som förhades i prästgården, tillfrågades: "hår va den prästen ifrå", svarade han: "Ack, de va ju kyrkoherdens Viktor". Ja det gick bra den gången även i sista mässan i Gerdslöv, och blev allt bättre och bättre för varje gång, och omdömena ute i församlingarna voro också

allmänt fördelaktiga. Mannarna sa: "Han e nästan villare än faren". Och kvinnorna, som vändes hit, mest i köket, där de hade ärende till min mor, ville ju gärna för henne uttrycka sin tillfredsställelse och säga även henne en artighet: "Han e så vältali, de e liasom vi hörde fruen".

Dessa predikningar under studenttiden ha sitt stora värde. Kanske ej så mycket för församlingen som för de predikande själva. De bevara den unge från många synder och tillropa honom både i och utom universitetet ett hälsosamt: "Hav akt på dig själv". Åtminstone har jag alltid känt det så, och jag tackar Gud, att jag så tidigt — jag var blott 19 år — fick börja.

Studenttiden! Huru härligt ljuder ej detta ord. Man föreställer sig en tid av idel ljus och glädje eller rättare sorglöshet och uppsluppenhet. Sådan var ej min studenttid. Vi voro för många hemma, 6 bröder och 2 systrar alla studerande. Vad förslår en kyrkoherdelön, även om den var större då än nu. Mina föräldrar ägde intet kapital att taga ur. Men de ägde vad som är bättre än kapital, en ovanlig duglighet och arbetsförmåga. Min mor var bättre än det största kapital. Det lilla tjänjdes och räcktes. Och alltid var här rikligt. Aldrig något knussel. Fulla fat. Alltid mat i huset, även när objudna gäster helt à propos kommo hit. Det var ej något ovanligt, att rätt som man satt en eftermiddag, rullade den ena vagnen efter den andra in på gården, lastade med folk. Alltid gästfritt, alltid mat. Som sagt, tack vare allt detta, hade vi allt vad vi behövde. Vi saknade intet. En fattig månadspeng av 15 kr. i månaden för nöjen och uteliv räcker ej långt. Men den räckte för oss. Vi behövde ej mera. Vad vi ej hade råd till, fick försakas. Den tiden gick det ej till som nu. Studenterna göra pengar på växlar och borgensförbindelser och stampa hos pantlånarna. Fullständigt okänt på min tid. Vi läste och skötte oss. Plikten bjöd det. Detta betyder ej, att vi bara stormpluggade. Vi hade tid till nöjen också. Studentbalerna och familjubjudningarna försumrades ej. Utrustningen till dessa studentbaler var den allra billigaste. Ett par tvättade handskar, en hemmasydd vit halsduk och den slitna frackkostymen, det var allt. Flickan, som man slog för, bjöds på en portion glace à 25 öre. Ej som nu, soupeer med vin. Mammorna eller förklädena sutto

hela kvällen som klistrade panelhöns längs väggarna. Men dansa kunde vi, och dansade gjorde vi. Två varv i vals eller polka kring stora föreningsalen, var det ej många, som kunde prestera, men de funnos dock, och eftersökta voro de, helst om de kunde dansa avigt. Och när balen var slut, gick envar till sitt. Flickorna väl insvepta i sina ytterplagg och eskorterade av mammorna, samt av jungfrur, som kommit för att hämta dem. Ej som nu åtföljda arm i arm utan allt sällskap af mammor eller jungfrur av den ungherre, som varit deras kavaljer för aftonen.

Livet i familjerna var mycket enkelt den tiden. Professorerna hade s. k. mottagning en dag varje vecka. Då var det öppet hus för alla, som ville komma. Och man kom. Mest de av samma nation, för vilken professorn var inspektör. Men även andra. Själv var jag otaliga gånger hos Olbers och Warholm, ehuru jag såsom skåning tillhörde Lunds nation. Men det berodde på att de voro professorer i teologi, och hade således med min utbildning att göra. Där var alltid glatt och trevligt. Också i andra familjer kom man. Icke att förglömma mina kära släktingar Borgarne, Wilhelm och Berndt Borg och tidigare deras fader komendören C. O. Borg. Hos dessa hade man alltid ett gott tillhåll. Där var man alltid välkommen och som barn i huset. Detta senare var särskilt fallet hos Berndt Borg, hans hustru Maria hade som ung flicka varit i mina föräldrars hus, och höll av oss alla. Hon hade under skoltiden ens sparbanksbok om hand, där man satte in och tog ut, mest tog ut, dock sällan högre belopp än 1 krona eller 75 öre. Och detta senare ej utan protester. Ibland lånade hon oss 75 öre, för att vi skulle slippa ta ut ur boken, men då alltid med löfte att få dem igen, ”om ej förr så till vintern, när mor hade sålt sina kalkoner”. Då fick vi alltid en extra hacka till hjälp. Några extra inkomster som student var ej lätt att få. Informera eller ge lektioner passade mig ej. Men jag hade mina predikningar här hemma, där jag alltid utom resan fick 5 kronor för varje gång; och, sedan kaptenen, sedermera översten Carl Henrik Norlander, satt i gång med sin sjukgymnastik, fick jag plats där som underassistent mot 15 kr. i månaden och 2 timmars arbete ett par dagar i veckan. Detta gjorde, att man drog sig fram hyggligt, kunde vara med, där det ej var för dyrt, och hade

det trevligt. Intresserad av gymnastik och fäktning hade vi en bra klubb med övningar ett par kvällar i veckan för ovannämnde Norlander. Medlemmarna i klubben voro idel universitetsmännskor, och vill jag särskilt erinra om gamle professor Naumann, som var mycket svår att ha till motståndare i fäktningsnummer, helst på sabel, där han alltid högg in med sådan obehärskad kläm, att en felparering var lika med kluvet huvud d. v. s. döden.

På sjukgymnastiken kom man i beröring med varjehanda personer, dock även där mest universitetsmän. Och det hör till min oförgrifliga ära, att ha behandlat min vördade biskop Wilh. Flensburg och med honom kommit i närmare beröring än någon annan av mina ämbetsbröder, fick giva honom magvalkning, en mycket delikat rörelse, som jag lär ha givit med mycken framgång.

Min ställning vid universitetet var ej bland de framskjutna, jag hedrades ej med några officiella uppdrag, varken i sociala utskottet eller i seniorskollegium, men i en punkt var jag framskjuten, mera än de flesta, ty jag var standarbärare och bar under flera år stora standaret, som krävde ett par starka armar och manhaftiga ben. Såsom sådan gick man ju alltid före, fick se och höra allt vad som förekom.

Min teol. examen tog jag i tide. Hade kunnat taga den ännu tidigare, om ej min käre fader, som hade stor respekt för allt examensväsende, velat att jag skulle ta teol. filen, ehuru den ej var obligatorisk än. Detta blev den först 1879. Han hade väl tänkt på att intresset för studier skulle föra mig längre. Men då jag ej hann med denna på den utsatta tiden, skrev jag in mig på hösten 1879 i teol. fakulteten och absolverade därefter theoreten och praktiken i vederbörlig tid. Det år, som gav mest, var det praktiska. Den praktiska teologien intresserade mig till den grad och gav mig så starka impulser, att jag helst velat fortsätta i Lund ett par år till. Men min fader var sjuklig. Hade haft adjunkt sedan ett år. Och vad var naturligare, än att jag lät prästviga mig och utgick som adjunkt hos min far och en av hans grannar, prosten S. O. Hendeberg i Grönby den 1 juni 1883. Prästvigningen förrättades i domkyrkan av H. H. biskopen, Dr. W. Flensburg, som därvid talade över språket: "I ären jordens salt och världens ljus" o. s. v. Vid förrättningen närvaro båda mina föräldrar, min far som assi-

stent. Och min mor, som satt som åhörare i koret, sade, att vid edens avläggande hördes min röst tydligast av alla. Och det var nog sant. Åtminstone gav jag min ed med övertygelse, och sällan har någon präst gått till sitt kall med mera hänförelse än jag.

KAPITEL III

PASTORN

Den 1 juni 1883 begynner således min prästerliga bana. Med missiv på 2 håll Grönby och Gerdslöv, blev tjänstgöringen nog så krävande för den unge oerfarne adjunkten. Man ägde ju på ömse håll vars hälften, vilket gjorde, att jag fick hel mans börda och lite till. Ty icke räknade man så noga. Alla husförhören, alla passionspredikningarna och nästan alla skolexamina i 2 pastorat var ej så lite, och så därtill förrättningar sön- och helgdagar samt predikoskyldighet varje söndag. Men så hade jag också 75 % av adjunktlönen i vardera pastoratet, och det bästa av allt, snälla förmän och församlingar, som höllo av mig.

Då jag förut lämnat beskrivning på mitt hem i Gerdslöv, vill jag här inskränka mig till att tala om Grönby. Prästgården där var den gamla, än i dag existerande fast numera arrendatorbostad, den äldsta delen utdömd sedan 1812. Den gav också utvändigt intryck av hög ålder och även inredningen viskade därom. Men husets inre, dess möblering, gamla fina möbler, dess renhet och puts vittnade om den förfining och smak, som utmärkte de gamla fina prästhemmen. Dess värdfolk och hela familjen i övrigt var den älskvärdaste och finaste, och adjunkten behandlades ej blott som vän utan som familjemedlem. Alla tävlade om att vara vänliga och omtänksamma. Och gamle prosten själv¹ drog sig ej för att en gång mitt om natten, då han slutat sin läsning och skulle släcka sitt ljus för att sova fick se, att dricksvattnet på karaffinen ej var riktigt klart, och misstänkande, att adjunkten fått samma sort på sin karaff, stiga upp och gå ner i källaren, gammal och snubblig som han var, och hämta en flaska sodavatten och själv komma ner med den till adjunkten. Min häp-

¹ Simon Hendeberg (1821—1892) kyrkoherde i Grönby och Anderslövs pastorat sedan 1863, prost i Vemmenhögs kontrakt 1883—1890.

nad, då jag hörde honom komma, och min förvåning, då jag såg vad det gällde, skall jag aldrig glömma. Och denna kärlekens gärning av denna min så högt värderade förman mot min ringa person, skall jag alltid bevara i rört och tacksamt minne.

Hendeberg var den i allt fine och förekommande. Han satte värde på när yngre folk lärt sig vara artiga mot äldre och kunde på ett mycket fint sätt tillrättavisa försummelse härutinnan. Jag glömmmer aldrig, då jag nyårsdagen 1884 förgätit uppvakta min förman. Min predikotur stod till Gerdslöv, så jag kunde ej personligen infinna mig. Men en skriftlig nyårsönskan kunde jag sända. Ej heller detta blev av. Och tredje dag nyår fick jag brev med nyårsönskningar från Hendeberg så lydande: ”Till det nya år, som för dig så oförmärkt tycks ha gått in, ber jag få framföra mina bästa lyckönskningar o. s. v.

Var mitt arbete under denna tid på grund av sin dubbelhet rätt så krävande, helst för en nybörjare, som alltid behöver lång tid till sina förberedelser, så var den också dubbelt givande och uppmuntrande. Fulla hus vid gudstjänsterna, fullt vid nattvardsborden, en gång i Anderslöv 500 nattvardsgäster, varvid blotta distributionen tog 2 timmar i anspråk, fullt vid husförhören. Det var högtidsdagar alla dagar, det var stunder, då själar möttes hos Gud, hjärtan funno varandra, och band knötos, som hålla än i dag. Närhelst jag kommer till Anderslöv och Grönby och sammanträffar med folk från min adjunktstid, känna vi ännu, att vi höra varandra till. Och den vänskap, som knöts den gången, ha de gångna åren ej kunnat utplåna.

Denna tid, som jag kallar för den lyckligaste i mitt liv, varade blott 3 år. Sedan blev min far så klen, att han behövde mig alla dagar av året, och Hendeberg på sitt vis, han orkade ej mera, och fick därför ha hel adjunkt. Så blev jag v. pastor här hemma och beklädde ännu denna post, då min far dog 1887 den 3:dje maj. Den 1:ste drabbades han av hjärnblödning på Hyby slott, där han trogen gammal vana och mångårig vänskap varje år den 1:ste maj bjöds på middag av herrskapet Wrangel von Bremer. Han kände sig efter middagen illamående. Man ville att han skulle gå till sängs och stanna över natten, men han lät sig ej övertala. Reste ensam hem på tåget. Ankom till Näsbyholms

station på kvällen, gick in på kontoret, men föreföll så bortkommen att stationsinspektoren P. André fann sig föranlåten följa honom ut till vagnen. På fotsteget förlorade han medvetandet och kunde endast med inspektorens hjälp fås i vagnen, varefter han åkte hem, vilande i inspektorens famn. Han talade ej mer, lyfte ej upp sina ögon, och den 3 maj var det slut.

Med denna dag begynner ett nytt skede i mitt liv. Icke att mina yttre levnadsförhållanden förändrades, jag stannade kvar som v. pastor, och det gamla hemmet förblev oförändrat till 1890, då nådåret gick till ända. Ett under sådana omständigheter ovanligt lyckligt förhållande. Hade min far dött 4 dagar tidigare, den 30 april, hade vi haft ett år mindre, ty tjänsteåret hade då reducerats till intet (det utgår som bekant den 30 april, och den 1 maj börjar det nya) Nu dog han den 3 maj, och vi fingo därigenom "nådatiden" förlängd med så gott som ett helt år. Men upplösningen av gamla hemmet förestod och frågan om min fars efterträdare stod för dörren. Vad gamla hemmets upplösning beträffar, är denna alltid ömtålig, och efterträdaren betraktas mer eller mindre som inkräktaren i ett gammalt bo, och alla förändringar han vidtager, anses som en personlig förolämpning mot den bortflyttade familjen och brist på pietet. Bara att hugga ner ett träd, som vuxit upp och skuggat för mycket i trädgården eller bostaden, är ett brott och en hänsynslöshet, som ej nog kan beskrivas.

Denna ömtåliga sida av saken, kommo vi dock här lätt över, då efterträdaren blev ingen annan än jag själv. Att så skulle ske kunde från en sida sett anses naturligt, och annat kunde ej väntas, då det bästa förhållande alltid rått mellan prästgårdsfolket och patronus. Men å andra sidan var "kallet" inget fideikommiss, och med de försänkningar patronus ägde i hela landet, kunde nog förts fram en person, som man ansåg sig ej kunna förbigå. Jag var ju också så ung och hade tiden för mig. Vilka som sökte, vet jag ej, ty i den punkten som i så många andra, var patronus alltid för mig tystlåten. Men jag ansåg mig ingalunda självskrivnen, och någon dag efter min fars begravning iförde jag mig min stass och anmälde mig personligen som sökande. Man skulle eljest kunna sagt: "Han har ej anmält sig". Något svar gavs naturligen ej, ej ens en antydning, och först i mars

1889 togs frågan upp till avgörande. Jag glömmer aldrig den dag, jag blev kallad. Det skedde på Näsbyholm, dit jag gått upp på en förmiddagsvisit. Efter lunchen och kaffet skulle jag gå hem. Då följde patronus mig ett stycke på vägen, varvid han helt à propos frågade, om jag fortfarande aspirerade på platsen. Då jag besvarade denna fråga jakande, sade han mig, att han bestämt sig för mig, och att detta kunde bli bra för min gamla mor. Han menade, den käre vännen, att hon gjort sig förtjänt av att slippa ryckas upp med rötterna och se det hem, som hon och far byggt, övergå i främmande händer. Och det hade hon. Att stunden för mig var överväldigande kan man förstå, och jag skyndade hem med så raska steg i snöälтан, det var ju i mars, att jag aldrig gått fortare, men tyckte själv, att vägen aldrig varit längre. Utanför Tre Kronor¹ stod gamle trädgårdsdrängen på Näsbyholm, Peter Thorngren. Honom kunde jag ej underlåta att meddela min glädje och gjorde detta med ett stort famntag. Och han gladdes med mig. Så skyndade jag hem, där mor blev omfamnad, telegram avsändes till min trolovade i Malmö, Alma Lembke, min blivande kära hustru, och till syskonen. Reste omedelbart till min käre prost och förman, S. Hendeberg i Grönby, som drack min skål i skummande champagne och skrev konceptet till kallelsen. Nästa dag var jag åter på Näsbyholm, där kallelsen utfärdades av patronus och försågs med vederbörligt sigill, varefter den översändes till Domkapitlet. Denna gång var där ingen invändning att göra, och den 24 april samma år, 1889, blev fullmakten utfärdad. Så var jag kyrkoherde, 31 år gammal, så skulle jag, den unge oerfarne prästen, övertaga de kära församlingar, där jag vuxit upp, bli kvar på den plats, där min fader verkat i 30 år, få bo i det hem, som har så många vackra traditioner från föräldrarnas tid.

¹ Ett hus söder om herrgårdsbyggnaden, där flera av tjänstefolket bodde; namnet kan ha uppkommit som en skämtsam anspelning på den gamla krogen "Tre kronor" vid vägkorset söder om Svenstorps kyrka.

KAPITEL IV

KYRKOHERDEN

Det år, som nu följde, var ett förberedelsens år. Det gällde att ordna hemmet för min moder å ena sidan och mig själv och min blivande hustru å den andra. Min mor redde jag ett hem i den nybyggnad, som jag lät uppföra på den tomt, där övre delen av gamla prästgården då ännu stod kvar, "kavaljersflygeln", där vi bröder hade våra rum, men som jag då lät riva — den nedre med Holmbergska rummet¹ står ännu —. Och i detta hem hade jag glädjen att få ha henne i fulla 18 år. Och det må sägas till hennes berömmelse, att hon aldrig vållade oss någon ledsamhet. Hon förstod som ingen annan konsten att vara ej blott mor utan också svärmor.

Mitt eget hem och min blivande hustrus redde jag till med all omtanke och med all pietet för vad som varit. Inga större förändringar vidtogs, huvudsakligast målning och tapetsering samt en del försköningar av trädgården, som likt alla andra, där innehavarna åldrats, vuxit över och behövde förnygring. De gamla tjänarna från föräldrarnas tid vigdes samman, 3 par på samma söndag, och flyttade ner i det stathus, jag låtit uppföra vid vägen söder om prästgården, där de många år tjänade mig med skötsel av lantbruket, som jag likt min fader före mig själv behöll. Och då allt var i ordning hämtades min kära hustru, Alma Lembke från Malmö, då blott 23 årig men väl rustad i alla hänseenden för sitt blivande kall.² Den 16 juli 1890 stod brölloppet i Stadt Hamburgs festvåning i Malmö med prosten J. A. Olin som vigselförrättare. Aftonen samma dag reste vi hit med tåget

¹ Torde ha fått sin benämning efter faderns företrädare prosten Lars Paulus Holmberg (1808—1884), som 1859 blev kyrkoherde i Äspö och Ö. Klagstorps pastorat.

² Alma Lembke (1867—1949) var dotter till garverifabrikören Edvard Lembke i Malmö.

Gärdslövs prästgård. På trappan Alma och Viktor Åkerman med äldsta dottern Märta. Foto från 1890-talets mitt.

från Malmö. Jag glömmmer aldrig, när tåget rullade in på Näsbyholm. Där var dödyst, och det var liksom hela naturen höll andan. Fullt av folk hade samlats vid stationen för att se kyrkoherden och hans fru, och inspektör André, den alltid uppmärksamme och tillgivne vännen, hade låtit uppföra en äreport av grönt och blommor. Vid ankomsten till prästgården nya människomassor och över trappan ett "välkomna hem" i girland av blommor utfört av tjänarna. Så begynte mitt äktenskapliga liv vid hennes sida,

som Gud utkorat. Mången undrade, om flickan från staden skulle kunna ta upp manteln efter "gamla fru Åkerman", vida känd och berömd för sin ovanliga duglighet. Men flickan från staden kom ej på skam. Med ej blott energi utan också duglighet tog hon kallelsen upp, och det dröjde ej länge förrän hon visade sig mäktig ej blott att bevara det gamla hemmets traditioner utan också att föra dem vidare. I 36 år har jag nu haft förmånen att ha henne vid min sida, och jag hoppas, att Gud ännu länge låter oss vara samman. Det är gott, när vi präster få vid vår sida en hustru med både huvud och hjärta. Prästfruns kall är så omfattande. Hennes verksamhetsfält är ej blott hemmet utan kyrkan och hela församlingen. Och Gud vare tack att min hustru aldrig svikit, utan räckt till för allt. Med otröttad nit har hon stått vid min sida i arbetet bland gamla och unga, sjuka och fattiga. Och otaliga äro de gudstjänster och fester, som hon ordnat till glädje och uppbyggelse för oss alla.

Den 17 aug. således blott en månad efter vårt bröllop, hade vi vår första stora middag. Och stor må den kallas, då den ej blott tillkom av en mycket stor och viktig anledning, min installation, utan också räknade ett stort antal gäster, över 70. Installationen förrättades av dåvarande kontraktsprosten Malte Ström i Tullstorp med kontraktets samtliga präster som assistenter. Dagen hade av mig själv valts och detta med hänsyn till dess text, som handlar om de båda sönerna, vilka erhöilo sin faders befallning att arbeta i hans vingård, vilken jag ansåg passa, då jag nu gick att arbeta i den vingård, där min fader före mig verkat så många år. Min äldsta broder skulle också blivit präst och lade sina studier åt det hållet flera år, men han kunde ej riktigt få kärlek till det arbetet, slog om, och blev i stället jägmästare.

Sedan dess ha vi haft många bjudningar. De ha icke alla varit den första lika, ty tiden har förändrats. Man kan ej nu bjuda så mycket mat och det går ej an att servera dessa många sorter vin och sprit, men våra gäster ha alltid varit välkomna och trivts hos oss, antingen de varit bjudna eller objudna.

Apropos objudna gäster, så har säkert min hustru fått presidera vid ett tillfälle, som saknar motstycke, och där en värdinnas älskvardhet sättes på det hårdaste prov. En yngre stude-

rande i Lund, kamrat med mina brorsöner, de s. k. spanjorerna, hade av någon anledning blivit ond på mig, därför att jag förbjudit mina brorsöner att umgås med honom. Han levde högt och försummade skolan. För att hämnas ställde han till middagsbjudning i mitt hem. Han härmade min stil och utfärdade bjudningsbrev till höger och vänster inom och utom vår umgängeskrets. Så bjöd han t. ex. doktor Dalin med fru i Malmö, som vi aldrig umgått med, kyrkoherde Visell med fru, han var ogift då, pastor Haraldsson i Lund med familj, frun var nyss uppstigen från barnsäng och hade fått tvillingar, vilka således också voro bjudna, och många andra, som aldrig varit i vårt hus. Och prästerna i kontraktet utan åtskillnad, prosten Bosson med fru, hon var död 2 år tidigare, kyrkoherde Sahlin med fru, hon var död och skulle begravas dagen efter kalaset.¹ Själv var jag borta och skulle ej komma hem förrän samma kväll. Huset var knappast i ordning efter hantverkare vi haft, och i köket var ombyte med tjänare, kokerskan var avflyttad och den nya skulle komma samma dag, det var den 1 november med 12-tåget. Hon kom också, men kusken, som hämtade henne vid stationen, kom hem med bud från ett herrskap, som satt på stationen, om de kunde bli hämtade till prästgården, ty de voro ej klädda för att promenera på landsvägarna, det var doktor Dalin med fru från Malmö. Han iförd full ornat och hade till och med inställt ett sammanträde i skolrådet för att kunna resa hit,² och hon iförd elegant middagstoilett och friserad av stadens finaste hårfrisörska. Min hustru blev lite förvånad, men gav order till kusken att genast vända, och efter en halvtimme inträdde herrskapet Dalins. De förklarade sig vara bjudna på middag klockan 3 och bjudningsbrevet var utfärdat av mig. Min hustru blev mållös av förskräckelse och trodde, att jag fått ett utbrott av plötslig sinnesförvirring. En packe brev

¹ Bjudningen måste ha ägt rum den 1 nov. 1905. Beträffande ett par tidsuppgifter missminner sig A. något: prostinnan Bosson hade ej dött förrän i jan. 1905 och dåv. pastor Johan Haraldssons tvillingar voro födda redan i maj 1905.

² Med doktor Dalin åsyftas kyrkoherden Carl Olof Dalin i Malmö, som året innan blivit teol. dr i Wien och som var ordf. i Malmö stads skolråd.

på mitt skrivbord, adresserade till mig, öppnades och lästes. Det var från de inbjudna. Somliga tackade och skulle komma, andra hade förhinder, andra uttryckte sin förvåning, då de ej umgingos här, andra harmades över min taktlöshet, att bjuda folk, som var döda eller skulle begravas. Nog av ett som allt. Klockan 3 skulle 16 gäster träda inom våra dörrar, högtidsklädda och hungriga. Nu var goda råd dyra. Körbud till Skurup efter stek, på huvudet i källaren för att hämta upp vad där fanns att tillgå. Kokerskan i fin resdräkt, kofferten med vardagskläderna ännu ej anländ, och min hustru inne bland gästerna med ett älskvärt leende i sitt ansikte men döden i hjärtat. De tröstade henne så gott de kunde. ”Det är verkligen Viktors stil, fast något förändrad”, sade somliga, andra ”att jag varit lite distrait”, och andra med annat för att muntra upp. Nog av middagen åts med och utan tårar, som svaldes, till och med vinet saknades ej och tacksamhetens skål föreslogs av doktor Dalin.

Klockan 10 sista tåget från Malmö kom jag själv. På vägen något underrättad av kusken att ”de och de hade vad där till midda ida”, tyckte jag nog, att det var bra många, som så där oväntat sammanträffat, men ej en misstanke att något var på tok. Vid ljudet av vagnen rusade min hustru ut och förvissad att jag var mig själv, har hon aldrig mottagit mig gladare. Breven lästes och genomgingos, och det blev snart klart att ”detta har ovännen gjort”. Men vem? Den avflyttade kokerskan, som ej älskade oss alltför högt, var starkt misstänkt, men befanns vid polisförhör oskyldig. Nu stod förståndet stilla tills ett år efteråt på vårsidan, då författaren av breven avslöjades. Han hade ställt till en likadan historia i Lund. Visserligen ej någon bjudning, men han hade rekviderat till lärarne och andra i staden en massa varor en gros från köpmännen och affärerna: en tunna sill till en, 2000 cigarrer till en, en barnvagn till en, som var nyförlovad o. s. v. Vid jämförelse med stilen i breven och hans egenhändiga vid tillfället avfordrade, tvangs han erkänna, och sade sig då även vara anordnare av bjudningen hos mig. Hans tilltag har jag funnit endast komiska och har skrattat av hjärtat och förlåtit allt, helst det sedan uppdagades, att han hade en tumör på hjärnan och således var otillräknelig.

Viktor Åkerman och hans familj (jämte en gästande pojke) på prästgårdens gårdsplån. Killingen på väg uppför trappan illustrerar den närhet mellan människor och husdjur som också existerade i en jordbruksidkande prästgård. Foto från omkring 1903.

Då jag nu går att beskriva min ämbetsverksamhet kan jag ej säga annat än att den har förflutit lugnt och stilla. Några slitningar med församlingarna ha ej förekommit. Även på stämmor och sammanträden ha vi varit eniga. Under alla dessa år har omröstning begärts endast en gång, och då kunde vi ej finna röstlängden. De flesta protokollen har jag kunnat skriva hemma, om jag velat. Och för detta tackar jag Gud. Man har mången gång ej ansett nödigt ens att komma till stämmorna. Och mången gång då ingen kommit, har jag fått gå in och hämta smeden eller någon annan från byn, så att vi varit beslutmässiga. Och detta trots jag varit även kommunalstämmans ordförande, kommunalnämndens, hälsovårdsnämndens och fattigvårdsstyrelsens ordförande i 30 år. Inga stridiga element. Om sådana flyttat in och kanske åstadkommit lite rörelse på sina håll eller intresse för det kommunala, så att besöken blivit talrikare, så har snart allt glidit tillbaka i det gamla, då det befanns att allt sköttes samvetsgrant till allas gemensamma bästa. Men detta betyder ej, att ingenting gjorts eller att min verksamhet här varit ingen.

Jag tror ej det finns många församlingar eller kommuner, som

genomgått så stora förändringar och så omskapats på lika tid som denna. Skolväsendet som att begynna med bestod i Gerdslöv av 3 folkskolor av lägsta typen och vid mitt tillträde i pastoratet dessutom en småskola, har utökats med 2 småskolor och en B¹ skola, består nu av 3 folkskolor och 3 småskolor trots folkmängden ej uppgår till 900 personer, samt dessutom slöjdskolor för gossar och flickor, och alla folkskolhusen ombyggda med nya, rymliga lokaler och bostäder. Gerdslövs kyrka, som var i sitt gamla skick sedan 50-talet med stengolv, omöjliga bänkar, i saknad av orgel eller uppvärmning, har på mitt initiativ av dåvarande patronus, friherre von Blixen-Finecke, restaurerats 1903 och försetts med nya bänkar, nytt golv, orgel och värmeledning. Fattighusen, som voro 2 stycken, belägna här nere i byn med vardera 2 stugor, gemensamma för båda könen, ha ersatts av en 1904 uppförd modern fattiggård, en av de finaste i länet. Vad de kyrkliga handlingarna beträffar, så har dessa förlagts så mycket som möjligt till kyrkan och i det stora hela gjorts värdigare. Soppskålen eller tvättfatet, där sådana fanns vid dopets förrättande i hemmet, har ersatts av en silverskål för ändamålet skänkt till kyrkan, att begagnas både i hem och kyrka, och då dopet sker i kyrkan deltagar församlingen, som reser sig upp vid tron och stämmer upp i sången från orgeln, då också stående. Vid jordfästningar, som oftast ske i kyrkan, är alltid kyrkan upplyst och uppvärmd, även söckendagar, vilket bekostas av församlingen, och vid alla likbegängelser hålles tal, oavsett om det är fattig eller rik, som jordas. Och alla lik följer jag efter förrättningen ned till graven, där jag läser en psalm eller säger ännu några ord till tack och åminnelse av den avlidne. Ingen åtskillnad göres. Dessvärre är den gamla vackra seden att möta vid kyrkogrindarna och under psalmsång följa till graven numera ur bruk här. Så ock att "mannarna" själva kastade jorden på kistan under sång av klockaren, vilket ofta kunde dra ut över halvtimmen, då jorden var frusen och endast oskodda träskoffor stodo till hands. Men det kan kanske komma igen, åtminstone då jordfästningen sker på kyrkogården.

I detta sammanhang vill jag nämna, att i min barndom hörde det till god sed att göra sin kista och svepning i ordning i god

tid medan man levde. Kistan med likklädseln förvarades på vinden. Dit gick man då och då och stod i sina allvarliga tankar. Jag var ofta som barn uppe på "mästers" loft och såg den kista, som där stod med klädseln uti. Frukten för vad döden tillhörde höll en visserligen på något avstånd, men man gjorde även då sina iakttagelser.

Det brukades även och detta in i senaste tid att göra de efterlevandes sorgdräkter i ordning, medan den bortgångne ännu var i livet. Jag har mer än en gång sett en mor på sin dödsbädd ordna allt detta, ta sömmerskan i huset, låta sy flickornas klädningar under sin egen tillsyn och avprova dem, samt, då allt var färdigt, se dem klädda i sin stass, sådana de skulle följa henne till jorden.

Bland gamla seder, som hade sin betydelse, och noga följdes var den, att när en kvinna i grossess avled, lades alltid i kistan en lerflaska fylld med vatten samt ett mynt. Detta skulle vara till barnets förlossning ur moderns liv och betalning till jordmodern i dödsriket. Flera sådana lerflaskor ha vi funnit här vid grävning på kyrkogården, och jag har själv sett dem, ävensom myntet, vanligen en 6-styver eller en 3-skillning i koppar, men dessvärre ha ej dessa tillvaratagits.

En annan sed, som följes ännu här hos oss, är att en person, som av en annan botats för lyte, ej får närma sig denne, när han är död eller se ner i hans grav. Då kommer lytet igen. Två gånger har jag sett detta här. Och det var ändå mor och son. Jag undrade mycket, att sonen blev sittande så långt nere i kyrkan vid jordfästningen och sedan på kyrkogården ej närmade sig grav, men det svarades blott: "Hon har botat honom för lyte".

Tiden mellan ett barns födelse och dess dop var mycket kritisk. Då skulle alltid ljus brinna i sovrummet under natten, att ej barnet skulle bytas bort, och ett stål stickas i taksägget över förstugudörren. På dopdagen då man körde till prästen med barnet kastades eld, en tänd sticka eller glöd ur ugnen, efter vagnen. Modern fick ej gå ut på en väg före barnets dop och helst ej heller före sin kyrktagning, vilken vanligen förrättades samtligt med eller efter dopet, aldrig före.

Kyrktagningen skedde vid ingången till kyrkan, inom dörren, före gudstjänsten. Den var en tacksägelsehandling för undfängen

förlossning och återvunna krafter. Att börja med deltog hela församlingen, delande moderns glädje, liksom man också tillkännagav från predikstolen ett barns födelse och gemensamt bad för modern och tackade Gud för barnet. Men det ena som det andra föll alltmer ur bruk och kyrktagningarna uteblevo. Jag försökte till sist att flytta dem längre upp i kyrkan t. o. m. vid altaret — där nere vid dörren ansågs som en botgörareplats — men ej ens då kunde denna handling hålla sig kvar, och här nere är den nog numera alldeles avskaffad.

Vid vigslar var det ursprungligen mycket viktigt att mannen stod till höger om bruden, fast detta numera ej iakttages alltför strängt. Men vad som ej var mindre viktigt var vem som skulle ha sin ena fot längst fram. Jag har sett makar under vigseln tävla om detta och flytta sig först den ene och så den andre, tills de slutligen kommit ända fram till vigselpallen. Den som var längst framme bleve herre i huset. Vad övrigt var att iakttaga före avresan till kyrkan eller prästgården, under resan och efter hemkomsten, vet jag ej, men jag är viss om, att där var mycket att iakttaga och mycket att följa.

Apropos vigsel, så är det underligt vad det lilla ordet "vårde- tecken" vållar svårigheter. Ordet vård är främmande för folket här nere, liksom så många andra ord i vårt språk. De flesta säga "vårtecken" och sätta ordet i samband med våren. Ja nog har våren samband med äkta makars förening, och nog födes hoppet den dagen i de ungas ej minst brudens hjärta. Men därför är det ej alltid vår på bröllopsdagen. Många ha redan haft sin vår och är långt framme i sommardagens blomning och frukt- sättning, ja till och med hösten är kommen för många och fruk- ten redan fallen. Men vi få då önska nya vårar över bruden och nya telningar i hennes och familjens liv, och så gott sig göra låter hålla anständigheten uppe. Två gånger har det hänt under min tjänstgöring att bröllop och barndop förrättats på samma gång med samma par. Då var där ej mycket att göra av anständighe- ten, men för ordningens skull vigde jag först, och sedan fick do- pet komma. Ja "vårtecken" äro glädjande, när de än komma. Men vad skall man då säga om "vådtecken". Hör och förfäras, detta sade verkligen en ung man här vid sitt bröllop, men då

fick han sig också en knuff i sidan av sin trolovade, och det med rätta.

Det är också märkligt huru lätt något händer vid vigslar, och huru löst det heliga allvaret sitter. När brudgummen tappar ringen i stövelskaftet, och stöveln får dragas av, eller när den tappas på golvet och rullar in under soffan och får rakas fram med eldgaffeln. Men obegripligt är vad detta folket i alla situationer bevarar sitt lugn och sitt allvar. En gång hände det här vid vigsel i salongen i prestgården, att en liten hund, som var barnens och som de klätt ut i kläde och kjol, kom in och satte sig på bakbenen vid sidan av bruden med framtassarne lyftade. Jag höll mig i det längsta, men till sist fick jag avbryta och köra ut honom. Men inte berörde det brudparet eller vittnena, inte det minsta. Och inte e di hialösa, varken mannen eller kvinnan. Om bröllopet blir i dag eller i morgon det gör dem detsamma, ”det kan kyrkoherden själv bestämma” eller rättare kokfrun, ty denna person är vid bröllop och andra förrättningar viktigare än prästen. En gång blev det annat hinder. ”Olof hade inte tid” svarades det. Jag väntade och väntade, och min hustru hade dukat kaffebord för att fira dem. Det var ett brudpar av arbetsklassen, men de kom inte. Nästa dag kom de, och då fick både kaffebordet och jag klädas på nytt, men på min fråga varför de ej kommit dagen förut såsom bestämt var, svarades: ”Olof hade inte tid”.

Värre var det en gång i en grannförsamling, då brudgummen under vigseln, som förrättades i kyrkoherdens salong, blev så nervös, att det blev vått på golvet, och en våt ström rann längs golvbräderna. Kyrkoherden frågade efter vigselns slut, som förmodligen något påskyndades: ”Hur kan Ni bära er åt på detta viset?”, varpå helt kort svarades: ”Ja kyrkoherden får ursäkta, men jag är nattvakt i Malmö”.

Man kan inte just säga, att folket här nere håller på formaliteter. Om de gör det uppåt landet, där vakenheten är större, kan väl vara, men ej här. Huru många gånger komma de ej och bedja prästfrun skriva ut prästbetyget. Att hon ej skulle förstå det, faller dem ej in, och att hon med all rätt kan göra det, anse de självklart. Hennes betyg gäller likaväl som kyrkoherdens. Inte heller är det noga med betyg, som presenteras här för ett eller an-

nat syfte, särskilt vigsel och lysning. En gång kom ett ungt par in för att få lyst, men fästmän, som var omyndig, saknade samtycke från giftoman. Jag ålade henne att presentera betyg därom senast söndag morgon före gudstjänsten, annars blev det ingen lysning av den dagen. Mycket riktigt. På söndagsmorgonen kom hon, knackade blygsamt på min dörr räckte in handen och sa: "Här är betyget". Och så försvann hon. Hon hade lagt det på närmaste stol. Men tänk min förvåning, då jag tog fram det och läste endast dessa ord, ej ens en namnunderskrift: "Att vår dotter Dina hon har lov å gjorra i de som hon vill". Det var allt. Och därvid fick jag låta det vara. Men säkert är detta, att skall en präst på landet vara alltför formalistisk, så går hans ämbetsgärning i stå. Om ej religiositeten varit så stor och djup i allmänhet, så har man dock, helst förr i världen, haft mycken aktning och respekt för prästen. Man var behjälplig och tjänstvillig så långt man förmådde. Så brukades t. ex. att under vinterna, då snö fallit och prästen ej utan olägenhet kunde färdas till kyrkan, att mannarna redo och mötte honom. Vanligen redo de så långt vägen var ofarbar. De redo i bredd och "tråade väg", som det hette. Jag minnes detta mycket väl från min fars tid, och jag såg med undran i barndomsdagarna dessa skäggiga mannar, som påpajade och påpälsade på söndagsmorgonen redo före min fars vagn eller släde då han reste till Önnarp. I min tjänstetid har det hänt endast en gång. Men då var det också behövt. Det var vintern 1888. Då var här i mars och april så mycket snö, att jag ej kunde komma ur gården utan genom västra porten, och en söndag endast till häst. För att färdas där snötäckket var tunnast reds över alla åkrar. Och det gick förträffligt, ty jag kände terrängen. Men å ägorna till n:r 14 Gerdslöv vänster om vägen är en torvgrav, som jag ej tänkt på. Där sjönk hästen så djupt i snön, att jag måste stiga av och endast med fara för mitt liv leda honom upp på högläntare mark gående baklänges men hela tiden med hästen hotfullt över mig, ty han försökte alltjämt trampa ner mig och ha mig som ett slags underlag för att ej sjunka för djupt. Men om jag lyckades hålla honom från livet, så gällde det att sedan komma på hans rygg. Och detta var ogörligt i följd av ett ryggskott så svårt, att här hemma hade dräng-

arna lyftat mig upp i sadeln. Då kom verkligen i sista stund "prästabondens" dräng sänd av sin husbonde för att möta mig, och han kom i den rätta stunden på det rätta stället. Jag undrar huru man nu skulle ställa sig i en dylik situation, om mannarna av sig själva skulle sända ut folk, eller man skulle bero av snöskottningslaget, som kanske ej hann fram och kanske ej ens den dagen kunde ge sig ut. Fast jag vet, att om de se en i svårighet, så komma de. Jag gissar, att den aktning och uppmärksamhet, som visades min fader och fortlevde under hans tid, ännu mera var bruklig under hans företrädares.

Den tidens präster hade en myndighet, som ej nu har sitt motstycke, och många av dem voro mera kyrkoherrar än kyrkoherdar. Folket hade stor respekt för dem och såg upp till dem med vördnad. Den präst, som hade en stark röst och kunde göra sig hörd i kyrkan om söndagarna han kunde också göra sig hörd i församlingen och ansågs som en "dunderpräst". Vad man menade med en "dunder präst" framgår av vad jag en gång hörde av en gammal man, som sa om sin kyrkoherde: "Ack pastorn kan tro ad vi har en dunder präst där hemma, han rovar så dannt i kjarkan, och han slår me begge növana i präkjestolen, och spytted de står ud om mungen på han liasom ett fra (fradga)". Nu lägges nog en annan måttstock på oss präster. Men jag tror att det yttre framträdandet ännu mångenstädes betyder väl så mycket, som vad vi säga och mången gång mera. Till detta yttre uppträdande hör ej blott vårt uppträdande i kyrkan utan också utanför denna, huru vi äro klädda och huru vi färdas, om vi äro fint klädda och färdas fint, d. v. s. åkande, helst efter 2 hästar och med kusk. "Gåendes folk" här nera på slätten ha ej mycket att ska ha sagt till om, och den som kör själv, är ej bättre än bonden. Nej kusk ska de va och fint ska de va. Jag har alltid kört själv och oftast ensännare. Om ej för annat, så för att låta drängen ha sin frihet på söndagarna. Att vara prästadräng och köra till kyrkan varje söndag är en mycket betungande syssla. Nog av, jag körde för det mesta själv och bar smäleken. En gång kom jag ner till en gammal gumma på ett sjukbesök. När jag slutat tala med henne och läsa för henne, sa hon: "Han ska inte va så noga på de". "Vad menar Ni med det?" sade jag. "Jo, han har inte

behov av att köra själv". Jag förklarade för henne, att detta gjorde jag ingalunda av snålhet utan för att spara min dräng, som gärna ville va fri om söndagarna. Men i detta ville gumman ej följa mig. Hon ansåg mig vida bättre präst och förmer, om jag ej körde själv. En vecka förgick eller lite mera, och gumman låg kvar på sin sjukbädd. Då tänkte jag en dag: Nu skall jag resa ner och se om henne igen och komma fint. Sagt och gjort. Jag lät spänna för min landå, hästarna i finaste seldonet och kusen elegant i livré. Gummans ansikte sken av fröjd, mina ord föllo djupare än någonsin i hennes hjärta, och med tyngd. När jag slutat, sa hon: "Ja, så ska han komma till oss". Så knäppte hon sina händer samman och — när stunden var inne kunde hon "fara i frid".

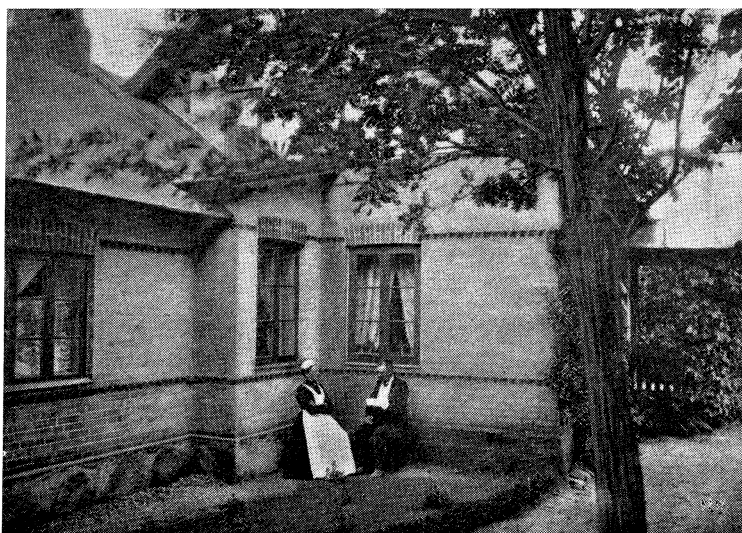
Som sagt folket här är konservativt och trogna det traditionella. Personer av annan läggning, som av en eller annan anledning kommit hit, ha ej slagit igenom. År 1898 lät herrskapet på

Kusken Johan Andersson med kyrkoherdens landå utanför stora trappan i Gärdslövs prästgård. I mitten annexbyggnaden, till höger återstoden av gamla prästgården, som inrymde kuskens bostad samt bakugn och tvättstuga.

Näsbyholm i anledning av sitt silverbröllop inrätta en sjuksköterskebefattning, som de själva helt bekostade och uppehöll. Till denna befattning antogo de en sköterska uppifrån landet. Att hon tillhörde Sv. missionsförbundet utgjorde ej något hinder och för min del kommo vi väl överens. Hon försummade aldrig gudstjänsterna, manade folk att gå i kyrkan och drog folk dit på alla sätt. Hit kom hon ofta till prästgården någon ledig eftermiddag med sitt handarbete och trivdes hos oss liksom vi med henne. Men hennes religiösa läggning var ej vår. Å ena sidan stod hon Gud så nära, att han var hennes broderlige vän, som hon umgicks ibland alltför förtroligt med, och å andra sidan funnos luckor i karaktären, som förblevo oförändrade hela hennes liv och i mitt tycke ej kunde stå samman med henne i övrigt så uppriktiga hjärta. Hon fick alltid av oss på julafton en julklapp, som hon själv avhämtade, packade upp på kvällen i sitt hem och kom juldagens förmiddag för att tacka; att gåvan var från Gud, är ingenting att säga om. Det var hennes övertygelse, och den fick hon behålla. Vi voro ju i så fall Guds goda redskap. Men en gång ingrep Gud mera omedelbart i denna gåva. Hon berättade, att då hon avhämtat sin paket i prästgården och gick hem med den, kunde hon ej låta bli att känna på den för att stilla sin nyfikenhet. Och då kände hon, att det var ett klädnings-tyg. Då bad hon till Gud, att där skulle vara foder också. Och tänk, "när jag på kvällen packade upp min paket, var där foder också i, ja den gode käre Guden, han förnekar sig då aldrig". Hon brukade också ha symöte hemma hos sig, och förresten gick det runt på oss lite var. Jag plögade då gärna komma tillstädes för att läsa något passande.

En gång, du turen stått till vår "sköterska", var jag hindrad komma. Jag träffade henne några dagar efteråt, hon hade själv lett mötet. "O så synd, att kyrkoherden ej kom med sist, vi hade så innerligt roligt, vi läste om djävulen och drack saft och vatten". Nu är hon död, den trogna själen. Hon var en personlighet och har lämnat ett gott minne efter sig. På ålderns dag drog hon sig tillbaka och njöt sitt otium bland sina själsfränder. En gång besökte jag henne där, och var jag då hennes gäst. Hon bebodde två nätta rum med kök och kunde taga emot vem som helst.

Näsbyholms sjuksköterskehem. Den av Akerman omtalade sjuksköterskan synes här tillsammans med en patient. Foto från omkring sekelskiftet. Efter vykort.

Första dagen överraskade hon med att bjuda på något riktigt rart. "Det är röding", sade hon, "men för all del tala ej om det för någon människa, det är förbjudet att fånga dem, men här finns en snäll troende fiskare i staden, då han får dem i sitt nät, kan han omöjligen kasta dem i sjön, utan då ger han mej dem".

Ett annat ogift fruntimmer av olika typ med folket i övrigt, också mycket förtrolig med Gud ehuru ej tillhörande missionsförbundet, är också värd att ihågkommas. En arbetarefamilj hade genom eldsvåda mistat tak över huvudet och stoppades in i samma hus, där ett rum stod ledigt. Ej gjorde de intrång på hennes gebit, men grannskapet passade henne ej, och barn hade de, som generade, vilket hade till följd dagliga trätor mellan sömmerskan och arbetarehustrun. En dag, då de möttes utanför på vägen, tog trätan något våldsamma former. Ej nog att orden voro kraftiga och överflödande, utan handkraft kom också till bruks. Sömmerskan tog arbetarehustrun i håret, tryckte ned henne mot marken gång på gång och slog henne. Då jag fick veta upp-

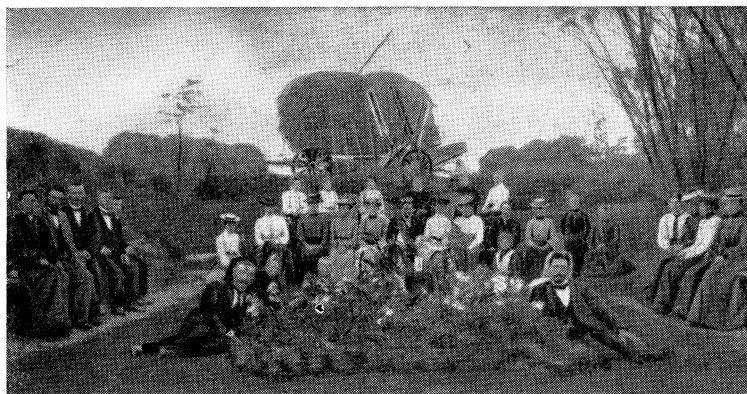
trädet, förebrådde jag sömmerskan, som ville vara en kristen människa, att bära sig åt på det sättet och sa: "Hur kunde du göra så!" "Huru jag kunde", svarade hon, "ack kyrkoherden, Gud gav mig sådana krafter". Jag uttryckte mitt ogillande, men var nog alltför mild för att väcka hos henne någon ånger. "Läsa lagen" har aldrig varit min styrka, varken i ord eller handling.

En enda gång har jag handgripligt bestraffat en okynnig pojke. Han kom visslande på gatan, som pojkar göra, med händerna i byxfickorna och såg sig om efter vad han skulle finna på. Då fick han syn på mitt mjölkbord ute vid vägen och en del mjölkflaskor där ovanpå i en låda. Flaskorna tillhörde baronen och gingo mellan Näsbyholm och prästgården med "Näsbyholms tuberkelfria". Vips var där något att göra. Med ett skutt var pojken uppe på mjölkbordet och började knacka flaskorna sönder mot gärdesgården. Han trodde sig osedd, men från mitt stallfönster riktades på honom ett par vakande ögon, stalldörren rycktes upp, och min kusk ner på honom i ett språng. Pojken greps på bar gärning med ett väldigt nackatag och fördes in i mitt kök, dit jag tillkallades för att giva honom vederbörlig näpst. Men vad skulle jag göra? Naturligtvis skulle han ha pisk. Jag sände bud efter hans mor, som bodde i byn och bad henne komma och aga honom i min närvaro. Men hon ville ej, hon var för gammal, sa hon, "kyrkoherden får slå". Då grep jag ovilligt ett ridspö och började slå, mest på den delen av kroppen, som satt nedanför ryggen. Men då jag hållit på en stund och ämnade sluta, utropade hans mor: "Ack nej kyrkoherden, ditta duer inte, po han igen kjorkoherden och åv med rocken Ollof". Han hette Olof och hade krökt knäna, så rocken hade hängt ner för den utsatta delen och ej känt ett grand.

KAPITEL V

KULTURELLA RÖN

Beträffande befolkningens religiösa och andliga ståndpunkt kan denna kortast uttryckas såsom varande gammal luthersk. Någon väckelse har ej gått över församlingen. I Önnarp var på 70- och 80-talet ej så lite andelig rörelse framkallad av Evangeliska fosterlandstiftelsens predikanter. Sammankomsterna höllos i hemmen, mest hos ene kyrkovärden, där det fanns en stor och rymlig sal, så kallad sommarstuga, så man kan förstå, att rörelsen ej var antikyrklig. Tvärtom voro stiftelsens vänner kyrkans vänner och mitt bästa kyrkfolk. I mitten av 80-talet uppläts skolsalen för predikanterna, och sedan förstnämnde kyrkovärd avlidit, övertogs värdskapet för dessa av den andre kyrkovärden. Detta värdskap var förenat med ej så lite besvär och kostnad. Predikanterna skulle hämtas och skjutas från och till närmaste predikostation, som då var Skurup, Bedinge eller Klagstorp. De skulle hysas över natten, stundom 2 nätter å rad, då ena dagen användes till husbesök, bespisas och sällskapas. Vardagsmaten i sin enkelhet ansågs ej fin nog, det blev gillesmat med höns eller andstek och efterrätt; och naturligen kunde ej predikanten äta ensam, hela familjen gjorde sällskap och serverades mycket av detta också vid tjänarnas bord. Vi förstå därav, att värdskapet var betungande, det kostade både tid och pengar, så att det behövdes mycken kärlek till Guds rike för att hålla verksamheten uppe. När en del år gått, och ingen annan ville taga vid, lades verksamheten ner, ehuru ännu med bibehållande av missionskretsen med sina arbeten, möten, missionsmötena med dess försäljning samt årliga avgifter till Stiftelsen och Centralföreningen för verksamhetens uppehållande på andra orter. Men här i Önnarp blev predikostationen indragen. Själv har jag saknat den. Jag har alltid varit dragen åt det subjektiva i kristendomen och därför alltid tilltalad av predikanterna och ”vännerna”. Jag tyckte man kom var-

Ö. Klagstorps kristliga ungdomsförening samlad till skördefest omkring 1905. Viktor Åkerman i mitten på bänken till vänster. Efter vykort.

andra så nära. Det var så varmt och broderligt, under det att kyrkan och kyrkfolket ofta äro mera stela och slutna. "Vännerna" emellan öppnas hjärtana och talas om vad man upplevat med Gud, och huru man har det. Utanför kyrkan talas sällan eller aldrig om andliga ting. Ej underligt att jag kände mig dragen. Och jag kan säga, att mina rikaste stunder har jag upplevat bland och med missionsfolket och dess predikanter. Men frikyrklig har jag aldrig varit. I stället har mitt stora intresse varit att kunna flytta missionshusen och missionsfolket in i kyrkan och göra det riktigt varm och gott därinne.

I Gerdslöv har aldrig varit någon sådan verksamhet, än mindre någon väckelse. Jag försökte några år hålla missionsmötena här, men det vann aldrig genklang. "Mannarna" kom ej. Och det hela verkade som ett ropande i öknen. Folket har blivit vid det gamla lagbundna. Vad som verkats i hjärtana har mest bibehållits för dem själva, ehuru jag dock tack vare Gud fått se många glädjande bevis på levande tro.

Bland sådant gammaldags folk fortlever också längre än hos andra nedärvda seder och föreställningar. Man släpper ej det gamla, som man ärvt från fäderna, det har gått från släktled till släktled, far och mor har talat om det sinsemellan och för

barnen de långa vinterkvällarna, där man satt i den skumma stugan, och vad som talats har fallit för djupt för att ryckas upp. Det släkte, som nu går och räknas till de gamla, 70- och 80-åringarna, ha själva sett och upplevat allt vad folktron skapat, både bäckhästen och vårulen, och för dem existerar allt detta lika visst som Gud. Det lever seder och åskådningar kvar i en sådan gammal församling, från vilka endast ett senare mera frigjort släkte vågat lösgöra sig. Jag säger "vågat", ty de gamla vågade ej. De vågade ej betvivla eller förlöjligen vad de hört och fått av fäderna, eller kasta något av detta bort såsom vidskepelse. Det var lika visst som Gud. Men de yngre tvivla, de kunna t. o. m. håna och göra narr, och det underliga är, att hand i hand med deras tvivel på "allt det andra" går deras tvivel på Gud, och frigörelsen från det gamla blir frigörelse från Gud. Jag minnes ej, att jag sett de gamla göra korstecken. Men kvinnorna nego alltid förr, när Jesusnamnet nämndes särskilt vid förrättningar såsom barndop och begravning, och männen bugade sig.

Vid vigslar och nattvardsgångar ävensom i graven är mannens plats till höger om kvinnan. Att kasta om detta anses olycksbådande och varsla om ont för framtiden.

Utom denna religiösa tröghet har folket här också en viss tröghet uti att tala och röra sig. Man skrattar ej gärna, när det gäller något man sett eller hört, om man vill anses bildad och belevad. "Jag hade när kommed te o skrattad i hindan" är något man ofta hör dem säga, och så kunde de berätta något de sett eller hört, ofta rätt lustigt och löjeväckande. Men att de vid tillfället skrattat hade varit opassande.

De äro också mycket försiktiga i sina uttrycksätt och göra gärna omskrivningar. En person, som genom skorstenseld höll på att få hela huset antänt "hade när fåd for varmt i går" och en annan, som klått sin dräng, berättade detta så, att ingen skulle vittna emot honom: "Min dräng han gjorde sig galen i hindan, han hade nok syppt; han ställde sig inge i drängahused och råva och råva och knabba med en käpp i kistan och frågte om där va nån o tore gå in; o jag gick jo in ti han, men ja vidd inte hoddan de gick for han, ella hodden hor han bar si ad, for rätt som de va, så kom han ti o styrta därinne." Att mannen gett honom ett dråp-

slag, så han fallit omkull, kan man ju förstå. Men själv visste han ej om vad som passerat.

I par med trögheten eller troheten mot det gamla går också en viss ovilja att säga vad man menar. Man vill aldrig säga sin mening rätt ut, ofta något halft och oförstått. Endast bland sina egna sjunga de ut. Men efteråt t. ex. efter stämmor och sammanträden kan de säga sin mening och då mången gång helt oförblommerat. Vi skulle en gång välja en småskolelärarinna här i Gerdslöv. Tre stycken voro på förslag däribland en ung, blomstrande och yppig skönhet och en äldre något avtacklad. Den senare var den bästa, hade gjort det vackraste provet och förordades av mig. Men den gången gick skolrådet emot sin ordförande och valde den förstnämnda. På vägen hem från sammanträdet fick jag bak ryggen höra följande samtal mellan skolrådsledamöterna: "Va skulle vi me den, som kyrkoherden ville ha, där finns då inte nåd på den entan forre ella bag."

Kan jag ej våga påstå att den religiösa nivån stigit nämnvärt under dessa år, så har den kulturella stigit så mycket mera. I min barndom kunde de gamla knappast läsa än mindre skriva. De läste hjälpligt s. k. frakturstil, som fanns i deras andaktsböcker, men latinsk stil (rundbokstäver) ej alls, och skriva än mindre. De hade ett "karamärke" eller bomärke ofta bestående av initialerna till deras namn, som de begagnade vid underskrivandet av köpehandlingar eller sockenstämmoprotokoll eller för att märka sitt bohag. Men andra skrivtecken kände de ej. Det hände ofta i mina gossår att gamla kvinnor från byn kommo upp och bådo mig skriva brev till något barn, som var utrikes. Vad jag skulle skriva visste de ej, det fick man själv sätta ihop och finna på vad som var lämpligast för tillfället. Men dessa brev skulle helst avfattas i religiös anda och slutade gärna med ett bibelspråk eller psalm. Då var belåtenheten stor.

Numera är läskunnigheten bättre, särskilt bland de yngre, ehuru läsningen många gånger är mera ljud än förstånd. Att Gud skapat kvinnan för "det var för gott för mannen att vara allena", att den barmhärtiga samariten "sköt" det olyckliga offret för överfallet, eller att Herren, när han uppväckte Jairi dotter ropade:

”Thilda kom in”,¹ äro kulturblomster plockade från skolbänkarna.

Liksom svensken i allmänhet är man svag för främmande ord, men de få ej alltid sin rätta betydelse. En person med stor mage hörde jag en gång i motsats mot en smärtare och magrare kallas ”farlit poppelär”, detta senare beledsagat med en rundbågsrörelse framåt med armarne, som visade magens rotunda; och en orolig mor, vars son gift sig och ej drog som värst jämt i början med sin kära hälft, lugnades av väninnan med ordet: ”Tålla dig Kersti, den fysta tiden e alltid den varsta ingan de lär känna varandras temperatur”. Att misstag begås vid användandet av främmande ord är begripligt. Värre blir det, när de inhemska förväxlas. En kökspiga, som min hustru och jag haft till att förestå vårt skolhushåll i staden och som genomgått en matlagningskurs, innan hon kom till oss, hade hoppats utbilda sig vidare i skolhushållet. Men då hon fann sig besviken i detta, sade hon upp sig hos oss mitt i terminen, ”för när man som ja har lärt lite på maten, så vill man gärna fortplanta sig”.

Jag kan ej säga, att intresset för läsning är stort bland lantbefolkningen i allmänhet. En och annan gör dock undantag och man har också begärt att få ut vetenskapliga föreläsare, och därvid gärna själv föreslagit ämne, vanligen passande för dagen eller stunden. En skraddareförening hade vid sitt årsmöte begärt att få ut en föreläsare från staden. Man önskade få ett föredrag över de nya kommunallagarne av 1919 och sände sin ordförande att vidtala lämplig person och bestämma tid. ”Men vad kan det passa att tala om kommunallagarne på ett skraddaremöte?” frågade naturligen denne, och fick då till svar: ”Jo se de va inte meningen att han hela tiden skulle tala om kommunallagarne, han kunde börja så nätt på dem, sen kunde han vriad in på skradderiyrket.”

Att insikten i sjukdomar och deras botande är ej stor, kan var och en förstå. I min barndom förehades ännu många konster av s. k. kloka gubbar och gummor. En gammal soldat brukade ”röka” över de sjuka och ”blössa” över dem med krut, som en gång

¹ ”Talita kumi vilket betyder: flicka jag säger dig, stå upp,” Mark. 5:41.

tog eld i den sjukas halskläde och höll på att ställa till eldsvåda. Och en gammal träbenad skräddare försökte sig på att bota en lunginflammation genom att rida in till den sjuke, som låg i sin säng, på en plejel med en vattenkruka i handen, rida baklänges ut till brunnen och så med krukan fylld rida in igen till den sjuke. Denna manöver, som skedde under min fars tid och föranledde polisundersökning, ledde till den sjukas död, och skrädarens dömande till böter. Huru Margareta Netz i fattighuset bar sig åt ”för att ta mavar (magar) rätt, som gått ur led”, minnes jag ej, då hennes konststycke förekom under mina tidigaste barnår, men hon var mycket anlitad och ansågs underbart utkorad.

Man har som präst ett obegränsat förtroende hos de sjuka. De tala om allt och visa på allt utan tanke på att generera sig. Läkareceptet skall man kontrollera, och se att det är rätt, ty det är ju på latin, och det förstår prästen, och när jag sagt, att det är rätt, så tas medicinen i den fastaste tro på dess verkan. Jag vet aldrig, att man försökt narra mig eller ”göra sig sjuk”, som det heter. En gång var här dock i fattighuset ett halvgammalt ogift fruntimmer, som besvärade mig rätt ofta, att jag skulle gå ner till henne, för ”hon va så sjuk, så sjuk”. Jag kunde ej finna någon sjukdomsorsak och blev så hemma. Efter någon dag kom det bud igen, att ”nu kunde kjorkoherden komma ner och själv se hor dålli hon e, forr nu spir hon”.

Den kulturella ståndpunkten har jag under alla dessa år sökt höja, och den har höjts, tack vare ett förbättrat skolväsende och en ordentlig skolgång. Men det behöves att komma också någon gång utanför hemsöknens gränser. Jag har därför vid upprepade tillfällen anordnat utfärder ej blott för skolbarnen utan också för allmänheten, föräldrar och andra. Dessa utfärder har ställts till Lund, Malmö, Ystad, Falsterbo m. fl. platser, ej blott vid utställningar utan även eljest, då platsen i fråga visat oss sitt vardagsansikte. En gång reste vi ända till Köpenhamn, och i regel var anslutningen stor, merändels bortåt 300 personer. Och vi reste billigt. Den gången fick man hyra järnvägsvagnar till behov för en billig peng, jag tror 20 à 25 kronor till Malmö eller Lund och disponera dem hela dagen. Vi bräckade oss in så många som möjligt i samma vagn med de små i knät, och på så sätt

kunde vagnarnas antal nedbringas till det minsta möjliga. Mat hade envar med för sig och de sina, men avgifter för vagnarna och entré för museer och kungl. slott, med drickspengar, förskoterades av mig och fördelades vagnvis på samtliga med hjälp av lärare och lärarinnor, som alltid varit välvilliga och förstående. Och resorna blevo på detta sätt mycket billiga. Tänk, en resa till Lund fram och åter, besök i domkyrkan och kryptan, universitetet, zoologiska museet, kulturen och botaniska trädgården, 95 öre per man för ett och allt. Dessa resor voro mycket i kurs, och ännu kan vi sitta och tala om våra minnen därifrån. Men det hade sina vanskligheter. Somliga gamla hade aldrig rest på tåg. Det ansågs livsfarligt, och dessa kände för tåg det som nuvarande generationen känner för flygmaskinerna. "Man går säkrast på egna ben". Men tänk att ännu så sent som på 90-talet (vi hade dock haft järnväg här sedan 74) folk funnos, som ej vågade resa på tåg. Det hände därför också, att ett par gummor ej vågade följa med oss. Men värre var det när vi kommo till Malmö och skulle på sjön. Många hade aldrig sett sjö och än mindre en ångbåt. Att bestiga en sådan var säkra döden, och ett par personer måste avkopplas vårt sällskap och stanna i Malmö hos bekanta, tills vi kommo tillbaka. Men det var ej utan att flera av dem, som gingo om bord, sågo med misstänksamma blickar på ångbåten, och hade en viss rädsla i kroppen så att, när ångvisslan ljöd, slogo 3 stycken kvinnor omkull på däck. Men det hela avlopp lyckligt och upplöstes i munterhet. Värst var i Köpenhamn vid spårvägsövergångarna. Inte kunde vi åka spårvagn så många vi voro — 300 människor — då hade vi blivit av med varandra, och när skulle sista vagnen nått fram. Nej det var till att traska till fots och se upp. När jag höjde min stav, stod allt folket stilla och då jag sänkte den, gingo de vidare.

I Köpenhamn fingo vi se det kungl. slottet med dess arsenal av selar och vagnar, Amalienborg, Marmorkirken, där orgelspel anordnats oss till ära, och zoologiska trädgården. Några äventyr eller obehag hade vi ej, ingen hade kommit bort, och ingen hade blivit efter. Ej ens det billiga danska brännvinet vållade oss någon förtret. Men jag drog dock en lättnadens suck, när vi kommo till Näsbyholms station, och skarorna avmönstrades.

I flera år reste vi till Bedinge för att bada någon solig sommar- dag. Man samlades vid skolorna, och den ena skolan efter den andra med sin fana i teten slöt till med lärare, barn och för- äldrar, och då den sista slutit upp, var raden av vagnar lång. En gång räknade vi bortåt 40. Själv låg jag då i Bedinge varje sommar och mötte resenärerna där nere, sedan jag förut ordnat med kaffe och bröd, som åt barnen tillhandahölls på skolkas- sans bekostnad. Sedan kaffet inmundigats, företogs bad och lekar i det fria, och bortåt eftermiddagen avåts i spridda grup- per vanligen familjevis medhavd matsäck. Dessa utfärder voro mycket omtyckta, men jag kan ej säga, att badningen tog vidare fart, ej ens bland de unga och än mindre bland de gamla. Många av dem tycktes omedvetet följa vad en person i en annan socken en gång sade på tal om att bada: "Ja, det gör detsamma, för jag badar en gång om året, antingen jag behöver det eller ej."

Folket är i regel nyktert nu för tiden. Man ser sällan någon berusad, tack vare restriktionerna och tack vare upplysningen. Det anses som en skam att vara full. Annat var det i min barndom. Då söpo alla från de högsta till de lägsta. "Mannarne" sågos ofta ragla bygatan fram under rop och skrål. Och då de foro hem, från staden, dit de rest för att sälja säd och göra uppköp, sågos de ofta ligga sanslösa på vagnsbotten dödfulla, under det att hästarna själva skötte hemfärden, och detta senare vanligen utan olyckshändelse. Och på herrskapsbjudningar var det ej ovan- ligt, att någon eller några av herrarna trillade under bordet, och de som ej voro berusade, voro "laddade" upp i halsen. Nu ser man aldrig sådant. De som dricka, "rätta munnen efter mat- säcken", och nöja sig med sina tillåtna 4 liter i månaden, och där det ej räcker, lånar man kanske en annans motbok då och då. Men i regel räcker det. Endast vid högtidliga tillfällen be- höves något mera. Då är det vi präster, som få "tillstyrka" på spritbolaget. Vid bröllop och begravningar beviljas ju också gärna något extra tillägg. Men anledningarna kunna vara många. En gång kom en hit och bad om betyg för extra tilldelning, för "han skulle ta opp sina pantoffler", och då ha de ju alltid lite främ- mande till hjälp. Men det beviljades ej, ehuru tillstyrkt av mig.

Så det blev en "sorgelig potatisupptagning" liksom den där begravningen i Hvellinge, som vi alla känna till.¹

Att den kulturella ståndpunkten höjts, kan man se av allting, deras bostäder, klädsel, gillen och sätt att föra sig. Nog håller man ännu styvt på släktskapen, när det gäller placeringen vid bordet, men om än envar vet precis, var han skall sitta, så slipper man dock som förr i världen att gå ut och leta efter sina gäster och hala in dem från stall eller huggebod, där de gömt sig. Detta hände ännu så sent som 1883, då jag som ung pastor var med min prost på en finare begravning. Prosten och jag sutto en timme till bords, innan den sista sökts upp och släpats in. Och det gick väl an att sitta och vänta. Men värre var att låta soppan, som serverades med det samma, stå orörd och kallna, vilket hörde till god sed, ingen fick börja, förrän alla voro placerade. Dock okunig om detta, började jag sleva i mig med det samma, men det renderade mig en knuff i sidan av min ärade förman, och så var det lärt till nästa gång. Visserligen spelar släktskapen ännu en stor roll, men man sitter dock par vid par, ehuru alltid man och hustru tillsammans. Att man icke skulle ha sin egen man eller sin egen hustru är ännu en otänkbarhet och där det skett — jag har sett det endast en gång — väckte det oerhörd förvåning. Men det dröjer nog ej så länge, förrän gästerna paras efter värdfolkets val och herrarna med sina damer placeras efter rang och ej efter släktskap.

Man ser också av maten och serveringen, att det gått framåt. Den gamla matsedeln: Soppa med tärningar, fisk, pepparrottskött, ej med potatis men sås med korinter, och kaka, spettkaka och tårta, har nu utbytts åtminstone så, att det går an att variera. Supen serveras ej som för ur samma glas på tallrik, utan envar får sitt glas, och vinet serveras i sina glas framför varje kuvert.

Ej heller är man numera så efterbliven, att värdfolket själva anse sig som gäster och sockenhantverkarna (snickaren och skräd-

¹ A. har här lokaliserat historien om den skånske lantmannen, som när han under rusdrycksförbudet vid storstrejken 1909 av landssekreterare Fritz Hallberg vägrades tillstånd att köpa sprit till sin svärmors begravning svarade: "Då skall jag säga han Hallberg, att då blir dä en sorgelig begravning".

daren) äro värddar och bjuda till bords samt sköta servering och det hela. Det var så förr. Värdfolket sade ej till om något, och låtsades ej om att något var deras. De voro gäster och bjöds först. Och till annandagsgillet, när sådant förekom, var det alltid dessa uppappare, som sade ifrån och bjödo alla gästerna "välkomna till middag i morgon klockan 12". Man bjöds till en tidig timma, det såg så gästfritt ut, men alla visste, att det ingen middag blev av, förrän klockan 3 ibland senare. Man hade då också s. k. förning med sig till gillet, höns, ägg, smör, tårta eller spettekaka. Och det hörde till god ton, att man skulle taga av alla kakorna ett stycke, och vad som ej åts vid bordet knöts sorgfälligt in i ens näsduk och fördes med hem. Sådan förning förekommer numera icke.

Trots alla framsteg är man ännu så efterbliven, att då någon höjer sitt glas och ber att få dricka med en annan, så dricker alla de andra också. Men i övrigt är man modern. Man röker vid bordet cigaretter mellan rätterna, och när middagen är slut, bjudes cigarr, aldrig mer de gamla långpiporna, som lånades i hela byn och stodo uppradade i fönstret, där envar fick ta, vilken han ville. Bordskicket är också betydligt bättre än förr. Man hedrar ej värdfolket numera genom uppstötningar vid bordet, det hörde förr till god ton, man skulle ge till känna, att man var mätt. Och brukades förresten även vid andra tillfällen, om man skulle göra intryck av välstånd, även om man i verkligheten sällan hade råd att äta sig mätt. Jag glömmer aldrig en gammal fattig kvinna från byn, som ofta besökte mig. Hon kom vanligen på morgnarna vid 9-tiden. Då kunde hon på sin höjd ha hunnit med att dricka lite kaffe på bit. Hon satt i soffan och riktigt frestade sig för att klämma fram sina uppstötningar, och jag kunde se huru hon fröjdades att kunna ge intryck av välmåga.

Bostäderna äro också betydligt moderniserade. Den gamla stugan med långbänken, hörnsåpet och gåsabänken är utbytt mot en fin matsal med ekmöbler, hänglampa och matta under bordet. "Himlasängen" är förvandlad till 2 fina sängar vanligen av polerad björk, och sängkammare inredd i särskilt rum innanför matsalen, och samtliga rum prydda med tavlor och värdesaker. Den gamla porslinsunden på byrån har ersatts av någon kristall-

skål eller dylikt och jungfrun med det brinnande hjärtat i bröstet har fått vika för tavlor av modernare slag. Jag såg en gång hos ett gammalt folk en tavla av Frithiof och Ingeborg, då Frithiof i sin björnhud med bara armar och ben bär Ingeborg i sin famn över forsen. Att det skulle föreställa "Jungfru Maria me barned", va de båda fullt vissa om, och ingenting kunde rubba deras tro. Men en jungfru Maria med nakna armar och ben hör dock ännu till det osedda.

Å T E R B L I C K

Då jag nu ser tillbaka på vad jag skrivit, förekommer det mig, som om någon kanske skulle kunna tycka, att jag karrikerat, och att jag kunnat skriva om annat än just det, som kommit fram särskilt i kap. V. Dock är allt troget återgivet, sådant det passerat. Men då det utgör sådant, som försvinner och ej uppleves i den generation, som följer efter mig, har jag ansett mig böra bevara det från glömskan. Vad jag icke har skrivit, det som rör själva hjärtelivet, de andliga upplevelserna i och med mina församlingar, har jag ej velat draga fram. Det bör ej exponeras och är ej heller något specifikt för oss, utan mötes överallt, där kristna människor bygga och bo. Så mycket anser jag mig dock få säga, att jag här mött mycket sant kristligt, och i sorg som glädje stått som mitt folks trofaste och uppriktige vän. I gemensamma böner och förböner ha våra hjärtan mötts, i gemensamma strävanden för församlingens förkovran, andeligt och lekamligt, ha våra händer vilat i varandras, och i kampen mot det onda, ha vi alltid stått sida vid sida.

Vad vi äro för varandra och varit alla dessa år, vill jag belysa med ett litet drag från vårt samliv. Det var ett år mycket torr sommar. Regn hade ej fallit efter sådden, och årsväxten var hotad. Det hade hänt förut flera gånger, för torrt eller för vått, samma vilket. Då hade vi alltid gemensamt i kyrkan bett till Gud, och hjälpen hade kommit, en gång redan på söndagseftermiddagen. Nu var det som sagt torrt, och många frågade: "Skall vi då aldrig få regn?" Då svarade en: "Vi få inte regn, förrän vår kyrkoherde har bett för oss i kyrkan." Och kyrkoherden bad, och regnet kom, och välsignelsen från himmelen förde oss återigen ett steg närmare varandra och Gud.

ANDRA DELEN
KAPITEL I

KYRKAN OCH HERRGÅRDEN

Denna sammanställning ger sig själv. Patronella sedan 1782 under ägaren av Näsbyholm voro kyrkorna i allt beroende av patronus. Han uppbar kyrkotionden och använde dem efter råd och lägenhet till kyrkornas fromma. Några särskilda räkenskaper för kyrkorna fördes dock icke förrän 1903. Till dess fördes de samman med gårdens.

Beträffande Gerdslövs kyrka vill jag hänvisa till dels vad visitationsprotokollerna, som gå tillbaka till 1812, förmåla, dels till en i arkivet under n:r 3 förvarad beskrivning av kyrkan. När kyrkan blev uppförd kan ej med bestämdhet angivas. Den anses av sakkunniga vara från 1200-talet eller något senare med ursprungligen platt tak. Dess äldsta del, som sträcker sig från och med koret till näst sista valvet i långhuset, hade golvet sluttande uppåt mot altaret och var försedd, synes det, med särskilda ingångar, en på var sida, för männen och kvinnorna. Någon ingång i väster fanns ej, ej heller norra utbygget eller sacristian. När norra utbygget uppfördes är ej antecknat, men det omnämnes i visitationsprotokoll av 1812 och då såsom redan förefintligt. Sacristian uppfördes 1835 och tornbyggnaden med därunder varande västra valvet 1855 av byggmästare Sörensen i Lund efter ritning av en arkitekt Strömberg därstädes, godkänd av Kungl. Maj:t 1853. Samma år gjordes gången upp till altaret horisontal och försågs med de 3 trappsteg, som nu finnas i koröppningen, och antagligen även tegelgolvet, som låg kvar till 1903. Innan sacristian uppfördes hade prästen och klockaren var sin stol i koret, båda av år 1690. Enda prydnaden i kyrkan var till min tid den malmkrona, som hänger i koret, skänkt 1820 till kyrkan av postmästare Murman i Ystad, fader till dåvarande kyrkoherden med samma namn, och malmstakarna på altaret med Billes och Lindenowska vapnen, således från 1570-talet. Klockarestolen hade

1855 flyttats nedanför kortrappans norra sida och var försedd med en nummertavla på ett stativ, som medgav dess vändande mot eller från församlingen efter behov för upphängning eller nedtagning av nummer. Samtliga bänkar voro av fur, i ljus ekfärg med raka ryggar, smala sitsar och så korta, att folk med långa ben ej kunde sitta rätt fram. De främsta, som voro "herrs-kapsbänkar", voro något bredare och försedda med stoppade lösa dynor. Alla bänkar hade dörrar med nummer. Bänkindelning var fastställd år 1855. Över korbågen hängde Carl XI:s vapen. Altartavlan, föreställande nattvarden, kopia av da Vincis, var den ännu i kyrkan förvarade, numera på bakre orgelväggen upphängda. En tavla över den törnekrönte samt ett ekskåp av 1690 i koret, voro redan försvunna. Så ock kyrkokistan av ek med 3 låsar. Någon eldstad fanns ej. — Underligt att folk kunde uthärda i den köld, som rådde. Men folk tänkte ej på annat och voro

Gärdslövs kyrka. Uppförd vid 1100-talets slut, tornet ombyggt 1858. Foto utg. 1964.

kanske varmare klädda än nu. De färdades också merändels till fots och hade då ej så lite kroppsvärme med sig. Själv var jag om vintrarna både vid altare och på predikstol klädd i päls med skinnkrage och uppslag på ärmarna. Värst var att hålla händerna varma, särskilt vid nattvardstillfällen, då kalken blev klabbig utanpå, och fingrarna ville frysa fast. Fötterna gingo an, om man hade yllefordrade galoscher, men jag minnes min far vid altaret i stora halmskor utanpå sina egna. — Men folk kommo den gången till kyrkan. Det hörde till seden, att alla skulle gå. Husbönder och tjänare skiftades om. Då hade tjänarna ej så många nöjeslokaler som nu, om ens några, och husbönderna sluppo att själva passa djuren. På 90-talet uppsattes en större järnugn, som 1903, då kyrkan restaurerades, utbyttes mot varmluftsapparatur. Som kyrkan nu är, är den säkert i sitt inre en av våra vackraste landskyrkor, och jag tror ej någon kyrka kan uppvisa så många gamla förnäma saker av kulturhistoriskt intresse. Allt jag har funnit är upphängt och bevarat. De gamla rökelsekaren i korbågen, ett på vardera sidan, brudastolen, funnen hos min gamle vän Peter Thorngrens på Näsbyholm, där den stod i spiskammaren och begagnades som "karahyll" d. v. s. någonting att sätta kar och tallrikar på och därför försetts med flera hyllor av trä; krucifixet över triumfbågen, visserligen tillhörande Önnarps kyrka; vårt eget, som är utan ansikte men i övrigt mycket vackrare, är förvarat i Lund. Mässingskrucifixet å väggen över första bänken vid fruntimmerssidan, hämtat upp från "herrebegravningen" under koret och därunder några plåtar från Margareta Becks kista, Arild Svabs maka.¹ Kistan jämte 7 andra står i gravkoret. I min barndom var tillträdet till koret öppet för alla. Från gallerfönstren kunde man se ned i koret och genom luckan i golvet framför kortrappan kunde vem som ville taga sig ned på där befintliga trappan murad av tegel. Det var så vackert att se dessa balsamerade ädlingar i sina fina drag och förnäma svepningar. Silke- eller linneskjortor med de finaste spetsar och somliga av herrarna i vapengehäng av tjock hud samt läderhandskar med krage. Plåtarna voro till större delen avfallna och strödda omkring, kyrko-

¹ Arild Svab var ägare till Näsbyholm på 1660-talet.

böckerna från tiden till 1800 uppbrända vid eldsvåda i prästgården, så man vet ej vilka de äro, som där vila, men bland andra finns en gammal fröken med sin mops mellan fötterna; i en kista ett litet barn med krans på huvudet. Att stjäla i kyrkan har alltid ansetts nesligt bland vårt folk, och att stjäla från lik ändå nesligare. Men huru det var, så kom det ena efter det andra bort, läderbandulären, handskarna, spetsarna. Och i dag förete dessa gamla från flydda glansdagar en bedrövlig syn. För att skydda sina fäder och föregångare från vidare åverkan lät patronus, då han restaurerade kyrkan 1903, göra nya lämningar till nedgången och förse dem med lås, vars nyckel han själv förvarade, samt sätta glasfönster innanför järngallerna i yttermuren. Men detta senare skulle han ej ha gjort. Luften blev kvalmig och dampen, allt överdrogs med mögel, och då vi efter hans död 1919 öppnade gravkoret, var allt möjligt, kistorna sammanfallna och liken delvis multnade. På min framställning lät hans efterlevande maka, friherinnan Clara von Blixen-Finecke, glasfönstren tagas bort, och kistorna så gott sig göra lät sättas på hyllor, 4 vid vardera sidan. Men förödelsten har gjort sitt. Vad som varit blir ej mer, och de gamla ädlingarna ha antagligen ej annat att göra, än att likt oss andra dödliga gömma sina kvarlevor i den jord, som så många av deras gelikar både före och efter dem.

På väggen vid herrsidans främsta bänk hänga ett par värjor, den ena antagligen hämtad upp från gravkoret, och den andra upphängd som minne efter hovmarskalken Hallenborg från Kadesjö, gift med en von Blixen.¹ Själv ligger han begravd vid östra gången å kyrkogården under den vackra gravsten, som bär hans namn.

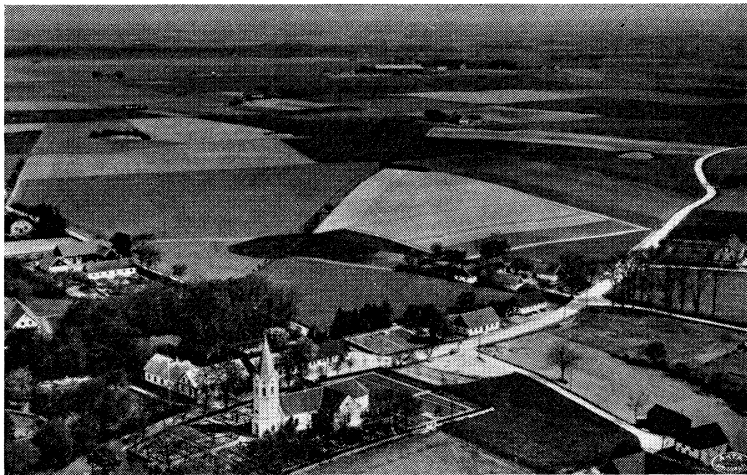
Vår gamla altartavla är jämte tillhörande ram skänkt av ett gammalt "hederligt par folk Botwell Rasmussen Bröms år 1690." Ramen är av stort konstnärligt värde liksom allt annat från samma tid. Denna altartavla har, som nämnts förut, flyttats till annan plats och lämnat rum för en annan, som passade precis, och in-sattes i den förras ram vid restaureringen 1903. Denna senare har

¹ Översten senare hovmarskalken Adolf Ludvig Hallenborg (1751—1826) g. med Lovisa Ulrika von Blixen.

sin egen lilla historia. Överste Ankarcrona, morbror till patronus, vistades vid tiden för kyrkans restaurering i Rom. Han blev av Patronus ombedd anskaffa en altartavla av värdigt innehåll och 1 meter i fyrkant. En vacker dag kommer han över en sådan. Den föreställer "herdarnas tillbedjan juldagsmorgonen" och är av precis 1 meters mått. Men det egna är, att den är transponerad på ny duk. Vem mästaren är anges icke, men säkert är det en mästare av rang. Mycket mera kunde vara att här säga om denna gamla kära kyrka. Mässingskronorna i långskeppet, som anskaffats under min tid genom subscription, kollektlåven från 1811 med båge och klocka av silver, mässingsstakarna för 3 ljus, skänkta 1925 av Gerdslövs arbetsförening, dopskålen, den äldsta, liten och trång med handtag, dessvärre utan årtal, dopfatet av mässing över dopfunten, signerad Nye Mölle, vinkannen av silver, skänkt av patronus 1904 vid yngsta dottern Thyras bröllop, oblatasken av handdrivet silver, skänkt av friherrinnan Clara von Blixen-Finecke 1897, fattigstocken av trä, vänster om ingången i kyrkan, skuren av en enda ekstock och försedd med massiva järnbeslag, denna ekstock, som kan tala så mycket om synd och nåd, botfärdigas offergåvor för dolda men begråtna synder, frälsas tack för undfången förlåtelse vid nattvardsgång eller eljest, havandes eller sjukas böneoffer. Alltid har där då och då fallit en slant till de fattigas hjälp och gör så än i dag, nattvardskalkarna, en mindre för nattvardsgång i hemmen och en större; den förre ett underverk i skönhet, signerad C. C. v. B. Gerdslöfs kyrka 1789.¹ Men det sagda må vara nog. Den som vill kan komma och se. I mig skall han alltid finna en välvillig vägvisare.

Önнарps nuvarande kyrka är av senare datum. Den uppfördes från grunden 1865 på den plats där den gamla vackra kyrka stod, som, försedd med runt torn och skottgluggar samt spetsig spira täckt med ekspån, med någon billig reparation kunnat stå ännu något 100-tals år. Men den skulle ned. "Mannarna" yrkade det. Vid flera visitationer hade framställning gjorts, att den var bristfällig och trång, och de mera framstående hade ock med personlig

¹ C. C. v. B = Conrad Christian von Blixen, "store baronen", varom mer i fortsättningen.

Önnarps by med kyrkan i förgrunden. Landskapsbilden med vägar, ägo-gränser, marktyper och kvarstående gårdar svarar nära mot enskifteskartan från 1822. Flygfoto från 1930-talet. Godkänd för publicering av Försvarsstaben. Efter vykort.

inställelse hos Patronus yrkat på dess nedrivande. Det hör till det tragiska att det var under min fars tid, som denna vandalism skulle gå i verkställighet. Ej för att han var mera djupseende än andra i den delen. Hela den generation, som levde i senare hälften av 1800-talet saknade sinne för och förståelse av det gamla, ifrån de högsta i vårt land till de lägsta. Det gamla skulle bort och ersättas med nytt. Vad sekler bragt fram, vad mästare av gammal månghundraårig konst skapat i arkitektur och skulptur, skulle bort för att ersättas av, ja av vad? Om det funnits *en* enda med skapareanda i den tiden. Men det fanns ingen och ej heller senare. Därför är den tiden, 1800-talets senare hälft, förstörelsetidevarvets, och de värden, som förstörts, oräkneliga. Som sagt även hit skulle förödelsen nå. Intet tillvaratogs. Hela kyrkan med inventarier övertogs till överenskommet pris av entreprenören, en byggmästare Ahlström i Ystad. Murarna, uppförda av en sorts fossil lera, revos ner och såldes till väglagningsämne, och inventarierna förskingrades. En del försvunna för alltid. En del

samlades tillbaka. Ett rökelsekar, som nu hänger på altarpväggen, 2 tennstakar på altaret signerade, den ena:

I H S
Cisela Hansdotter
15 februar

den andra:

I H S
Matheis Hannsøn
Anno 1607

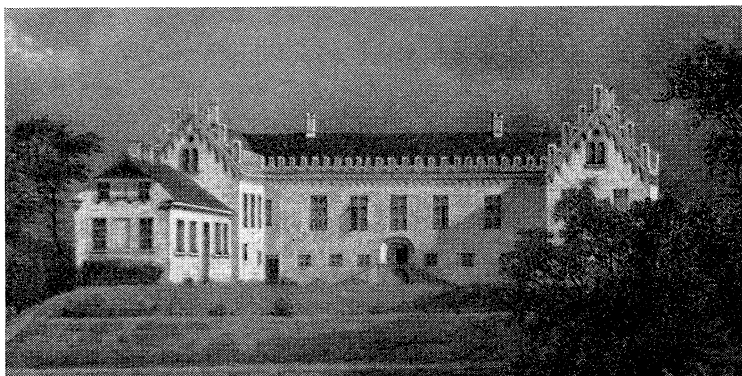
ett fat till dopfunten av mässing, en gammal värja, kollektlåven av trä med inscription: Math. 6: "När thu gifver almosa låt ej then venstra handen veta hvad then högra gör", ett stycke murmassa, varav jag lyckats komma över en bit, som jag överlåtit på Lunds historiska museum. Lyckligtvis är den gamla kyrkans utseende bevarat. I en beskrivning av 1830 är den liksom Gerdslöv återgiven i sina minsta detaljer, och dessa beskrivningar äro förvarade i härvarande arkiv samt dessutom intagna i visitationsprotokollsboken av samma år. Vad som gör de gamla kyrkorna så intressanta är deras historia. Jag menar ej deras yttre historia, som talar om deras uppförande eller förändring och inredning, jag menar deras inre historia, den som murarna förkunna, dessa värtaliga vittnen om allt vad som försiggått därinne av sorg och glädje under seklerna, då Herrens tjänare burit fram den eviges budskap, i dopet upptagit de små, förenat hjärtana i heligt äktenskap, lyst välsignelsen över knäböjande ungdomsskaror och Guds frid över de döda. Vilka de voro dessa många, som kommo och gingo i våra kyrkor, är ej bevarat av krönikan. Men deras namn är antecknat i den allvetandes bok, och de själva ha sin plats i den sky av "oss omgivande vittnen", som en gång samlats under samma murar. Därför är det dessa murar, som liksom bevara gemenskapen mellan släkterna och med en värtalighet, som ej nås av någon människa, tolkar de tider, som flytt, för dem som äro; och i vår tur gå vi undan för att lämna plats åt nya generationer. Vad murarna förkunna, kan ej fästas på papperet. Det förnimmes och uppleves i hjärtana. Endast där den

mundliga traditionen bevarat något från tiderna, som flytt, ha vi något att tala om.

Men traditionen dör. Den bleknar och förstummas, och vi göra väl, om vi bevara något av dess stoff, medan den ännu är vid liv. Jag tänker härvid särskilt på Gerdslövs kyrka, vad traditionen gömmer, och murarna fått se av de stormän och mäktige, som en gång levat här och styrt denna sockens öden. Ej blott familjen Blixen, vars historia först på 1700-talet knutits till socknen med det gamla herresäte, som, nu dessvärre nedrivet, sedan 1300 reste sina stolta murar därborta vid Näsbyholmssjöns östra strand och liksom kyrkan vid sjöns södra sida speglade sig i dess vågor.¹ Ty familjen Blixen och förutvarande innehavare av Näsbyholm äro ej de första här med fina namn och höga anor. Väster om Gerdslövs kyrka på den backe, som reser sig intill kyrkogården, säges en gång i forntidens grå hava legat ett mäktigt herresäte med en underjordisk gång förenat med kyrkan, vilket tyder på att dess innehavare varit kyrkans andliga eller världsliga herrar. I vad mån legenden har stöd ur verkliga livet, vet jag ej, ty underligt nog har aldrig undersökning gjorts. Men ännu finnas murrester av gammal borgtegel, och i min barndom lågo dessa uppe i dagen, en gammal ruin med källare och valv samt rester av en ringmur, som tyder på att borgen varit befästad. Vad namn den burit, vet man ej, men den förmenas hava givit socknen sitt namn, "Gerdsleve" eller något sådant.

Saknas underlag för vad man ännu berättar om denna gamla borg, så står historien på fastan mark, då det rör sig om det gamla Näsbyholm, herresätet, där på 1400-talet kanikerna från Lunds biskopsdöme till 1536 och sedan innehavarna den ene efter den andre, sist släkten von Blixen, fört spiran. Detta gamla herresäte stod ännu kvar i min barndom. Det var uppfört av gråsten och gammal borgtegel till 2 våningars höjd med souterrain

¹ Näsbyholm kom i släkten von Blixens ägo genom friherre Conrad Christoffer von Blixens giftermål 1743 med Margareta Catharina von Finecke. Deras son Carl Filip, sedan 1810 generallöjtnant, ärvde efter en släkting på mödernet fideikommissgodset Dallund på Fyen och antog 1794 med anledning härav släktnamnet von Blixen-Finecke. Han blev 1802 även dansk friherre.

Näsbyholms gamla slott, rivet i mitten av 1860-talet. Efter G. Ljunggren :
Skånska herregårdar, bd 1, Lund 1853.

och fönster med små rutor. Låg överst uppe på höjden och syntes långt ute från Östersjön, där det var för sjöfarande ett gott landmärke. På 50-talet hade dåvarande ägaren i försköningshänseende låtit förse murarna med tinnar av tegel, Genom försumlighet från underlydandes sida att icke hålla rännor och avloppsrör öppna, ruttnade takbjälkarna i ändarna. En enkel reparation, på sin höjd nya takbjälkar, hade bevarat slottet för århundraden. Men intriger spelade in, utländska förvaltare, som helst ville avstå herrskapet från att kunna residera på Näsbyholm, ägarens ohälsa, som höll honom borta från platsen, mest i Baden, samverkade slutligen till att slottet revs ner. De 2 alnar tjocka stenmurarna sprängdes med krut och rullades ner i sjön som fyllning, mest där nuvarande vägen går fram längs kullens fot till "morfars minne".¹ Detta skedde i mitten av 1860-talet. Ännu kvarstår den under slottet befintliga källaren, täckt med rester av slottets takstol samt västra flygeln. Den östra revs innan slottet.

En rad byggnader längs uppkörsvägen till slottet med bostäder för inspektör och bokhållare samt stallar stodo ännu kvar på 1870-

¹ "Morfars minne" var namnet på ett litet skogsparti strax öster om slottet. Hur namnet uppkommet är obekant.

talet men revos efter hand, då förvaltare Feilberg lät uppföra nuvarande boningshuset, ursprungligen avsett till förvaltarebostad men av baron Fr. von Blixen vid hans hitflyttning från Dallund 1875 utvidgat och tillbyggt med utrymme för herrskapet själva. Vid sidan om detta stod den gången ett ståtligt 4 våningars magasin med bjälkar och lämningar av ek från Sastrow i Pommern, därifrån allt grövre timmer för godset på sin tid hämtats. Sastrow hade som bekant ägts av familjen Blixen men sålts på 60-talet av ministern Blixen för att anskaffa pengar till "Herregårdsskyttarnes" utrustning, som under kriget med Tyskland 1864 ej var utan sin betydelse för danska hären. Detta magasin revs nu ner nedanför "backens" östra sida och ersattes med nuvarande ridhuset, stallet och tvätthuset. Den högt liggande av gråsten uppförda körväg, som nu löper från Näsbykrummen till herrgården med en halvcirkelrund utvidgning i öster, avsett för ett monument, av vem vet men ej, blev anlagd 1833 av hoveribönderna och deras drängar. Som synes på platsen är marken kring Näsbyholm låg och sank. Vissa tider var gamla vägen ofarbar, och den vindbrygga, som var anbragt där, ej alltid tillfyllest. Hela nuvarande trädgården och i övrigt båda sidorna längs vägen var ett enda morass.

Naturligen hade gamla slottet sina spöken, och på de gamlas läppar lever ännu berättelserna om vad de själva sett och fäderna före dem. Fyrspann med svarta hästar åtföljt av hundar med glödande gap ha ofta setts om nätterna köra upp för backen till slottet. En ännu levande gammal kvinna, som talat om detta, sade mig, "att nu syntes det ej mera, ty spannet körde fast en mörk natt i morasset mittför trädgården. Troligen kom det utanför vägen och sjönk i döngan, och där sitter di innu både kusen, hästarna och herrskapet."

Samma person berättar också följande: "Så länge de gamla husen stodo kvar, tvåvåningsmagasinet öster om nuvarande boningshuset, tvätthuset och bakstugan nedanför stentrappan öster om gamla mejeriet, sågs många besynnerliga människor röra sig mellan husen om nätterna. En gång, säger hon, kom jag gående uppåt backen från gamla magasinet. Då kom där en gammal man krokig och stapplande med händerna på ryggen. Han sa: 'Go

kväll, e du redan här.' Lite längre upp kom en annan. Han va strank och rak och gick så raskt och fäktade med armarna och slog med käppen opp och ner och rökte cigarr. När jag så gick hem och kom ner vid gamla Thorngrens, mötte jag ett fruentimmer, ett stort fruentimmer med kjolen över axlarna; hon sa 3 gånger: 'Mari, e de du?' Ja svarade ingenting, stod först stilla och bara såg på henne, gick så vidare. Ofta har jag sett en lykta röra sig i sjön mellan Karlstorp och Lotteslund, den flyger och far omkring så förskräckligt, ibland står hon stilla i timavis, sedan flyer hon åstad igen. Och på gamla stentrappan öster om gamla inspektorsbyggnaden ner mot gamla magasinet sågs ofta en gråtande kvinna sitta med ett barn på armen."

I det gamla slottet var jag själv många gånger som barn. Herrskapet var utrikes, men där bodde en fröken Sofia Charlotta Magdalena von Blixen, död på Bromberg i Posen 1878, som min mor ofta besökte. Att få följa med till slottet var en obeskrivlig högtid. Något större och härligare fanns ej, tyckte man. Men vad som särskilt fånglade mitt sinne var rummet med avlidne majorens, s. k. "store Baronens" effekter, en stor skoläst, en stödkäpp, lång och tjock, ett par jättehandskar så stora som 2 vanliga, stövlar, hattar och allt annat, som bevarats och då ännu lågo kvar. Han kallades som nämnts "store Baronen" och gjorde skäl för sitt namn, ett helt huvud högre än andra storvuxna karlar och mycket bredaxlad. Han dog ogift — traditionen påstår, att "han ej kunde bli gift, han var för stor" — och brukade själv utom säteriet, Tärnö och Sillesjö, som då ännu voro obebyggda. Han var ytterligt sparsam, påstås det, där köptes aldrig något, ej ens när där kom främmande, endast gårdens egna produkter finge användas; men där arbetades mycket. Särskilt var han intresserad av vävning. Där vävdes kläder och linne; en vävare, antagligen utlännning, och en väverska voro sysselsatta året runt. Hans namn var Conrad Christian, född på Näsbyholm 1745, död därstädes 1819. Mot fattiga var han mycket god, och fattiga barn uppfostrades på gården. Under hans tid inföll bondeupproret, som man också fick känning av på Näsbyholm. Baronen lät bära ut öl och brännvin till upprorsmännen, som därigenom uppehölls tills krigsfolk anlände från staden, då skarorna skingrades och en

del drevs ut i sjön och drunknade i morassen. En stark man vid namn Helge tog baronen på sina armar och bar honom in i slottet och räddade honom så från att plundras. En ladufogde Ola Månsson, som dog vid 84 års ålder i Tegelmossen 18 och 19 Gerdslöv hos sin dotter Hanna, hade tjänat på Näsbyholm i 50 år och erhöll en finare medalj av silver med vidhängande kedja att bäras om halsen. Denna medalj lät hans dotter Hanna, som också tjänat på Näsbyholm och där höll bröllop, varvid hon erhöll av store baronen en större silversked i present, upphänga i Gerdslövs kyrka till sin faders åminnelse, och där hänger den än. "Store Baronen" ligger begravnen på Gerdslövs kyrkogård under lindarna vid östra gången. Graven är sedan många år inhägnad med ett smitt staket av järn, likasom en innanför liggande över hans brorson Conrad Fredrik Christian, född 1791, död på Näsbyholm 1829, avlidne Baron Fredrik Blixens farfar, som sköt sig på Näsbyholm men trots den tidens hårda och grymma åskådning ändock fick vila i "vigd jord." På båda gravarnas staket har friherrinnan Clara von Blixen-Finecke, före sin avflyttning härifrån 1921, låtit upphänga namnplåtar av koppar.

Store Baronens broder "Generalen" Carl Filip född i Stralsund 1749, död på Sastrow i Pommern 1829, och hustrun voro ett fint herrskap, säges det, som vistades i Tyskland om vintrarna antagligen på Sastrow och ligga där begravna. Den förste, som kallade sig von Blixen-Finecke. Generalens son, ovannämnde Conrad Fredrik Christian, säges hava levat olyckligt i sitt äktenskap med en fröken Gyllenkrok från Björnstorp. Anledningen till att han sköt sig uppgives hava berott på någon misshällighet med släkten. Han var på väg till Dallund, där han bodde, och hade nyss kört från Näsbyholm och var hunnen till smedjan i Gerdslövs by, då hans vagn gick sönder. Han tog detta som ett "omen" och vände om. Det berättas, att han före självmordet skrivit ett brev till Björnstorp, som han befordrat med ridande bud, stallgossen Jöns Persson, sedermera ladufogde på Sillesjö. Efter någon stund ångrade han sig och sände då ridknekten efter för att rida fast stallpojken och få brevet tillbaka. Men denne kom för sent. Då ridknekten kom åter med oförrättat ärende, satt Baronen och drack sitt morgonkaffe. Han tog då bössan, slog

kaffet i bösspipan och tryckte av i munnen, med påföljd, att hela huvudet sprängdes sönder. Snickare Nils Ahlgrens far, boende på Näsbyholm, var den förste, som vågade närma sig. Han bröt upp dörren och fann då baronen liggande död på golvet. Blodfläcken på golvet gick aldrig bort; även då golvet lades om, kom den igen. Efter hans död blev "förmyndarregering", till dess sonen Carl Fredrik Axel, född 1822 på Dallund, vuxit upp och själv övertagit fideikommissen. Förmyndare blev en Gyllenkrok på Björnstorp, och efter vad man kan se av kyrkostämмо- och visitationsprotokoller skötte han sitt förmynderskap till fromma både för myndling och godsen.

Sedan unge baronen vuxit upp och blivit myndig, ingick han äktenskap med fröken Gustava Charlotta Adelaide Sofia Ankar-crona, en syster¹ till disponenten Adolf Emil Ankarcrona på Huskvarna och de många bröder, som innehaft så höga förtroendeposter vid hovet och det militära. Fröken Ankarcrona var en ovanligt ståtlig och vacker kvinna, som av hela sitt hjärta levde för sin man och sina barn. Hennes make, som utnämndes till minister i Danmark, bodde flera år i Köpenhamn och rörde sig där i de högsta kretsar, vid hovet och diplomaten, varigenom han kom i beröring med de högst uppsatta. Och charmör som han var, vann han allas hjärtan. Bland andra Prinsessan Augustas av Hessen, syster till Christian IX:s gemål. Förtal och intriger ledde till skilsmässa mellan makarna von Blixen och äktenskap med prinsessan.² Det berättas här av de gamla, att då den frånskilda makan lämnade sitt hem i Köpenhamn och reste hit över till Sverige, antagligen till Ystad, hon vid passerandet av Näsbyholm låtit vagnen hålla vid norra landsvägen i Stenbäck, därifrån hon kunde se sitt gamla hem, och efter en stund sagt till kusken: "Kör nu Nilsson i Guds namn, så nära kommer jag aldrig Näsbyholm mera". Detta var dock misstag, hon kom ofta hit, sedan hennes son, baron Fredrik von Blixen, tillträdde fideikommisset, hon var då bosatt på Övedskloster, och träffade jag

¹ I manuskriptet står felaktigt "dotter" och därefter "syster till de 9 bröder" etc.

² Skilsmässan ägde rum 1852, von Blixen gifte sig med prinsessan av Hessen-Kassel 1854. Han dog 1873, prinsessan 1889.

henne där flera gånger. Hon blev också här död i maj 1890, och ligger begravnen här på norra kyrkogården å Blixenska gravplatsen. Hennes frånskilde make säges en gång hava velat besöka henne på Övedskloster men ej mottagits.

Ministern von Blixen, då gift med prinsessan, kom såsom nämnts i beröring med den högsta societén i Sverige och Danmark, furst Otto von Bismarck, preussiskt sändebud i Köpenhamn, excellensen Murray, persisk minister, "det kungliga huset och dess anförvanter" m. fl. Vid olika tillfällen följde så den ene och så den andre med hit. Mot stammen av en stor bok i Hjortholmsskogen sköt Bismarck efter jaktens slut av sina skott och skar därefter initialer i stammen, där barken skjutits bort. Trädbiten tillvaratogs sedermera, då trädet en vinter fälldes av skogsbetjäningen, och skänktes till min far, på vars skrivbord den låg många år som brevprens. Vart den sedan tog vägen, vet jag ej, men försvunnen är den sorgligt nog.

Dessa höga herrars liv och leverne följdes med mycken uppmärksamhet av oss alla. De granskades i alla sömmar, synades och vändes. Klädedräkten och sedvänjor hos så förnämt folk ville alla ha reda på. Jägare, kuskar och betjänter, som kommo dem närmare än vi andra, hade också var sitt att omtala. Gottschewsky, en tysk forster från Rügen, som förresten aldrig lärde sig svenska utan talade ett sort "gebrochenes", berättade om prinsen av Hessen, baronens svåger: "Han haffde så fine klär på sich, und han brugte silkepapier till att viske sin rumpe mit." Något osett den tiden. Gottschewsky hade förresten en tam dovhjort, tagen som kalv, som alltid följde honom som en hund, kom ofta med hit till prästgården, låg då utanför trappan och roade sig under väntetiden att tugga papper, om man gav honom en gammal tidning. Den blev naturligtvis stånlig och sköts till sist av en bonde i Grönby. Bland märkligare tilldragelser under ministerns tid vill jag nämna kungajakten på Näsbyholm 1865. Ministern hade inbjudit Konung Carl XV, arvfursten Oscar, sedermera Oscar II, prinsen av Hessen, general von Haffner, excellensen Murray, greve Blücher, Altona, österrikiske baronen Oriola, grevarna Thott, Skabersjö, Beck-Friis, Börringe, Kapten Ehrenborg, Tärnö, Ryttmästare Hallenborg, Svaneholm, Patron

Dahl, Näsbygård och min far m. fl. Då gamla slottet på Näsbyholm ej var bebott, anhölls att få prästgården, som då var nybyggd och rymlig, upplåten, vilket med glädje beviljades. Jag kommer så väl ihåg, hur här rustades och reddes till. Tre dagar i förväg kom "hovhållningen" från Köpenhamn, företrädd av assessor Raben, som arrangerade det hela, och restauratör Vincent också från Köpenhamn, med 3 stora packvagnar, lastade med mat och dryck, silver och service, allt som hövdes och anstod ett så högt sällskap. Vi flyttade alla ner i "gamla längan", där vi ordnade oss så bekvämt vi kunde. Jaktdagen på morgonen, en vacker septemberdag med strålande sol, kom jaktsällskapet körande från Malmö i stora gammaldags täckvagnar, dragna av hästar från godset, 3 för vardera, med baronens stalldrängar som kuskar. Det var så sed och hörde till böndernas åligganden. Bönderna talade alltid med kuskarna, att de skulle "köra nätt och va snälla ve öken", vilket utlovades. Men väl ute på stora vägen gick det ej alltid så beskedligt, och kusken Hein-

Prästgården i Gärdslöv. Huvudbyggnaden uppförd omkring 1865, flygeln t. h. 1889. Om prästgården skrives 1891, att den ifråga om åbyggnader är "den solidaste och näst Äspö den vackraste i häradet". Foto utg. 1964.

rich Linne, en tysk, kände sin husbonde. "Lass die Katzen laufen, Heinrich", behövde ej sägas mer än en gång. Som sagt klockan 8 f. m. anlände jaktsällskapet, och i vår salong skedde den stora presentationen för kungen. Jag minns, huru vi samtliga i familjen stodo uppställda på rad tvärs över golvet, far och mor på högra flygeln och vi 8 barn på rad, efter ålder. Så åt jaktsällskapet frukost, till vilken även några av ortens förnämre damer, som anträffades på gården, där "hela orten" var församlad, inbjödos. Så restes till skogs, och skotten knallade hela dagen till bortåt skymningen, då jaktsällskapet återvände för att efter en hastigare omklädnad intaga middag. På gården var anordnad s. k. viltparad, därvid allt, som skjutits, radats upp till påseende, innan jägarna gingo in. Kungen stannade en stund och betraktade den största råbocken, en väldig bock med stora horn, och frågade en närstående bonde, om han kunde gissa vem som skjutit den. Det kunde han naturligtvis ej. "Det har jag gjort", sa kungen. "De va min liv lyckjeträff", svarade bonden, som hette Truls Jeppsson, far till sedermera kyrkovärden Jeppa Trulsson, min sagesman, och menade, det var tur, att Kungen skjutit den störste. Men kungen tog det på annat sätt, fast skämtsamt, och sade: "Å hut, bonde."

Middagen, som avåts gående, efter vad som uppgivits, serverades för öppna fönster åt trädgårdssidan, för värmens skull. Oräkneliga skaror voro samlade på båda sidor om boningshuset, herrskaper och allmoge om varandra. Att det hela tilldrog sig den största uppmärksamhet, kan man begripa, och att nyfikenheten var stor är ju tydligt, helst hos allmogen, som helt visst ej tänkt sig annat, än att majestätet skulle vara klädd i krona och olik alla andra. Gissningarna, vem som kunde vara kungen, anmärkningarna när han åt eller drack voro också många och betecknande för allmogens sätt att se och tänka; och så liten jag var, 7 år gammal, hade jag ett oerhört nöje av att stå därute och höra dem.

Men kungen uppträdde nu helt mänskligt, kanske lite "övermänskligt", han åt och drack som annat folk, skålade och talade med alla, och efter middagen, då "stämningen var hög", sjöng han flera nummer till pianot. Han räckte också till för oss utan-

förvarande. Då han ej var blind eller okänslig för ett vackert ansikte, fick han genast syn på Amelie Holmberg, dotter till häradsprosten, då 17 år, ortens "fagraste ros", sedermera doktorinna Wiedberg och på sin tid oldfru på Stockholms slott och Gripsholm. Henne var han mycket intresserad av och ville hoppa ut genom fönstret men hejdades; nöjde sig med att räcka ut till henne och närmast stående damer skålar med konfekt och tårtor. På kvällen reste kungen och baronen samt utländska gästerna till Sövdeborg.

Ministern von Blixen, en av den tidens skickligaste och finaste jägare — han anlade till och med ett fasaneri inne på morfars minne, där en fasanjägare Wittje var anställd, vilket dock under hans senare år, då han var sjuklig och mest vistades i Boden, förföll — hade också en stor jakt på flera tusen tunnland i Småland, i Hinneryds socken i Sunnerbo härad. Arrendet var betalt för evärdeliga tider, sades det. Där lät han vid stranden av Tannsjön uppföra en jaktstuga eller närmare ett jaktslott i mindre stil, som kallades Salem aleicum,¹ med en stor sal i mitten och 6 mindre rum åt sidorna utom kök och tjänarebostäder, stall och övriga bekvämligheter. Dit kom han med sina höga gäster den tid av året, då skogsfågeljakten var tillåten och förde där en furstlig tillvaro. Utanför byggnaden på gården hade han låtit resa en stor flat sten, på vilken de högförnåma herrarnas namn höggs in. Oräkneliga äro de orrar och tjädrar, som där fälldes. En komminister Nordholm från Torpa, själv jägare och stundom med på baronens jakter, sade "att där baronen gått fram med sin bössa och sina jägare, var det som om elden gått över marken". Det berättas där uppe, att om söndagarna samlades hela traktens ungdom vid slottet, dit musikanter eftersänts, och dansen tråddes till sena natten, varvid baronen lät rulla ut hela fat öl till allmänhetens förplägnad.

Slottet, som jag själv sett många gånger, då jag rest förbi Tannsjön över Markaryd på väg till Räfte i Torpa socken, är numera förfallet. Endast golvet och en del av bjälkarna äro kvar, allt var av trä, och stenen med de fina namnen är flyttad till Boserup,

¹ Den hebreiska hälsningsformeln "Frid vare med Eder".

där den står i parken som ett minne från de dagar, då även ägaren av Boserup fick vara med och glädjas som gäst och släkting under jakttiderna.

Å stenen stå följande namn inhuggna:

”Till Minde
 over
 Tannsjönäs Jagtselskab
 stiftat Aar 1847
 af Baron Blixen-Finecke
 oplöst Aar 1875

I Selskabet have efterstaande været Medlemmer.

Kong Carl den Femtende	Landgreve F. W. af Hessen
Overhofstaldmester Tornerhjelm	Oberst P. Sjöcrona
Baron Blixen Finecke	General Blücher
Staldmester Roepsdorff	Lehnsbaron Zeuthen
Lehns greve Bernsdorff	General Haffner
Kammarherre Carlsen	Lehns greve Holstein H. B. G.
Lehnsbaron Zytphen Adeler	Hofjägmester Scavenius
Salem Aleicum.	

Under ministerns tid upptogs ett större sjösänkingsarbete. Den vackra Näsbyholmssjön, som sträckte sig från Tärnö gård till Svenstorps kyrka, och i vars vatten Gerdslövs, Saritslövs och Svenstorps kyrkor speglat sig,¹ hade befunnits vara en bland de sjöar, som med fördel skulle kunna tappas ut och besås med gräs. Redan på 30-talet hade en första tappning ägt rum, och en kanal hade grävts över Stenakulla genom Persemölla och ”herremansbron” vid Dybeck. Denna tappning hade dock ej haft annan verkan,

¹ Saritslövs kyrka revs 1543, då socknen lades till Skurup. Kyrkan i Svenstorp byggdes 1542, denna by avskildes då från Saritslöv och blev tillagd Tullstorps pastorat. Formuleringen om kyrkorna torde Å. närmast ha tagit ur Paul Asp, Vemmenhögs härad, Lund 1891. — En utförlig berättelse om sjösänkingsarbetet 1866—69 försedd med karta och ett 10-tal teckningar ingår i Malmöhus läns hushållningssällskaps handlingar 1868-81, Lunds landsarkiv. Den är författad av företagens ledare godsets danske förvaltare P. Feilberg, och avsedd som en rapport till Näsbyholms ägare, som då låg sjuk i Baden-Baden.

än att s. k. Gerdslövs-sjön sänktes och stränderna runt sjön. I min barndom var Gerdslövs-sjön ett enda stort kärr, täckt av vass, som om vintern, då kärret var fruset, skars av och användes till taktäckning, vida bättre och starkare än långhalmen. Hundratals lass sådana vassrör såldes till städerna, där de användes att beröra innertaken och väggarna med vid husbygge. I denna vass häckade mängder av änder och tärnor, och på höstarna slogo vildgässen till där i oräkneliga skaror. Det var en ståtlig syn, när dessa skaror av gäss och änder lyfte för att under ett öronbedövande kackel och garpande taga sig en svängtur om sjön och så slå sig ner igen. Platsen var också ett gott tillhåll för räv på vintrarna, då isen låg stark, och på skottbanorna, där vassen huggits undan, fälldes mången mickel av jägarnas säkra skott.

På 60-talet fortsattes tappningen, men då en annan väg, som gav bättre resultat, över Konradstorp, Svenstorp och Römölla. Och efter en tredje tappning i början av 70-talet, som gick samma väg, var arbetet säkrat. Då försvann den sista och djupaste delen av sjön, den kring Black, en täck holme väster ut från slottet, där man ännu tills sista tappningen kunnat färdas med segelbåt. Men det dröjde ännu flera år innan botten, som var bara dy, på sina ställen 18 alnar djup, hade satt sig så mycket, att man kunde färdas däröver. Detta skedde till fots med stora brädlappar under fötterna och en lång stav med stor trilla på i handen. Det gällde hålla balansen, och den, som föll i, var ohjälpligen förlorad. På denna botten gjordes många vackra fynd. Krokav ben och flinta från en länge sedan svunnen period, och även saker av brons. En stor del av dessa upphittades av mina äldre bröder, och samlingen har av dem sålts till Malmö museum, där den ännu förvaras. Sjön var full av fisk, som samlade sig i sänkorna, och då dessa torkade, dog fisken och spred en olidlig stank. Jag minnes ej, att sjösänkningen vållade någon epidemi utom bland fåren, som fingo koppor och dogo i hundratal.

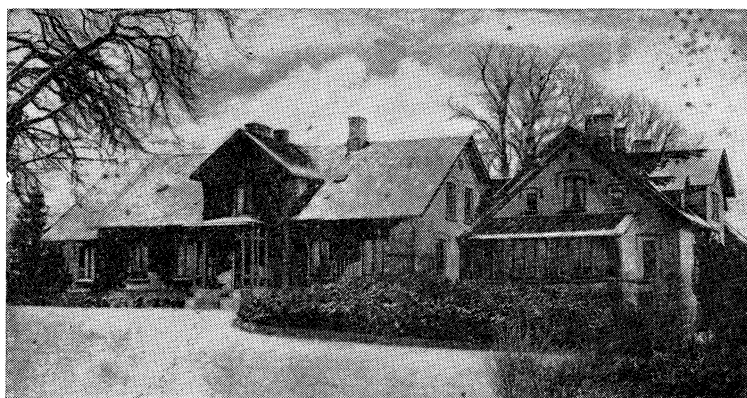
Efter några år började botten sätta sig något mera. Den torkade så mycket, att man kunde så gräs och lägga vägar. Längs vägarna dikades och planterades flera rader bandpil, som fort växte upp och efter några år kunde fällas tvärs över vägarna för att tjäna som underlag för grusningen. Över grusen lades ett spår

för tippvagnar, som kördes ut "på linien" för gräsets bärgande. Gräset ute på de stora s. k. tavlorna högs för hand och drogs i land på ett slags kärror, som sågo ut som en trumla av spjällror med 2 skaglar och över dessa ett "bure", som rymde en hypa hö eller så där. Allt gick med handkraft. Men så småningom kunde en häst sättas för tippvagnarna, då höet skulle dragas upp i land. Nu är hela sjön så gott som torr. Ännu gungar den, när man går, på sina ställen, men "svären" bär dock nästan överallt, så att man kan köra med parhästar och stora höstvagnar ut på tavlorna. Dessa äro numera uppdelade i rutor om ett halvt tunnland. Gräset på dessa säljes på auktioner i juni månad och höstas 2 gånger årligen. En ruta med riktigt gräs kan betinga ända till 60 kronor. En glänsande affär således, då hela tappningen beräknats ha kostat omkring 60.000:- kronor. Den areal, som vunnits, utgör 1100 tunnland, därav 400 tillfallit grannarna i Skurups och Svenstorps socknar, som också fått repartisera om kostnaderna. Resten 700 tunnland ha tillfallit fideikommisset. Utav dessa är en del lagd ut till åker.

Den som gjort mest för godset är ministerns son, baron Fredrik von Blixen. Vägarna, som vid hans mottagande av godset voro nästan ofarbara, har han förbättrat i hög grad. Han betalte slagningen av stenen, bara bönderna ville göra sig besvär att köra den ut. Bönderna, som vid hans ankomst hit voro utfattiga och resterade för sina arrenden sedan flera år, fingo dessa efterskänkta. Han uppmuntrade dem att hålla bättre kreatur, ställde till premieringsmöten i socknen, utdelade pris, 50 kr. premie för ko, 40 för får och 40 för svin, 4 av varje slag. Hö fingo de gratis de 6 första åren efter sista sjötappningen, d. v. s. av sista grödan. Gårdarna byggdes om och slogos samman. De gamla byarna med sina många sammangyttrade gårdar särskildes och flyttade ut. Näsbygårdarna hade redan före hans tid rivits och 1848 en ståtlig byggnad där uppförts med patron W. Dahl som förste arrendator. Tärnö och Sillesjö hade byggts något senare i samma stil som Näsbygård fast något mindre och utarrenderats den förre till Kapten Ehrenborg och den senare till patron Petersen. Timmer erhöles gratis från godset, så ock bräder och tegel. Endast arbetet fingo arrendatorerna själva betala. Också på de små tänkte

han, husmän och torpare. De fingo allt fritt, bara de själva hjälpte lite till med arbetet. De gamla klinehusen och jordgolven försvunno efter hand, och tegelhus med brädgolv och ordentliga boningsrum uppfördes. Dock ej allt på en gång men så småningom under ledning av respektive godsförvaltare. Den utav dessa, som hunnit med mest, är förvaltare Folke Ankarcrona, baronens kusin. Redan före hans ankomst hit hade baronen själv övertagit både säterijorden och Näsbygård, en rymd av 800 tunnland. Och det dröjde ej länge förrän dessa 2 arbetat upp kreatursbesättningen till en av de förnämsta i landet, huvudsakligast genom import från Holland, och satt igång med försäljningen av tuberkelfri mjölk, som särskilt i Malmö hade sina många avnäm-
mare. Vid sin död 1919 kunde baronen med glädje se tillbaka på den tid, som sett hela godset förbättras, befolkningen höjas till välstånd och gå bort älskad och avhållen av alla.

Gift 1873 med Clara Alvilde Benedikte Krag-Juel-Vind-Friis av Friisenborg, framlevde han sina 2 första äktenskapsår på Dal-lund, där arrendebönderna köpt sina gårdar, och endast en mindre del ännu hörde till huvudgården. Men hans längtan stod till Näs-

Manbyggnaderna på Näsbyholm. Den ursprungliga förvaltarbostaden utvidgades och tillbyggdes på 1870-talet. Byggnaderna härjades av brand 1955 och en ny manbyggnad har 1959 uppförts på det gamla slottets plats. Foto från omkring sekelskiftet. Efter vykort.

byholm, och hit kom han 1875 med en nästan furstlig lyx, eller som de säga här på godset: "Med stor stass." 42 lyxhästar och 16 hundar följde honom, mest vinthundar, och två spann, 4 små grå och 4 bruna större hästar med vita fötter. En sådan uppsättning fordrade många tjänare, och sådana saknades ej heller. Och furstliga voro de baler och middagar, där Fredrik von Blixen och hans friherrinna förde spiran. Umgänget var stort och förnämiteterna många, och de danska prinsessorna funno alltsom oftast vägen hit för att hälsa på. Av naturen lite blyg och tillbakadragen ville baronen aldrig inta någon framskjuten plats varken i staten eller kommunen, ehuru sådana erbjödos honom, och jag minns aldrig jag såg honom på någon stämma. Endast vid val av riksdagsman, som fordrade personlig inställelse, kom han tillstädes. Ej ens för mottagande av de hederspris, som räcktes honom vid utställningar av kreatur, där han för det mesta fick första pris, ville han låta sig ses. Han sände alltid fram sin förvaltare.

Om han sålunda ej var en offentlighetens man, så var han så mycket mer det enskilda livets och framförallt familjens. Han levde med och för sin familj och sina underhavande. Ingen, som hade en bön om hjälp, gick ohörd bort, och det var ej blott i familjen och släkten han kallades "den gode". Detta namn bar han överallt och gjorde skäl för var han kom.

I de unga dagarna kom han ofta hit till prästgården, ibland ridande ibland körande. En gång kom han ridande från Svaneholm på en svart kapplöpare. Han hade ridit på 15 minuter och var klädd i gula ridbyxor och sammetsrock. Han var underbart vacker, och medan han "vilade sig och hästen" dansades här i matsalen till glädje för oss alla och isynnerhet för den kvinnliga delen. Under tidigare år var han mycket samman med baron Erik von Nolcken på Jordberga. De hade var sin ponny och redo som vildar över alla åkrar med diken och pilehäckar, därvid baron Fredrik Blixen en gång red och tappade sin guldklocka med vidhängande kedja, vilket berörde mig oerhört, då jag fick veta det. Den återficks aldrig. Ivrig jägare kom han ofta hit med sina jaktkamrater: baronerna Fredrik Wrangel från Ellinge, Helmut Wrangel, Toppeladugård, Gustaf Ramel från Övedsklos-

ter. Ibland bodde de alla här flera dagar å rad, och då de ej bodde här, så åts alltid jaktmiddagen här, därvid mina föräldrar fingo den glädjen att visa sin kärlek till den familj, som de och vi alla älskade. Kärleken till familjen Blixen ha vi, barn här i huset, insupit så att säga med modersmjölken, den ligger oss i blodet. Skicklig kusk var han också, och det var en glädje att se honom ända in i sin senare ålder köra ett par hästar; även de hetaste och oroligaste kunde han få att gå lugna som lamm.

Med detta sinne för sport och isynnerhet jakt var det helt naturligt, att han redan strax efter sin hitflyttning började arbeta på jaktens höjande genom import av fasaner och tyska harar. Väl fick han, liksom många andra, ofta se detta arbete gäckas, sjukdom på hararna, vesslor och möss på fasankycklingarna, dåligt väder under kläckningen och allt annat, som kunde stöta till. Men han uppgav ej modet, åter och åter tog han i och lyckades i detta så väl som allt annat han tog sig före, så att de senare åren kunde jaktjournalen visa ett resultat av 1000 fasaner och däröver och lika många harar. En gång då konung Gustaf V jagade här på Näsbyholm, sköts på dagen 800 fasaner, därav kungen ensam 100. Det var ett sant ord Herr Marker på Tullbo en gång sa till mig om baronen: ”Alt vad den man setter sig for saa før han de saa godt igenom.”

Då min verksamhet som präst i Gerdslöv sammanfaller så gott som med baron Fr. von Blixens och friherrinnans vistelse på Näsbyholm, kan man lätt förstå, att mina minnen från dessa år knyta sig kring denna familj. Herrskapet Blixens flyttade ju hit 1875, då var äldste sonen ett år, de övriga barnen äro alla födda här. Ingen av dem har jag döpt, det gjorde min far, men jag har konfirmerat och vigt dem alla. Och nu sist har jag fått viga till jordens ro de båda föräldrarna. Ytterligt kyrksamma sågos de varje söndag i Guds hus, särskilt sedan barnen vuxit upp så pass, att de kunde följa med. Och fanns det gäster på Näsbyholm, så togos de med, så ibland fick ej blott stora charabangen utan också en mindre sättas ut. Och från barnens konfirmation gingo de med dem till Herrens bord. Detta exempel följdes av många, ja jag kan säga av hela församlingen från de högsta till de lägsta, och kyrkan var ofta överfull. Så länge de kunde, kommo de. Men de

Sällskapsliv på Näsbyholm 1890. Ungdomar i slakten komma på improviserat besök utklädda efter porträtt av gemensamma förfäder. I förgrunden och utan utklädsel Clara och Fredrik von Blixen-Finecke. Teckning av Stina Beck-Friis. Efter Brita Stjernswärd: Herrgårdsliv för en mansålder sedan, Fataburen 1938.

senare åren blev friherrinnan genom gikt i lederna oförmögen att gå, och baronen, som i följd av en blindtarmsoperation, som lämnade efter sig en öppen magfistel, ej kunde sitta länge utan att nödgas byta om bandage, fick också bliva borta. Och sedan dess ha lederna glesnat, folket har troppat av, och "de tomma kyrkornas vind" har blåst fram även här, dock, Gud vare tack, ännu ej så stark som mången annorstädes.

Under de år herrskapet von Blixen med familj kunde komma, har jag också haft mina skönaste upplevelser och rikaste minnen. Jag tänker särskilt på de bröllop, som gjordes för döttrarna, alla 4 strålande av skönhet, fina och väluppfostrade, med vigsel i kyrkan i närvaro av inbjudna förnäma släktingar och med tillträde för församlingen så långt utrymmet tillät, samt därefter middag på Näsbyholm. Kyrkan skrudad med den smak, som alltid utmärkte

familjen Blixen, middagen så utsökt fin, som man endast kunde få på Näsbyholm. När äldsta dottern Ellen gifte sig första gången, då med baron Hans Ramel, åts middagen i ridhuset.¹ Utrymmet i matsalen räckte ej till. Ridhuset var för ändamålet särskilt smyckat med girlander och blommor. Hela golvet var i mitten en stor gräsbevuxen rabatt med blommor, ett stort hästskobord och det hela i elektrisk belysning från stora lampor i taket. Vägen från herrgården ned till ridhuset var kantad av granar vid båda sidor, som på kvällen lyste med kulörta lyktor. Alltsammans var utförbart för dem, som hade makt och smak. Men det elektriska ljuset var något alldeles osett och omöjligt överallt utom på Näsbyholm. Sådant fanns då ännu ej på landet. Men på Näsbyholm anordnades det vid tillfället. En lokomobil kördes fram utanför ridhuset, och från den tillverkades ljuset. Gamle Jeppa hugge-dräng, som var godsets "mäster allehanda", skötte lokomobilen, och ljuset hölls i en oavbruten ström hela aftonen. Heder åt gamle Jeppa. De övriga bröllopen voro alla lika fina och ståtliga, men utrymmet i ridhuset behövde ej mera tagas i anspråk.

Vid sekelskiftet 1900 hade vi stor högtid i kyrkan, gudstjänst vid ljus klockan 11 på natten. Kyrkogården var upplyst med marchaller och tillströmningen av folk så stor, att vi ej fingo plats ens att stå. Gången var full ända upp, norra kyrkan likaså och utanför kyrkan fullt av folk vid dörren och under fönstren. Från orgelläktaren sjöng fröken Ebba Lund, dotter till dåvarande förvaltaren, med sin härliga fylliga alt en cantat, författad av under-teknad och på melodi "integer vitae". Allt var så avpassat, att då klockan slog 12 på natten lågo vi alla i tyst bön, och ringaren slog med kläppen 12 fasta slag mot tornklockan, vilka av oss alla tydligt hördes och väckte den djupaste stämning.

Men vi ha också haft sorgedagar. Jag tänker särskilt på den 26/9 1917, då löjtnanten och flygaren Hans von Blixen-Finecke på Malmslätt störtade med sin maskin i följd av en explosion och brändes till döds jämte sin kamrat. Så sjuk och värkbruten friherinnan än var, gav moderskärleken henne kraft. Och baronen själv var ej heller rask. Men då de på kvällen fått sorge-

¹ Den 22 sept. 1897.

budskapet, foro de båda i bil till Malmö och därifrån med natttåget till Linköping. Den 1 oktober förrättades jordfästningen i Linköpings domkyrka under stor solennitet och stor anslutning. Och den 3 oktober skedde gravsättningen här på von Blixenska gravplatsen. Om någonsin ett sorgetåg följts med deltagande här i Gerdslöv, så var det detta. Kistan, som anlant till Näsbyholms järnvägsstation, eskorterades till graven av en kontingent skånska dragoner från Ystad med musikkår i teten. Efter dem kördes kistan på den öppna, vackert klädda vagn från Näsbyholm, som begagnats där vid alla dylika tillfällen, därefter de sörjande och anhöriga i en lång rad vagnar och så till sist hela raden av gående. Västra ingången på kyrkogården var av stadsträdgårdsmästare Isberg från Malmö förvandlad till en stor grönklädd portal, och graven inhägnad med pelare och bågar, klädda med grönt, över gravens mitt en krona i grönt. En kvartett från Malmö sjöng åtskilliga sångnummer, och militären, som ställt upp med sina hästar utanför östra kyrkogårdsmuren, utförde psalmerna. Själv hade jag den smärtfyllda plikten att säga det sista ordet om och till den så sorgligt omkomne och tolka de närvarandes känslor.

Ett och ett halvt år därefter, den 4 mars 1919, avled hans far, den käre gode baron Fredrik von Blixen-Finecke, av sockersjuka. Vid jultiden hade sjukdomen visat sig mycket elakartad men gått något tillbaka i februari och mars, så att friherrinnan bestämt sig resa utrikes och for åstad i sin bil den 4 mars till Köpenhamn, men nåddes där av budskapet, att baronen blivit sämre, vadan hon ögonblickligen vände om och anlände fortast möjligt till Näsbyholm. Baronen var då redan medvetlös, allt hade gått så fort, men hon fick den glädjen att ha nått fram innan slutet och satt hela tiden med hans hand i sin. Klockan 2 på natten dog han. Och underligt var det väl. Samma klockslag vaknade jag ur sömnen av att någon strök mig över pannan med handen. Jag kom genast att tänka: "det var baronen som dog." Jag väckte min hustru och sade: "Du ska få se, att han dog nu." Och mycket riktigt. Klockan 7 på morgonen, så snart telefonen var öppen, ringde friherrinnan Ebba: "Pappa dog i natt klockan 2." Den förlust, som därigenom drabbade oss alla, kan ej be-

skrivas. Han var den finaste, hjärteborne ädling, som funnits, och hög som låg sörjer honom än. Den 10 mars skedde jordfästningen i Gerdslövs kyrka, som var smakfullt blomstersmyckad. Musiken utfördes av numera professor Salomon Smith, som med ackompanjemang av direktör Rasmusson från Ystad spelade på fiol Händels Largo.

Efter baronens död och fardagsårets slut flyttade friherrinnan Clara tillbaka till Dallund, vars slott med park hon återköpt och inredde sig där för sin återstående levnad. Där hade hon tillbragt de 2 första lyckliga åren av sitt äktenskap, där ville hon framleva de sista, i minnet av allt, som varit. Hon inredde där sitt hem så likt hon kunde det första och mottog där sina barn och barnbarn samt alla, som ville besöka henne. Själv var jag där en gång och gladde mig över att få se detta gamla slott, vars historia är så fast knuten till familjen von Blixen. Den 25 juni 1925 avled hon på Dallund, jordfästes i Söndersö kyrka den 3 juli och den 4:de i samma månad gravsattes hon på härvarande kyrkogård mellan sina älskade före henne avlidna, sonen Hans och hennes käre make. Det var en vacker lördagseftermiddag någon timme före solnedgången, strax innan sabbaten ringdes in från kyrkorna i nejden, och de trötta arbetarna efter arbetsveckans möda gingo hem. Då kom hon efter sin långa verksamhetsdag för att finna sitt hem i fadershuset där ovan, och vid tonerna av kvällsringningen i aftonsolens frid gömdes hennes stoft till den eviga ron.

KAPITEL II

SKOLAN OCH FATTIGVÄSENDET

Då jag nu går att skildra skolan, har jag till större delen nödgats följa vad visitations- och sockenstämmoprotokollerna omförmäla. Någon tradition från den allra äldsta tiden har jag ej mött, endast en och annan av de gamla tala om att "de gingo i skola hos Igelström", den fast anställde läraren i socknens äldsta skola, men om hans undervisning eller skolgången i övrigt ha de intet att mäla. Denna s. k. "Igelströmska skolan" omtalas redan i visitationsprotokollet av 1831 (§ 16 pag. 23). Där heter det: "Uti Gerdslöfs by är Scholhus, som för omkring 30 år sedan blifvit uppbyggd, där en af kyrkoherden examinerad Schol:mästare undervisar 6 à 7 månader om året barnen ifrån Gerdslöfs by; för öfvrigt äro i denna socken 2:ne ambulatoriska scholor, hvilka icke så fullkomligt svara mot ändamålet. Den ständige scholemästaren är både till kunskap och fräjd godkänd. Han undervisar uti kristendomskunskapen och skrifvning samt aflönas med 8 t:r spannmål, fri eldbrand och något penningearvode för hvarje barn. Scholhuset underhållet av Herrskapet på Näsbyholm." Detta gamla skolhus minnes jag mycket väl. Det låg vid den stora asken, som står strax utanför nuvarande småskolans trädgård, av hög ålder och redan i min barndom så vid i omkrets, att det behövdes 5 gossar för att kunna famna om stammen. Skolhuset var en vinkelbyggnad med bostadslägenhet, skolsal och nödiga utrymmen i övrigt, skolsalen ej större än en vanlig stuga med lergolv. På gården fanns en brunn och ett äppleträd. Huru barnen fingo plats i denna skolsal förstår jag ej, men den tiden var behovet av frisk luft ej stort. Dock insågs redan 1831 enligt ovannämnda protokoll, att situationen var ohållbar och uttalades (pag. 37 § 3) den önskan att i Gerdslöfs by "en huvudskola måtte bliva inrättad, till hvilken hela socknen skulle contribuera, och hvilken skulle kunna begagnas dels af den mera försigkomna

ungdomen i hela socknen — dels af de mindre barn, som bodde Gerdslöfs by så nära, att de utan svårighet kunde infinna sig i dess schola” —. Hofmarskalken Herr Friherre Gyllenkrok lämnade sitt bifall till denna önskan och försäkrade ”att hvad på honom ankomme, skulle skolverket icke sakna det understöd, som socknen för detsamma af sätesgården kunde påräkna.”

Någon ordentlig reglering av skolväsendet med avseende på lärarelöner och lästider syntes dittills icke hava ägt rum, särskilt beträffande de båda ambulatoriska lärarne, som antagligen fingo sin mesta lön i kost och logis på ställena, där läsningen försiggick. Men även för den fast anställde syntes reglering böra ske. Vid sockenstämman den 9/10 1831 ägde också en sådan reglering rum. Lönen bestämdes då för denne till 6 t:r råg, 4 t:r korn samt 1 skilling banko i veckan för varje barn, som begagnar undervisningen, samt fritt bränsle. Läsningen skulle försiggå hela året utom maj och augusti månader. 1847 entledigades Igelström och antogs L. Hansson till skollärare i Gerdslov. En ny skola hade samma år uppförts av patronus och upplåtits åt församlingen, densamma som ännu står kvar och begagnas som kommunalrum och nu skall användas för den fortsatta undervisningen. Stor var den ej, men dock betydligt bättre än den Igelströmska. Beträffande undervisningen i denna hänvisas till mina uppgifter i del I kap. 1. Enligt skolstyrelseprotokoll av den 4/2 1863 var skolsalen 33 fot lång, 22 1/2 fot bred, 8 fot hög, bostaden med 2 rum 16 fot lång, 10 1/2 fot bred, 8 fot hög, med kök och skafferij, samt till kom uthus med torvhus, loga, fårhus. 1849 den 11/2 på sockenstämman företogs slutreglering av skolväsendet för hela socknen. Redan 1844 vid visitationen (prot. 44 pag. 46) hade gjorts framställning att de båda ambulatoriska skolorna skulle göra till fasta förberedande, och passande lokaler anskaffas. Inspektör Petersen på Näsbyholm hade därvid förklarat sig villig upplåta ett hus i Nyvång, nyuppfört och ledigt ”nu genast”, vilket tacksamt antogs, men för Sillesjö tycktes ej något passande hus då funnits att tillgå. Men nu beslöts på sockenstämman att ”utom den fullständiga folkskolan i Gerdslov skulle även finnas tvenne förberedande skolor, den ena vid Sillesjö och den andra i Nyvång. De båda nya skolhusen byggas på lämpliga platser af respective egare

till Näsbyholm och skall det vid Sillesjö vara färdigt att begagnas innevarande år och det i Nyvång nästa år.”

Vid samma tillfälle (§ 3) bestämdes lönerna för alla 3 lärarna sålunda: ”Den i Gerdslöv får kontant 53 Riksd. 16 Sk. Banko, 5 t:r råg, 5 t:r korn, 24 lass torf och en famn ved, ersättning för foder till en ko i denna lön inbegripen. Lärarna vid de båda mindre skolorna bekomma vardera kontant 16 Riksdaler 32 Skill. Banko, 4 t:r råg, 4 t:r korn samt den vid Sillesjö 20 lass torf och den i Nyvång 10 lass jämte en famn ved.” Beträffande lästiderna heter det i samma protokoll § 2: ”I Gerdslövs fullständiga skola meddelas undervisning 10 månader af året, så att skolan är stängd endast maj och augusti, ferierna vid jul och påsk undantagna. I de förberedande skolorna börjas undervisningen i medlet av oktober och fortfar till medlet av april samt fortsättes under juni och juli månader.” 1851 voro skolhusen i Sillesjö och Nyvång färdiga att tagas i besittning, och antogos till lärare: i Sillesjö Nils Böök, morfader till professor Fr. Böök; i Nyvång Lundberg, vilken snart nog avgick av hälsoskäl och efterträddes av N. Olsson.

Skolhuset i Sillesjö hade följande dimensioner: skolsalen 24 fot lång, 22 fot bred, 7 fot hög; boningsrum 2, 16 fot längd, 10 1/2 fot bred, 7 fot höga, med kök och skafferi samt torvhus.

Nyvångs skola var något mindre: 20 fot lång, 22 fot bred, 7 fot hög; boningsrum 2, 16 fot längd, 22 fot bredd, 7 fot höjd, med kök, skafferi, torvhus.

I respektive skolor undervisades:

i Gerdslöv	107 barn,	i medeltal närvarande	80,
i Sillesjö	75 »	»	60,
i Nyvång	80 »	»	60.

Alla tre skolorna voro uppförda av patronus och underhöllas av honom, och till vardera har han upplåtit planteringsland. (Se visitationsprotokoll 1872). Det var så sed den gången. På godsägarna ställdes stora pretentioner, de skulle göra nära nog allt, ”mannarna” orkade ej, och enligt skolstyrelseprotokoll 24/12 1861 § 3 ansågs rättvist, att gårdskontoret på Näsbyholm till och med skulle bekosta undervisningsmaterial.

Med någon mindre utvidgning av skolsalarna pågick undervis-

ningen i dessa skolor tämligen oförändrad till 1875, då Gerdslövs folkskola fick till underlag den småskola, som uppfördes i dess omedelbara närhet invid allmänna vägen genom byn och ännu begagnas. Denna skola, som är av gjutmur, uppfördes för ett pris av 3 000 kronor, därav baron Fr. von Blixen skänkte de 500, och resten upplånades i häradets sparbank. Till lärarinna antogs examinerade småskolelärarinnan Petronella Larsson med lön av, utom fri bostad och bränsle, 200 kronor kontant.

Sillesjö och Nyvångs s. k. förberedande skolor hade snart nog blivit förklarade för fasta folkskolor med småskoleavdelning och således 1 månads överläsning med lön och lästider efter lag. Men då anspråken vuxit, lagen föreskrev större utrymme för både skolsalar och lärarebostäder, hade Nyvångs folkskola utvidgats 1878 och taket förhöjts, så att den var någorlunda användbar, då den 1903 brann ner, skorstenseld i följd av bristfällig sotning, mittunder pågående undervisning, men lyckligtvis utan att lärare eller barn skadades. En ny, modern skola uppfördes på andra sidan vägen redan samma år av byggmästare Jönsson från Skurup för ett pris av 17.110:- kronor. Brandstoden för gamla skolan uppbars och behölls av skoldistriktet utan något anspråk från patroni sida, vilket visar, att de gamla skolhusen, av patronus uppförda, ansågos som församlingens egendom, ehuru gåvobrev aldrig blivit utfärdade.

Sillesjö gamla skola befanns alltmer omöjlig. Även om barnantalet ej ökats, ansågs den ej längre kunna bibehållas som folkskola, och beslöts därför att bygga en större och tidsenligare. Med tanke på sammanslagning av Gerdslövs och Sillesjö folkskolor uppfördes därför 1901 en stor rymlig skola på ägorna å nr 26 Gerdslöv för att komma liksom i mitten av det tilltänkta större skolområdet. Denna skolbyggnad med uthus uppfördes för 8.275:- kronor av byggmästare Hansson från Svedala, men har sedan, då det visade sig att barnantalet bleve för stort för att sammanhållas i en lärareavdelning, 1918 utökats med en tillbyggnad med lärosal och lärarebostad för en kostnad av 15.959:- kronor, och skolan ändrats till B¹ skola d. v. s. folkskola med 2 avdelningar. Småskolor hade inrättats i Nyvång 1909 och i Sillesjö 1910.

Beträffande Önnarps socken omförmäler visitationsprotokollet

av 1831 pag. 23, att där "fanns endast en ambulatorisk skola", men att man vid samma tillfälle vore betänkt på (pag. 38) att försöka få hyra ett patronus tillhörigt på kyrkogården beläget hus, då bebott av en kommissarie Bergman. Först 1844 (visitationsprotokoll 44 pag. 46) är huset av patronus upplåtet till församlingen mot hyresavgäld och underhållsskyldighet, och lärare antagen, samt lönen för denne reglerad till 4 t:r råg, 2 t:r korn, bränsle och vinterfoder till en ko samt en mindre avgift av varje barn. Till e. o. lärare var antagen Nils Larsson, som 1846 den 11/10 gjordes till ordinarie och fick lönen reglerad till 4 t:r råg, 4 t:r korn, 2 t:r korn i stället för kofoder, 53 Riksdaler 16 Sk. Banko. Men huset var gammalt, för dyrt att underhålla, och 1858 den 27/6 beslöts uppföra ett nytt skolhus på den vid enskiftet uttagna tomt. Den 30/10 samma år uppgjordes detaljerna, varvid bestämdes att "husmän skulle göra 2 dagsverken vardera, de med jord dessutom 1 dagsverke för varje tunnland. Budning skulle utgå genom byggnadsdirektionen en dag i förväg, och förfallolöst uteblivande medföra böter av 1 Riksd. för varje försummat dagsverke. Huset skulle ligga högst 6 alnar från vägen med gavlarna i öster och väster med skolrummet på västra ändan". Murare S. Ahlström, Lindby, och snickare M. Gullander, V. Vemmenhög, hade inlämnat anbud för 1.985:- Riksdaler, vilket antogs. Stämmans beslut blev överklagat under förmenande att förslaget vore för dyrt, men fastställdes slutligen. Besvären voro underskrivna av Magnus Svensson, Jöns Mattsson, m. fl. Svaromålet uppsattes av Jöns Svensson och Anders Thorsson och finnes intaget i protokoll den 19/12 1858 in extenso.

Enligt skolstyrelsens protokoll av den 5/2 1863 var skolsalen 25 fot bred, 25 fot lång, 9 fot hög. Boningsrum, ett st. 10 1/2 fot långt, 9 fot brett, två st. 12 fot långt, 11 fot brett, 10 fot höga. Dessutom skafferier, kök, torv- och vedbod. Barnantalet 60 à 70, med 57 i medeltal närvarande.

1873 den 19/4 anställdes en småskolelärarinna vid namn Anna Maja Svensson med lön av 200 kronor, fri bostad och eldbrand. Lokalen var förhyrd, ett mindre hus på n:r 15, utmed allmänna vägen, numera utbytt mot det av socknen uppförda med folkskolan sammanbyggda.

Detta är i korthet skolväsendets historia. När man jämför nu och förr, vilken himmelsvid skillnad. Bara under min tid. Dock anser jag ej undervisningen ha gått framåt de senaste 10 åren. Undervisningsplanen av 1919 har ej varit till gagn. Man har förbisett det gamla ordspråket "Non multa sed multum", och ämnena så vidgats, att inget enda blir ordentligt inlärt. Härvid tänker jag ej bara på kristendomen. Den har reducerats till ett religiöst kåseri, som icke lämnar någon behållning. Jag tänker lika mycket på svenska språket. Vilken jämmerlig innanläsning, utan tanke på innehåll eller uppehåll vid skiljetecken, vilken okunnighet i satsens delar. Subjekt och predikat höra till det fördolda. Men huru skall resultatet bli annorlunda, då det ej lämnas tillräcklig tid. Välläsning hinnes ej med, satslära än mindre. Man har lagt en börda på lärarna, som vida överstiger deras krafter. Här måste ske ändring. Kanske den nya skolreformen av 1927 kan hjälpa oss fram, ehuru det är tydligt, att folkskolan som bottenskola kommer att ställa ännu större krav på lärarekåren. Men så är jag också viss om, att den lönereglering, som inom kort blir en nödvändighet, också skall tillföra lärarekåren nya krafter, folk med högre bildningsnivå, med student- eller universitetsexamen.

Jag vill sluta detta kapitel med ett tack till lärarna för den tid, som gått. Endast den, som själv undervisat, vet vilket arbete det är, ansträngande och tålmodsprövande. Och inte skulle vi präster kunnat giva den undervisning åt våra nattvardsbarn, som dessa fått före 1919, om ej våra lärare lagt den goda grund, på vilken vi byggt vidare.

Om skolan ju längre man ser tillbaka företer en sorglig anblick, så gör fattigväsendet detta än mer. Någon fattigvård fanns ej att tala om i gamla tider. De gamla orkeslösa gingo omkring i socknen och uppehöll sig vissa dagar på varje ställe, beroende på hemmanets storlek, och hade där kost och logis samt fingo hjälpa till med vad de orkade. Sedan byggdes i Gerdslövs by på 40-talets början 2 fattighus av Patronus det ena med 2 större genomgående rum, ett på vardera sidan om den gemensamma förstugan, det ena för kvinnorna det andra för männen, vardera beräknat för 4 à 5 personer. Det andra likadant men därjämte

De ursprungliga båda "fattighusen" i Gärdslövs by. De uppfördes vid 1840-talets början och användes till 1906. De ägas av Näsbyholms gods och det närmaste är upplåtet som bostad åt en av godsets pensionärer, det bortre är ombildat till ett torp. Foto utg. 1964.

gavelrum med egna ingångar. Sedan var inneboendet i rotarna slut, men hjonen hämtade sin mat på gårdarna, beräknat till 5 mark bröd per vecka åt vardera samt 4 stop dricka, sill och lite fläsk samt 12 styver. Brödet, som mest bestod av kornsådar, som fastnade i munnen, var så surt, så det "kina i tännen", säges det. Sedan ledsnade man på ömse håll åt detta, och underhållet utbyttes mot kontanta medel från 50 öre till 1 krona eller 2 i veckan för varje hjon, allt efter behov, som uppburos per fyrk och utbetaltes av den, som hade socknens kassa om hand. Huru långt man kom med dessa medel är lätt att förstå, och svälten och nöden voro stora. Kvinnorna kunde visserligen förtjäna något lite vid sidan om med kardning och spånad, men männen voro sämre lottade. De tillätos därför gå och tigga, men ej utanför socknens gränser.

Man skulle ju tycka, att ett stort steg var taget mot fattigfrågans lösning, då egna fattighus voro uppförda och hjonen sam-

lade på en plats, där bättre tillsyn kunde ägnas dem. Men husen saknade alla bekvämligheter. Torv levererades väl från gårdarna, 1 lass på 50 tunnland åker, och stugorna eldades genom s. k. uteläggare, som matades från den öppna skorstenen ute i spisen; men inget kök, endast denna öppna skorsten, inga ytterdörrar, man kom direkt in i förstugan från vägen, och förstugudörrarna voro s. k. halvdörrar, därav den ena hela dagen stod öppen för att få sett i spisen, inga innanfönster, loftet ett enkelt brädloft utan någon klädsel varken av bräder eller papper och med breda springor mellan bräderna, där värmen till stor del tog sig ut. Något sådant som ett "hemlighus" till fattighjonen hade ingen tänkt sig — bönderna hade knappast själva sådana, endast de mera besutna och då av trä helst vättande utåt vägen och oftast med dörren öppen. Men det ansågs luxuöst. Man "gick ut" och satt längs vägarna, visst ej alltid dold bakom någon buske eller gärdesgård, nej oftast för öppen ridå. "Naturalia non sunt turpia" var den olärda bondnaturens teori, och kunde kanske för den friske och starke ha sina naturliga behag. Men för de gamla och sjuka, för hjonen i fattighuset vad betydde det ej att till och med i smällkalla vintern "gå ut" och sätta sig vid gaveln, som ofta sent på kvällen iförd bara byxor och träskor om somrarna bara skjortan eller särken. Ej ens ett nattkärl fanns. Det ansågs då för tiden och gjorde så in på 90-talet för ytterst pretentiöst att vilja ha ett nattkärl, och jag kommer ihåg, huru en stiftelsens resepredikant vid ett tillfälle, då han logerade hos någon av "vännerna" ansågs hava förfallit till lyx och världssinne, då han bad att få ett dylikt kärl in på sitt rum. Nej ut skulle han, även om det var snöyra. Som sagt vid denna obekvämlighet förblev allt ända in på 90-talet, då jag fick plats och säte i fattigvårdsstyrelsen och genomdrev, att ett ordentligt "dass" uppfördes vid vardera ändan av husen, utav trä och till och med rödmålades. —

Ja dessa gamla. Jag tänker med vemod och smärta på dem och deras fattigdom, men också med glädje. Där kom man så ofta under barnaåren, man var liksom mera bekant med dem, och de gladdes, när man kom, och hade de en karamell eller en kakbit över någon gång, så var det deras glädje att få bjuda. Jag minnes, att en gång en av de gamla kvinnorna bjöd min mor-

bror, rektor Borg i Malmö, som gästade oss på somrarna, på kaffe, och han, som var vänsäll och gärna talade med de gamla, höll till godo. Att hon därigenom växte ett huvud över de andra och ansågs av dem såsom ett strå vassare, kan man ju förstå. Ja vem vet. Bakom den fattiga klädseln och det tårda ansiktet bor ofta en, som sett bättre dagar och levat sina år fram i herrskaphem och vet huru allt går till. Så var det kanske med denna. Hon kallades Ystads-Hannan och hade väl haft sina bästa dagar där. Hon vävde band, randiga och brokiga av alla färger, strumpeband och krukeband. Och det var av denna anledning, hon kom i beröring med rektor Borg, som gjort någon beställning hos henne, om för egen del eller döttrarnas, vet jag ej, men på den tiden brukade också herrarna strumpeband för att hålla uppe sina mestadels vita tjocka ullstrumpor.

Jag minnes de flesta, som den gången bebodde fattighusen förutom ovannämnda Ystad-Hannan, Pål Nyskan (mannen hade hetat Pål Ny och varit soldat), hon satt alltid mitt i rummet på en stol, ristes i hela kroppen och slamrade med tofflorna mot lergolvet; Ingar Anders Nils, som var min fars och andras budbärare, kunde gå till Malmö eller Ystad på dagen och vara hemma ibland på kvällen, gick ofta till V. Tvet till min farbror, alltid stickande strumpa och kunde på en sådan där långtur hinna med ett helt par; Margreta Netz, som tog "mava rätt, när de gått ur lidd", hjälpte får, som ej kunde "öna" (lamma), botade kor, som voro sjuka, och var kunnig i alla sådana hemliga konstter; Karna Pjalla, som var vad namnet antyder en pjalla, något tokig eller undermålig till förståndet, kysste min mor alltid på kjolen, då hon kom hit upp i prästgården och tiggde och ville alltid till min fars stora förskräckelse kyssa honom på handen, vilket han undvek genom att gå in i sitt rum eller gömma sig bakom matsalsdörren, då Pjalla kom oförhappandes in genom serveringsrummet i matsalen, där mor alltid satt och spann vid fönstret, när hon ej var i köket. Och många andra. Alltid kom någon av dem upp till prästgården för att tigga. "Vassle", när mor hade ystat, vilket skedde varannan dag under sommaren, och "hanavann" när bina voro slaktade, var mycket begärliga ting. "Hanavannet" egentligen honungsvattnet var ju sött och

välsmakande, ehuru ej just aptitligt. Slaktingen av bina skedde så, att de rökades ihjäl med svavel, som anbragts på lappar i ett hål i jorden, över vilket kupan ställdes. Lapparna antändes, jord stoppades till kring kupan, så att ej ett bi kunde komma ut. Kupan skakades och knackades, så att hela bisvärmen föll ned i svavelhålet, som sedan fylldes igen. Kupan stod och svalnade för natten, så att svavellukten försvann. Därefter uttogos honungskakorna, som fick stå och "självrinna" över ett fat. Detta var den bästa honungen. N:r 2 var ej så fin. Den erhöles därigenom att handduken, i vilken hela kupans innehåll, således kakor, vax och yngel och kvarsittande döda bin, som ej trillat ur, förvarades, kramades ur, varvid honungen pressades genom duken och ner i ett lerfat, som placerats under duken. Sedan ej mer kunde kramas ur, tömdes dukens innehåll i en spann vatten. Detta stod och drog, som det heter, vattnet fick smak av honung, och sedan det silats och befriats från resterna av vaxet och biynglet, dracks det med begärlighet av fattighjonen.

Hade jag under pojk- och skolåren kommit de fattiga nära, så var detta ännu mera förhållandet, sedan jag blev präst. Gamla Ingar Anders Nils, som var så duktig till att gå, sade en gång: "Om jag fick leva så länge, så jag fick se Viktor gå för altaret." Och det fick hon. Hon bevistade ofta gudstjänsterna under mina studieår. Nu fick hon också se mig som prästvigd gå för altaret. Och jag fick jordfästa henne, liksom flera av de andra, som funnits före denna tid.

Som pastor gick jag regelbundet nästan varje söndag, när min tjänstgöring för dagen var slut, ner till fattighuset på söndags-eftermiddagarna och höll gudstjänst. Det var glädjedagar, och de gamla, även de som varit i kyrkan, kommo mangrant. Många av dem kunde ej gå i kyrkan för krämpor, en var blind, en annan lam o. s. v. Så man kan förstå deras glädje, när jag kom.

Efter gudstjänsten satt jag gärna och talade med dem, även angående deras eget och egna. De talade också om mig och hade många omsorger och böner att det skulle gå mig väl. Jag minnes en gång den gamla Hanna Anders Ols, hon som varit i sin krafts dagar socknens bindekvinnna d. v. s. bundit klutarna till kvinnorna, särskilt vid bröllop, och dessutom förmedlat mångt

äktenskap, hon låg nu på sitt plågoläger och hade ej annat att göra än att bereda sig på döden, hon kallade mig fram till sin säng: "Ja vill si han nåd". Hon var då så matt, att hon bara viskade. Hon sade: "Det va gott han va gift snart." Jag var då nyss förlovad men hade ännu ej tanke på att gifta mig, ej förrän jag fått pastoratet. "Varför det?" sade jag, "det hastar ju ej." "Ack jo," sa hon, "fruntimmer e ej så ti o lida på." Hon menade, att min trolovade kanske skulle slå mig fel, som det heter, och ta en annan, och då skulle jag gå miste om den stora rikedom, hon förde med sig. Således idel välmening. Hon talade en annan gång om sitt eget äktenskap. Vacker hade hon varit i ungdomen, svart hår, svarta ögon, rak näsa och en fin profil. Hon tjänade i prästgården som ung, och hennes blivande make, drängen därstädes Anders Olsson, slog för henne. "Ja sadd och vov (vävde)", sade hon då, "och Annes (Anders) han kom förbi fönstret, o jag titade på Annes och Annes titade på mej, o bägge så smilade vi, och ja sa for mi säl: 'I hunda ska du ha mej ditt rälia, men ja fick han liaväl det förbannade.'" Ja "Annes" hade ej roligt i sitt äktenskap, var mest borta på arbete och gick på gamla dar omkring och sålde kakor. Två pågar hade de samman, men dem fick hon mest själv fostra. Det gick mest me skäll och me käpp. En dag hade Jöns, den äldste, klivit upp i äppelträdet på hennes gård. Familjen bodde då i gamla Igelströmska skolan rätt över vägen utanför prästgården. Modern var gången att hämta vatten långt nere i byn, så Jöns hade ju gott tillfälle att fylla sina fickor. Men bäst han klev, fastnade han med ena foten i en träd-klyka och kunde omöjligt komma loss. Då fick han se modern på hemväg från byns brunn. Nu voro goda råd dyra, han visste, vad som väntade, om han ertappades. Då fick vi här inne i vår trädgård höra nödroppen mycket tysta och lugna förstås men med övertalning att hjälpa honom ner. Själv var jag för liten, men min äldre broder Georg, hans jämnårige, förklarade sig strax villig, dock mot del i äpplena. Hura många har du, och huru många får jag? Priset sattes ej högt att börja med, men ju närmare modern kom, desto högre bjöd Jöns, tills slutligen alla äpplena utom 2 kastades ner till min bror, som därefter gick till väders och befriade Jöns från fångenskapen.

Att livet i fattigvården ej var det bästa, kan man förstå. Mycken osedlighet rådde där, också bland de gamla, och ogifta mödrar, som ej fingo plats på annat håll, stoppades in där med barnen, som ofta kunde vara flera, och där fortsatte sitt dåliga liv. Detta gjorde, att vi 1906 byggde vår nuvarande fattiggård. Hemmanet n:r 27 blev arrendeledigt, och med tillmötesgående av dåvarande ägaren av Näsbyholm arrenderades hemmanet, 30 tunnland, à 10 kronor per tunnland på 50 år, och uppfördes där den moderna ståtliga byggnad, som nu rymmer våra fattiga och bereder dem huld och skydd under den bästa vård.

TREDJE DELEN

KAPITEL I

BOSTÄDER OCH HEMSYSSLOR

Då jag nu går att skildra folket sådana de levde här på 1840—50-talet, har jag huvudsakligast att hålla mig till hörsägner, sådana jag fått dem av socknens äldste. Min mest givande sagesman är f. kyrkovärden Jeppa Trulsson, född 1850 och boende här hela sitt liv, en god iakttagare och med gott minne. Honom vill jag först säga mitt tack. Han har själv levat sitt liv med folket i alla detaljer, upplevat allt och varit med om allt. Hans faders gård, hemmanet n:r 26 Gerdslöv, där han växte upp och hade drängplats, kan stå som typen för alla de andra gårdarna, ty sådan den var, vore de alla, och som där levdes, levdes det hos alla de andra.

Beträffande först byggnadssättet voro alla gårdarna kringbyggda med 4 längor, därav boningslängan i norr med gavlarna i öster och väster, solrätt så, att fönsterkarmarna kunde användas som solur med fönsterposten som visare och talen (siffrorna) utskurna i fönsterkarmen. Klockor ägde man icke.

Husen voro s. k. klinehus uppförda av stolpar och lera. En långa uppfördes för dagen. Den var då förstås ”uppställd” och ”stavrad” som det heter. Så ”lades lav” (lag). Alla nabogårdarnas drängar, töser och mannar kommo då samman i dagningen. Drängarna buro lera på en bärebör, töserna ”klinge” och manna ”slättade”. Klockan 5 e. m. var vanligen hela längan klint och slättad. Så börjades gillet, sedan man först varit hemma och klätt om sig. Hela dagen var det traktering med brännvin, öl och kakor. Gillet firades med dans på logen efter fiol av byns spelman. Gillesmaten bestod om dagen av soppa och kött till middag samt fisk och gröt till kväll. Ungdomen dansade, och gubbarna spelade kort.

För tröskningen lades på logen ett golv av lera. Leran dit-

Uthuslängor i gamla prästgården i Gärdslöv, nu rivna. Byggnadssättet med korsvirke och klineväggar var detsamma som förekom i bondgårdarna.

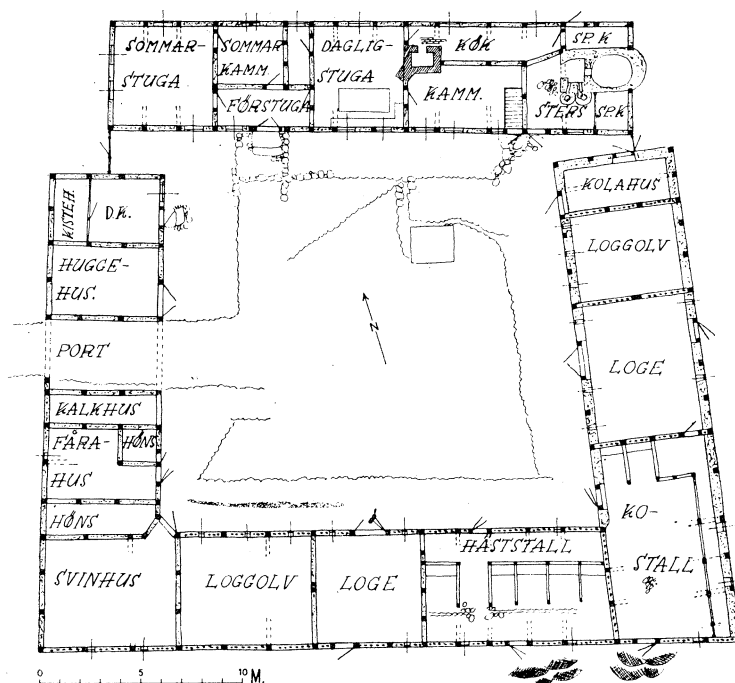
kördes på dagen och breddes ut så gott man kunde. På kvällen släpptes fåren ditin för att trampa det samman. På morgonen kommo drängarna med en flat slaga för att klappa golvet till, och på kvällen dansades där för att få golvet riktigt hårt hoptrampat. Själv har jag en gång i barndomen varit med om detta, mest som åskådare. Det var här nedanför kyrkan på Sjötorp, där en David Olsson byggt loglänga och lagt lergolv. För att draga folk hade det anordnats förevisning av en dvärg, som kallade sig Amiral Weis, var klädd i uniform och kunde gå på knästytor. Som impressarie hade han med sig en man, som var akrobat, kunde slå volt och böja sig baklänges och sticka huvudet fram mellan sina ben. Att dvärgen var en varg, voro jag och mina yngre bröder strax eniga om, och gingo hela dagen och sågo efter, när de skulle komma ledande med honom, naturligtvis i grova järmlänkar så att han ej skulle bita någon, men blevo vid vår ankomst till platsen snart klara med att vargen var en liten gubbe med långt skägg, och som, då han lyftes upp i luften av sin impressarie, utbrast: "Nu är jack den shtörste", han bröt på utländska. Men han var också rätt hemländsk, ty då han dansade med kvällens vackraste flicka, Fredrikes Boel, hoppade han rätt

upp i luften och kysste henne mitt på munnen till allas förnöjelse och ingens förargelse.

Värre var det att klara akrobaten. För oss voro hans konster alldeles övernaturliga. Ingen kunde heller förklara, huru han bar sig åt, men vår barnsköterska, gamla Dadda, som ledsagat oss dit ned till detta sagolika nöje, förklarade, att alltsammans "endast var som han förvrängde syn på folk, vi skulle bara vända ut och in på byxelomman, så såg vi nok, hur de gick till". Nog vände vi ut på båda byxelommorna, men inte blev vi klokare för det.

Alla gårdar hade halmtak med gavlarne flätade med ris eller halm, mycket otäta vid snöyra. På norra sidan fanns endast *ett* fönster, detta senare försett med läm, så att ingen skulle kunna se in. Trädgården låg alltid på norra sidan av gården, inhägnad med ett "havagäre", (gärdesgård). På gården kom man in genom en port från inkörsvägen. På dagarna stod alltid ena porthalvan öppen, den andra, innanför vilken vagnen i regel stod, var alltid stängd, då porten ej användes för körsel. Om kvällarna var porten väl tillbommad med "skodd" s. k. skjutregel av trä.

I porten var ingång till "drängahused" (drängkammaren). Denna var i regel 6 alnar lång, 4 alnar bred. Sängen utgjordes av en brädrum på 4 ben, med botten av s. k. "gällatyg", runda slanor, där ovanpå halm, så en "nändyna" (nedandyna) med underlakan, så tjocka huvuddynor och "ondyna" (ovandyna). I drängkammaren var hundbon inbyggd med ett fyrkantigt hål i väggen för hunden att krypa in genom. Denna hundbo d. v. s. kojans väggar av bräder, användes som bord och sittplats för drängarna i drängkammaren, de voro nämligen 2 eller 3, drängen, pågen och halvkarlen. Dörren till drängkammaren bestod av 2 halvdörrar, av vilka den övre stod öppen hela natten i händelse tjuvar eller eldsvåda. Skällde hunden på natten, steg drängen upp, tog byxor och träskor på samt en bra käpp i handen och gick ett slag kring gården. Märktes ingenting, gick han bort till fars fönster och kallade på husbonden och sa: "Sover I far, här känns inte nåd, men ja ska stå opp igen, om hungen gör (skäller) tiare (oftare)." Drängkammaren låg i porten också därför, att drängen lättare skulle höra, när far varit borta och kom körande hem på kvällen eller natten. Då skulle han "sidda opp", ta imod "ögen",

Önnarp nr 11. Uppmätning av Albert Eskeröd 1931 (boningslängan delvis rekonstruerad). Efter Aina Stenklo: *Gårdar och hus i Wemmenhögs härad, Skurup* 1944.

la ifrå (spänna ifrå) och hälsa far "välkommen hem". Gjorde han ej detta, fick han bannor. Passade han däremot väl på, så bjöds han "gå me ing", d. v. s. gå in och trakteras med en sup, ty att bjuda "in" var det samma som att bjuda in på en "sypp" även om det var mitt i natten. Även hustrun skulle välkomna honom, då han kom hem, om det skulle vara bra, och säga: "Ack horr ja har läntad eter jär."

Gårdarna lågo i byar inpå varandra och flyttades först ut efter eldsvådor eller så.¹ Varje by utgjorde ett byalag med sin höre (herde), byahorn, för att samla och föra ut byns djur, sin ålder-

¹ Pastoratets båda storbyar Gärslöv och Önnarp enskiftades efter begäran 1801—02, resp. 1822. Önnarps by hade undergått storskifte 1786—88.

man, sin byalåda och sitt åldermannagille, då befattningen skiftades för året, samt trumman att sammankalla manarne, då något ärende förelåg. I Gerdslövs by voro 19 gårdar utom präst- och klockaregården, i Näsby 8, i Allarp 8, i Assartorp 8. Dessutom fanns en hel del gatehus. Varje byalag var för sig och sämjan ej alltid den bästa. Ändå värre var det mellan socknarne inbördes. Nästan alltid strid. Gerdslövarna ansågos som de råaste och vildaste. När sädes- eller brännvinsfororna kommo från Börringe eller Lemmeströ på väg till Ystad, stod striden hård. Då samlades drängarna från Gerdslövs by vid "lidden" (grinden) vid vägen till 7 & 8. Där skulle foran igenom och där vankades smörj. Så ock när de skulle ut ur byn, öster om byn, vid Ahlgrens, där var en grind. Och samma spektakel upprepades sedan vid Dybeck o. s. v. ända till Ystad.

Denna osed hängde i ännu vid min fars ankomst till Gerdslöv 1859, ej mellan byarna så mycket, men mellan godsens. Det kunde hända att en hel fora stängde vägen för en, som skulle fram och var lättare körande, blott genom att ej vika åt sidan. Men min far var en stark man och hörde till gamla gardet. Han lät sig ej hindras. Han steg av sin vagn och talade svenska med forkarlarna, och det så det visslade om öronen. Han blev också snart känd och "sonnerna" med, de äldsta förstås. Då kunde det hända att en fora från Börringe eller Skabersjö försökte stänga för honom på väg till Malmö eller Lund. Men då behövde han bara stiga ur vagnen eller ropa till dem, så kände de honom strax, och när närmaste forkarl ropade över till de andra: "De e prästen ifrå Gerdslöv, han har sonnerna me si", så blev vägen snart klar. En gång skulle han och 2 av mina äldre bröder till Lund. Det var när Malmö—Ystad järnvägen byggdes 1874, och landsvägen var osäker på grund av rallare, som voro utstationerade där. I närheten av Börringe blevo de överfallna av flere stycken. Bröderna hoppade kvickt ur vagnen och anammade var sin. De andra sprang, så far fick ingen. Då stod han lugnt och såg på, huru "sonnerna" skötte sig. Men så rann blodet över, det kliade i fingrarna på gubben och så sade han till Axel, den ene av sönerne: "Axel, låna mig din." Huru länge han behöll honom för sin egen räkning, omtalar icke historien.

På 50-talet var fattigdomen stor här i Gerdslöv. Bönderna hade nästan ingenting att äta under sommaren. Åkrarna plöjdes ej av brist på dragare. I Gerdslövsgårdarna, som redan då voro utlagda i hemman om 50 tunnland,¹ hade man blott 1 à 2 kor, 2 hästar och 2 stutar, en del får och svin. Redskapen voro av trä, endast bolstervagnar funnos, med 4 skaglar. En knubbaslåde för vintern. Det var det mesta. Bostäderna voro hemska. Ingen kammar, endast stuga med lergolv och klineväggar, golvet med håla för småbarnens naturbehov. Möblerna utgjordes av 2 sängar, en s. k. himlasäng, den andra kakelugnsbänk, ett långt matbord med lång bänk vid ena sidan och bakbordsbänk vid andra. I hörnet, där bänkarna möttes, stod skåpet. Dessutom fanns en byrå eller pulpet och 3 stolar, intet mera. På byrån låg bibeln och postillan i varje hem, över bordet mellan loftet och takbjälken satt almanackan instucken och brödkniven.

Sängplatserna voro sålunda fördelade: Kvinnan och mannen lågo i himlasängen med det minsta barnet mellan sig. I kakelugnsbänken de andra barnen, i "bästuen", ett litet kisterum och förvaringsrum innanför stugan, låg pigan med de största barnen.

Renligheten var ej stor. Endast till söndagarna gjordes toilett. Då tvättade man sig i en spann, men varken såpa eller tvål hade man då, en kall potatis eller lite aska fick ersätta denna lyxartikel. Fötterna tvättades endast någon gång, då man av arbetet blivit mer än vanligt nersmutsad. Kvinnorna tvättade sig i mjölkspannen eller i drickakruset. En gång såg jag själv en av kvinnorna, som kom från arbetet till middagsbordet, dricka en mun full ur drickskruset, spruta ut det i händerna och tvätta ansiktet med det.

Beträffande maten så var den om vardagarne mycket enkel. Till frukost sill och potatis samt bröd. Sillarne, vanligen 3, serverades på en bricka av trä. Den ene tog far, den andre tog drängen och den tredje pigan. De delades så att far tog mittelstycket, mor

¹ Denna utläggning skedde vid enskiftet 1801—02, då byns samtliga 22 under Näsbyholm lydande hemman erhöilo vardera 48 tunnland (ett hemman 50 tunnland, två hemman voro delade på två brukare). I övrigt bestod byn endast av präst- och klockareboställena jämte husmanshus. Enskiftet kunde därför helt genomföras efter den modell Rutger Maclean 1783—86 tillämpade vid skiftet i de under Svaneholm lydande byarna.

huvudet, det största barnet "rumpan" (stjärten). Drängen delade sin sill på samma sätt, behöll själv mittelstycket, halvkarlen fick nacken, pågen "rumpan." Pigan delade den 3:dje sillen mellan sig och de mindre barnen. Envar hade framför sig en liten bricka av bokträ, tallrikar förekommo ej. Drängen skulle skära brödet till alla.

Denna måltid kallades *davre* och intogs vid 1/2 8-tiden på morgonen.

Till middagen serverades nykokta potatis, bröd, dricka, örter eller kålsoppa, ej fläsk. Detta senare serverades blott 2 gånger i veckan, gömdes till främmande. Till kväll serverades stuvade potatis, aldrig stekta, dricka och bröd, aldrig smör eller flott.

På söndagarna ficks lite syltemjolk d. v. s. fårmjolk, men aldrig kaffe, som först senare kom till, och till att börja med endast vid stora högtider, alltid blandat med örter, det blev eljest för dyrt. Till kaffet äts brödskorpor.

Kalasmaten bestod vanligen av bruna bönor, rabbemos och potatisgröt, gryngröt av korn samt fläsk. Var det fint gille bjöds fläsksoppa av får eller svin, som "suades" från fatet av alla på en gång med hornskedar. Gaffel förekom ej, blott kniv, vanligen den egna lommekniven. Man "saxade" upp köttbitarna ur fatet med skeden och tummen och skar sedan sönder med kniven köttbiten, som hölls med handen. Brännvinet, som med nödvändighet hörde till, helst vid gillena, serverades under fläskätandet och kringbjöds ur 2 glas på en tallrik vanligen av byskräddaren och gick laget runt många gånger.

Efter måltiden "slogs bug", vilket tillgick så att de övermätta gästerna ställde sig bakom sina stolar och hoppade upp och ner för att rista ner maten och få den att sjunka. Sedan gick man ut på gården, lekte, "togs tag", varvid man vanligen kalkade ner sig av väggarne, ty det kalkades alltid både ute och inne till gillet. Sedan åts gröt, alla ur ett fat med hornskedar, varvid det alltid skulle rimmas. Den som gjorde det kvickaste rimmet fick en "kullimusse" (extra sup) av traktören. Sedan spelades tolv och napoleon, där vinsten utgjordes av en "Napoleonssup" eller "rabusasup", och jag gissar, att det här ökända spelet "hungaröv" ej heller saknades.

Folk, som kommo på besök, ställde sig alltid först inom dörren, men bjödos vidare med uppmaningen: "Gå fram och sitt", vilket vanligen fick upprepas tre gånger, innan det ledde till någon efterföljd. Man skulle alltid krusas först. Man hälsade varandra med "Guds fred" eller "Guds frid vare med Eder", och svarade "tack". När man gick sades: "Far väl så länge Ni lever."

När den främmande kom, gick far alltid och satte sig vid bordet. Mor gick efter fläskafatet och smörkoppen. Brödet låg på skåpet, och far skar några skivor och lade på bordet, som varken var försett med duk eller tallrik, och den främmande bjöds hålla till godo. Kom han på förmiddagen eller på eftermiddagen alltid mat, stannade han ut på natten, stod maten hela tiden på bordet. Senare i tiden bjöds "sockersyppar", brännvin med sockerbitar, som endast betos av till hälften, andra hälften kastades tillbaka i sockerkaret. Det ansågs ofint att taga hela biten.

Var det en tiggare, som kom, fick han stå vid dörren och bads aldrig fram. Han hälsade med: "Guds frid vare med Eder söta far och söta mor, var beskedlig och giv en vandringsman en bit bröd till mig själv, min hustru och mina hungrande barn." När han så fick maten, välsignade han dem och önskade att Gud ville förbarma sig över dem. Hade han talat riktigt vackert, så att han rört dem med sina tårar, fick han gärna en bit extra, fläsk eller kläder. Alla fingo något.

Vad själva hushållningen angår, hade man sämst om det under sommaren. Det bästa och kanske mångenstädes det enda man då hade, var brödet och drickat. Fläsk och "sul" voro för länge sedan slut.

Att köpa bröd den tiden, även för ett mindre hushåll, var otänkbart. Allt gjordes i hemmet och i stora förråd, helst där man var många.

Bakningen tillgick så. Sedan rågen plejlatröskats, vilket vanligen var överståndet i mars månad, torkades hela förrådet i bakugnen, allt på en gång. Bakugnen, som i regel var mycket stor avsedd för bak på hel tunna, eldades av mannen själv eller drängen med halm och torv. En kägla av torv sattes i bakugnens mitt, inuti denna en viska råghalm, som antändes. Då käglan brunnit ner, breddes glöderna ut i ugnen, varefter eldades med

halm, vanligen ärtastubb efter fåren. Man passade då på att i glöderna kasta alla järnvaror, byglar m. m., som behövde rättas, och det gjorde man själv. När ugnen så var lagom varm, lades rågen in för att torkas. Sedan den torkats, kördes den till möllan för att malas. I brist på råg användes korn. Mjölet packades i bingen, som stod i köket, trampades hårt samman av drängen, som för ändamålet fått låna ett par av mors rena "hossesockar". Mjölet blev så hårt att, då det skulle begagnas, fick pigan bryta det upp med en spade i stora kakor, som krossades sönder, tills det blev fint. Sådant mjöl blev aldrig "origt" eller "skänt". Och så bakades hela bak på 1 tunna eller mer.

Näst brödet var drickat det nödvändigaste. Detta bryggdes hemma av kornmalt. Varje by hade en mälta eller s. k. malttorka, gemensam för hela byalaget. Den för Gerdslövs by låg vid vägen till 7 & 8 strax innanför den grind, där bataljerna med forkarlarna från andra socknar utkämpades. Den utgjordes av en mindre fyrkantig byggnad med omkring 8 alnars sida under halm-tak, varuti var murad en ugn med välvt tak över, innefattat i en murkant av sten vid de 2 sidorna, benämnd galten. Endast en ingång fanns, ett par låga halvdörrar. Mältningen, som började i oktober för att hinna med såväl denna som allt annat, som skulle vara färdigt till jul, tillgick sålunda: Kornet "slogs i stöp" först en 4 dagars tid. Så tappades vattnet ur, och kornet lades på loftet för att torka och "gro ihop". När det så kommit sig d. v. s. "grott", kördes det till mältan och tömdes ut på valvet över eldstaden, där det kunde ligga 4 tum tjockt. Passades, rördes och vändes där av dottern i huset eller tjänstetösen, om hon hade så mycket förtroende. Denna mältning räckte 2 nätter och 2 dagar. Den första dagen eldades med sur ved för att få mycket rök, då maltet blev sött. Den sista dagen gjordes "galten", under vilken brasan tändes, ren och eldades så med bokved, då maltet torkade. Askan av denna ved samlades och användes till tvätt. Såpa eller soda fanns ej.

Under mältningen fördes det gladaste liv. Drängar och töser samlades från alla håll för att sällskapa "den ensamma", som förestod mältningen. Man satt på träknubbar, låg på halm och säckar, pratade och skämtade samt trakterades med mat och kaffe.

Alltemellanåt fick man springa ut om dörren, när röken blev för svår, för att få lite luft och få svedan i de röda ögonen att stilla sig något. Själv har jag mångfaldiga gånger i pojkåren suttit timtals i mältan och hört på snacket och ofta med en viss spänning, när steg hördes utanför eller det bultades på dörren. Man visste ju ej, om det var vän eller ovän, som kom, och mången het batalj har där utkämpats av gårdens egna drängar mot inkräktare, som kom från andra byar för att ofreda tösen. Denna, som ej fick vara rädd av sig, hade det under dessa mältningsdagar så styvt, att hon vanligen vid hemkomsten fick gå till sängs och ligga och vila en hel dag.

Bryggningen tillgick på följande sätt: Maltet maldes på en handkvarn hos den, som ägde en sådan, och stod vanligen på loftet. Fanns i de flesta hus. För lånet av kvarnen togs ej betalt, men man lade några händer fulla malt i en låda, som stod vid kvarnen, liksom ett slags tull. Det malda maltet hällades sedan i en rund stor balja med ett hål i botten för "tappastaven", som kördes genom en halmviska ner i hålet dock ej hårdare än att den släppte drickat, som silades genom halmviskan, droppvis igenom. På maltet var nämligen slaget kokt vatten. Baljan stod på en 3-foting av trä, och under denna en spann, där drickat droppade ner uti. Det första droppet var det bästa. Det blev som öl och dracks under julhelgen, mest av främmande. På högtidsaftnarna kunde ett eller annat krus av denna sort finna väg till tjänarne, och en del gömdes till ut i mars eller Thorsmånaden och blev alldeles berusande i styrka. Eljest dracks under julen i vardagslag mest mellanölet och längre fram den sämsta sorten.

Ölet samlades i en tunna, där det jäste upp, och användes denna jäst med fördel till julbaket.

KAPITEL II

HELGDAGSLIV

Det började nu lida mot jul. Förberedelserna voro många, och allt skulle vara färdigt i tide. Till dessa förberedelser hörde också slakten. På ett 50 tunnlands hemman slaktades vanligen 2 stora feta svin, fetade med ärter. Fåren, för hushållets räkning 2 eller 3, voro slaktade tidigare, då de kommo hem från betet feta och talgfulla. Skinnen av dessa bereddes hemma med ullen på och användes till pälsar. Av talgen stöptes ljus. Ack huru ofta har jag ej varit med vid dessa ljusstöpningar. När talgen, även sådan av nötkreatur, smälts i en järngryta, doppades brickorna en efter en med vekarna ned i talgen och drogos upp och ner så länge där fastnade något på dem. Dessa veckar voro 10 à 12 eller flera på varje bricka. Efter hand som en bricka sattes undan, hängdes den på en större bygel, som kunde bära en 6 eller 7 stycken, för att sedan när den svalnat doppas igen tills ljusen fingo sin ordinära tjocklek. Smalare ljus kallades pråsor och användes att röra sig med i kök och källare.

Då och då slaktades ett större nötkreatur. Dessa voro fetade på drank och saltades vanligen ner i tunnor. Huden bereddes av garvaren och förfärdigades hemma av byskomakaren till skor. Så ock huden av en gammal häst. Den slaktades av "rackaren" eller "nattmannen" för 50 öre, och köttet lades ut till föda åt rävar och kråkor. Att slakta en häst ville ingen annan än ovensagda rackare. Men så ansågs han också som en oren person, som ingen kunde umgås med. Han var en sorts bödel i socknen, som utmärkte sig för ovanlig råhet och grymhet. När han avlivade hundar — även detta hörde honom till — så skedde det vanligen så, att han stoppade hunden i en säck och slog ihjäl den med en stor påk.

Till julstöket hörde också baket. Vanligen bakades 3 sorters bröd, grovt, sursött och florsiktat. Allt siktades hemma. Till gröten maldes korngryn.

Dagen före julafton kalkades stugan, pigan gjorde rent, nytt bås (halm) lades i sängarna, på golvet sandades med strandsand och "enades" med eneris, som tillhandahölls av en man, som körde upp till Häckeberga, där han helt simpelt "tog" vad han ville och sålde det för mat julaftons förmiddag.

Så var allt i ordning till helgen. Jag förmodar att mödrarna den gången voro lika trötta som sedermera. Det har alltid undrats mig att, huru tidigt man börjat göra undan med julstöket, så har där ändå varit övernog att göra in i det sista, så att när kvällen kom, var fruntimren, mest mor, alldeles förbi. Hon skulle ju också tänka på allt och alla och bära ansvaret för det hela.

Julgran och juklappar brukades endast i s. k. herrskapshus. Först senare har dessa ting kommit i bruk bland allmänheten. Jag glömmmer aldrig med vilken hemlighetsfullhet allt bedrevs i mitt hem dagarna före jul, när julklapparna arbetades, så mycket som möjligt gjordes hemma, och mor och systrarna voro mycket kunniga i handarbete och uppfinningsrika. Necessärer och morgonskor till herrarna, nattsäckar med eller utan katt eller "förgät mig ej" på sidorna, spjälstöcken till ugnarna, vantar och lampbrickor. Kom man händelsevis igenom rummet, där fruntimren sutto och arbetade på kvällarna, slogs vips förklädet över arbetet, och allt stannade av. Och så den hemlighetsfulla inpackningen och lackningen lillejulafton, vad det luktade gott av lack och ljus. Julgranen, som vanligen fick i present av patronus, kläddes för det mesta julaftons förmiddag av mor och flickorna. Då var man portförbjuden hela dagen och fick hålla sig i angränsande rum. Men ack vad det kikades i nyckelhålet, och vad man försökte uppfånga en skymt av härligheten innanför, var gång dörren gick. När så kvällen kom, och dörrarna slogs upp, granen var tänd, och vi alla tågade in i matsalen, barn och tjänare, dessa senare med gårdsdrängen i spetsen och ej förglömmades Hans Skraddare, som firade alla jul- och högtidsaftnar här i prästgården, alltid på vita strumpsockar. Då satt far och mor i lilla soffan vid ena långväggen, lyckliga och strålande, far vanligen med sin långpipa i munnen. När alla voro samlade, och stämningen blivit lite ledigare efter det första högtidliga intrycket, bröts vanligen tystnaden av mors fråga: "Huru

många jular har Hans nu varit här?", vilket ödmjukt besvarades med angivande av antalet, som ökades år från år, ty Hans saknades aldrig i skaran. Så prisades granen, "som aldrig varit vackrare", och tjänarna fingo sina julklappar, drängarna regelbundet en yllehalsduk och ett par gula bockskinshandskar, pigorna förkläden och Hans en yllehalsduk, varefter samtliga tjänare gingo runt och tackade först far och mor och sedan oss syskon. Så började vår egen julklappsutdelning, som i tidigare år försiggick med "julbock", en utklädd piga, som gick framåthukad och vanligen med en kvast längs ryggen i vars främre ända fästats ett par baggahorn och över vilken hängts ett lakan eller skyнке, till stor förskräckelse för oss yngre. Men ändå räddare blevo vi, när en julafton en stor björn kom inrusande under ett hemskt brummande med en jockey på ryggen i röd mössa och ridspö. Björnen var vår äldste broder Anders och jockeyen flickan Marie Pettersson, hushållselev hos mor, sedermera i mina minnen från skolåren omtalade fru Maria Bernt Borg, vår så gott som allt i allo under skolåren.

Detta sätt att fira julafton har jag bibehållit i mitt hem, och min kära hustru har berett oss alla både överraskningar och glädje, kanske ej så hemlighetsfullt som i min barndom men högtidligt och stämningsfullt. Och jag tror, att när våra barn tänka tillbaka på sina julaftnar, göra de det med samma glädje och tacksamhet som jag.

För att nu återvända till allmänheten, så var högtidsstämningen densamma som hos oss andra, men sättet att fira julafton något annorlunda. Klockan 3 e. m. voro alla sängar bäddade med vita lakan och stjärntäcke över. Borden voro försedda med duk, vilket ej förekom i vardagslag, och bänkarna kring dessa med täcke. Vid helgemålsringningen i kyrkan klockan 3 e. m. skulle allt vara i ordning ute och inne, alla dörrar väl stängda för trollen. Då lyftades alla mössor, kvinnorna knäppte händerna samman, nego och sade: "I Jesu namn". Så kommo drängarna in för att se huru fin stugan var och förfriskades med en sup och kakor. Sedan gingo de ut och gjorde toilett, tvättade sig, togo på sig sina helgdagskläder och bjödos in. Då var maten i ordning och bordet dukat. Maten bestod av soppa med fläsk i och

gröt eller också fisk och gröt samt klenetter och stenkakor. Gröten var prydd med kanel i alla fasoner, som tösen gjort, allt efter som hon var kvick. På en hylla vid bordet över drängarnas plats voro "julhögarna" en för var dräng, bestående av en fläckt kavring, en bit revbensstek, stenkakor och klenor, att taga med sig ner i drängkammaren att bjuda sina julgäster. Drängen fick dessutom en kanna brännvin, som han hade att bjuda på under vintern.

Innan julmaten åts, skulle "pågen", även om han var son i huset, läsa bordsbönen. Så ock efter maten, varvid sjöngs en psalm, vanligen 272: 3. Sedan tackade man först far och mor, (alla tjänare sade far och mor till husbondefolket) och därefter varandra, varefter hunden släpptes in och fick sin del av julmaten.

Medan bordet dukades av, gingo drängarna ut och fodrade kreaturen, varefter alla igen samlades vid bordet på sina platser, varvid aftonbönen lästes, och julpsalmer sjöngos. Så började jullekarna, vari alla såväl husbondefolk som barn och tjänare deltog. De lekar, som förekommo, voro mestadels "sko blacka", vända sig i skäppan, dansa under plejel, fylla på flaskor eller tända på ljus sittande på en stång, som lagts över 2 stolar. Man klädde också ut sig på mångahanda vis. Men klockan 12 skulle julaftonen vara slut. Då serverades kött eller korv, fint bröd och smör. Sedan tog man godnatt och gick i säng.

När juldagens morgon bröt in, kommo drängarna, innan de gingo i stallarne, in i stugan och önskade far och mor, som satt rätt upp i sängen, "en god jul". Far och mor önskade dem "detsamma tillbaka". Så trakterades drängarna med brännvinssup, varefter de gingo ut och skötte omkring med kreaturen. Därefter kommo de in, och hölls morgonbön med psalmsång efter husbondefolkets tillsägelse och anvisning. Så åts frukost, bestående av svinsylta med rödbetor samt gröt och öl. Sedan lästes och sjöngs igen på maten, varefter husbonden bestämde, vilka som skulle gå i "Guds hus", mestadels 3 eller 4 från vart ställe. Efter gudstjänsten åts gemensam måltid, lästes och sjöngs, varefter husbonden frågade dem, som varit i kyrkan, efter ingångsspråket, vilket alla kunde göra reda för. Så hämtades postillan, och dagens predikan lästes högt av den, som därom fick tillsägelse, var-

efter mannen eller kvinnan talade om dagens betydelse, sådan de lärt av sina föräldrar.

På juldagen var man stilla. Färdande på vägarna, gående eller körande förekom icke. Juldagens afton firades ungefär som dagen före.

Annandag jul kommo drängarna in liksom juldagens morgon, innan de gingo i stallet, och önskade far och mor "god jul och allt gott, och att de måtte ha tur med kreaturen" o. s. v. På bordet lågo då 2 skivor bröd. Av dessa beto drängarna var sin bit till en sup; det andra gömdes till våren till hästarna. Man trodde detta skulle hindra dem att bli trötta under vårgången. Sedan det ätits frukost, gick man återigen till kyrkan liksom juldagen.

Sedan middagen ätits den dagen fingo tjänarna gå till sina föräldrar, och hade de då med sig en kaka julbröd ibland 2. Före eller mellan helgdagarna kom soldaten och hämtade sin julmat, en eller 2 kakor julbröd och ett stycke fläsk. Skolläraren fick då också sin julmat, vanligen hemburen till sig av barnen.

Annandagen på kvällen gingo tjänarna utklädda och hälsade på varandra i hemmen. Där skulle då "bestås" antingen mat på bordet eller stenkakor, varefter samtliga följdes åt till nästa gård ända till 20 personer. Denna sed är ännu i bruk här, och varje jul ha vi här besök någondera helgdagskvällen av den utklädda skaran, vars inträde i köket tillkännages för hela huset med ett illvrål av jungfrurna, som komma farande in med förskräckelse. Då gäller det att traktera julmat och gotter, och barnen ha en stor glädje av att se på dessa utklädda i sina fantastiska masker och dräkter. Men allt går så hyggligt till, och någon osedlighet vet jag aldrig har försports.

Om vardagarna i helgen fick ingen "rundgörning" förrättas d. v. s. sådana där redskapet gick runt. Spinnrockarna sattes upp på loftet, och fruntimren sydde och stickade. Drängarna gingo i sitt vanliga arbete, och husbondefolket reste bort eller tog emot främmande, som kom för att smaka på julmaten.

Nyårsafton "sköts nyår". Detta skedde för det mesta inne på gårdarna eller utanför fönstren. Det gällde att smyga sig in på gården, lossa sina skott och så försvinna. Men man lyckades sällan komma undan. In skulle man och "bestås" skulle där. Drängen

på gården var oftast med och invigd i komplotten. Han anförde vanligen skaran och visade väg genom den halvöppna porten. Väl inkomna på gården stängdes porten till av pågen eller halvkarlen, och så var man tvungen att "gå in", men ej utan vederbörligt krusande. Man visste, vem som var duktigast att "bestå", och den som bestod mest fick de flesta skotten, stundom ända till 20. De "snåle" fingo ringa eller inga alls. Man gick från gård till gård till klockan 12 på natten.

På nyårsdagens morgon fortsattes skjutandet från klockan 5 på morgonen till gudstjänst dags, då man gick i kyrkan. Hemkommen därifrån gick man till bords och åt middag, varefter historierna haglade om hur många skott envar hade fått. Den som fått flest berömdes, men den som fått minst skämdes ut. Han var snål.

Nyårsdagen var man liksom juldagen stilla. Ingen färdsel på vägarna. Man höll sig hemvändes, åt sina mål, läste och sjöng.

Trettonafton helighölls med "kimmande" i tornet. Då "skrapades grytan", som det hette, och gick så till, att medelst en järnstång, som stod på torngolvet med ena ändan, kördes runt i kyrkklockan flera varv, varigenom ett brusande ljud åstadkoms. Detta upprepas 3 gånger mellan aftonens ringningar, som också voro 3, strax efter varandra, till stor förnöjelse för byns manliga ungdom, som oftast biträdde vid kimningen. Denna sed, som är mycket gammal och mångenstädes för länge sedan bortlagd, har här bibehållits än i dag.

Trettonafton gingo "stjärngossarna" omkring med sin Betlehemsstjärna, som oftast var försedd med tända ljus inuti och klädd med papper och band i allehanda färger. Den ene "gossen" blev stående ut på vägen med en påse, vari stoppades all mat, som bekoms. Brännvinet, som spenderades, tvillnades på medhavda flaskor under föregivande: "Vi kan inte syppa mer, för då kan vi inte sjunga" och "vi ha ej råd att köpa något". Husets folk kallades alla tillstädes. Far och mor och töserna sutto andaktsfulla med hopknäppta händer och hörde på under utrop: "Ack horr di kan sjunga grant."

Så gick man i det vardagliga tills fastan gick in. Då inföll det stora och efterlängtade fastlagsgillet, som alltid firades fastlagsmåndag och då med varjehanda lekar av byns ungdom, som sam-

lats på därtill lämplig plats. "Slå katten ur tunnan" och "ta ringarna" förekom mest. På senare tider togs katten bort. Det ansågs för djurplågeri, och man kan bättre tänka sig än beskriva det arma djurets förskräckelse, när slagen föllo på tunnan, som hängde i ett rep eller en kätting, utan möjlighet att komma ut förrän bottnen i tunnan lossnade och föll till marken eller tunnans sida slogs in, då katten mera död än levande föll till marken. Katten ersattes då i stället av en kanna "hembryggt", väl emballerat. Den som slog det slag, för vilket katten kom ut eller spritdunken föll till marken, blev kung för dagen. Så ock den, som då gillet firades med att "ta ringarna", lyckades taga de flesta. Men att bli kung ansågs lite generande, ty han skulle bjudas på gillesmaten, som anskaffades av därtill utsedda i den gård, där man utbett sig tillstånd att anordna festen för året, och kostnaden fördelades på ryttarna.

Själva festligheten gick så till. På morgonen klockan 9 samlades ryttarna stundom ända till ett fyrtiotal på platsen för festligheten, oftast på en klövervall, inför en åskådareskara av stundom bortåt 1 000 personer. Man började med en "besk". Så reds runt kring platsen. En stång med en arm, på vilken taljan med ringarna hängde, var rest vid ena sidan och markerad med en flagga, där också musiken, vanligen en fiol och en flöjt, placerats. Så börjades ridningen, vanligen av tillställarne för dagen, följda av alla de andra i rad. Man red runt, och gällde det att med en käpp, som man höll i högra handen, taga en ring ur taljan. Denna utgjordes av en flat bleckdosa, förfärdigad av smedgesällen och så konstruerad, att då den hängde med ena ändan nedåt, alltid en ring föll ned i öppningen i underkanten av dosan och visade något mindre än hälften av sin yta. Alla ringarna voro lika stora. Då det ansågs genant att bli kung, förfelades ofta ringen med vilje. Svårigheten att få en kung avhjälptes då genom att märka en ring med ett k. Den som tog denna, blev obönhörligt kung för dagen, och ridningen var slut. Flaggan höjdes i luften, man hurrade och ropade: "Kungen är funnen", och med spelemännen i spetsen reds till gillesgården.

Alla ryttarna voro redan på morgonen klädda i högtidsdräkten, vita byxor, stövlar med skaft, rock och mössa med band, vita eller

röda, med en rosett vid högra sidan, alla lika. Färgen på rosetten bestämdes av tillställarna för dagen. Tidigare var i mössan fäst ett fastlagsris, gjort av färgad "sittertråd" i olika färger föreställande kvistar och blad, helt konstnärligt förfärdigade av en kvinna, som vanligen var ensam om sin konst. Då det senare blev svårt att anskaffa dessa ris, lades de bort.

Efter ankomsten till gillesgården serverades brännvin och smörgåsar av flickorna på stället och andra flickor, som kommit tillstädes, vilka därefter hjälptes åt att "klä kungen" i hög hatt med fladdrande band i olika färger, bandulär av vitt linne, sabel vid sidan, ofta ett s. k. "skätteträ". Sedan reds från gård till gård. Man började vanligen i prästgården; därefter till Herrskapet på Näsbyholm, om de voro hemma, där vanligen 10 kronor erhöles till hjälp till gillet, därefter till Näsbygård och sedan till alla de ställen, därifrån drängen eller någon av sönerna voro med. På alla ställena trakterades med brännvin, öl, kakor eller smörgåsar. I spetsen för tåget redo 2 förridare, de förnämsta i skaran. Efter dem musikanterna med en ryttare mellan sig, som styrde dessas hästar, därefter kungen med en fanbärare vid vardera sidan, sedan de övriga 2 och 2, alla på husböndernas bästa hästar, som fodrats extra av drängen lång tid i förväg och till fastlagsgillet voro sprakande yra. Tåget avslöts med 2 av de mera äldre och pålitligare, som skulle se till att ingen blev efter eller tappades bort.

När de nalkades en gård, spelade musiken upp, man red in på gården, där plats var beredd åt alla. Husfolket mötte i förstugudörren i högtidsdräkt, gubben blottade sitt huvud och hälsade kungen, som tog noga reda på hans familj och förhållanden i övrigt. "Huru många glyttar har du? Jaså sex stycken; de va bra, då får jag pågarna till krigare" o. s. v. "och jag ska nok sänka dina skatter" och annat, som han kunde finna på, i början trögare, men tungan löstes efter hand. Därefter serverades alla av flickorna, så hurrades för husets folk till tack för trakteringen sedan dock kungen först sagt sitt ord till "tack för den heder, som visats honom och hans följe". Musiken spelar upp och så bär det av till nästa gård, där samma scen utspelas.

Sedan alla gårdarna besökts, reds till gillesgården för att an-

mäla återkomsten, varefter man skildes åt och envar red hem till sitt för att avlämna hästen, tvätta sig och kläda sig och så ta sin flicka med till gillesgården, där så kalasandet och dansen togo vid. Man började med måltid vid ljustänt, fisk och gröt, varvid äldste drängen läste till och från bordet och alla knäppte händerna under djupaste vörndnad. Så tråddes dansen. Kungen öppnade balen. Den han bjöd upp blev drottning, kläddes i krona, som dock lades av, så snart första dansen var slut. Vanligen hade kungen sin egen tös med sig, och då var drottningen på förhand given. Men där ej så var förhållandet, gömde sig flickorna, och "offret" fick ibland släpas fram. Efter första dansen var det slut med benämningen kung och drottning, och den som bröt däremot fick smörj.

Dessa gillen firades ej varje år i samma socken. Men alltid någonstans i orten och då under stor tillslutning. Alla skulle vara lediga den dagen. Alla ville ut och se på.

Jag minnes ett sådant fastlagsgille här i Gerdslöv. Det hölls här ute på smedgatan 1867 och Jöns Olsson, dräng hos min fader, sedermera arrendator å ett mindre ställe under godset och far till skulptören Anders Jönsson, var kung för dagen. Men detta var nog sista gången i denna socken.

Skärtorsdagen skulle alla portar, dörrar och lämningar vara "korsade", vilket vanligen gjordes av en utav tjänarna med kalk eller krita. Öppna homejer, som saknade lämningar, försågos med kors av trä, och över öppna portar stacks en lie i takskägget och på bakugnen lades också en lie, instucken i gruset, allt för att hindra Nisse att ta något eller ställa till någon olycka. Nisse ansågs den tiden ej så god. Han bar säd och foder från den ene till den andre. Om våren, då sädesförråden mättes upp, och alltid hade svunnit några procent, trodde man att Nisse burit det bort. Och fanns någon mera välmående, var det alltid han, som fått det. Kvast, raka och grissla gömdes väl för att ej trollen skulle rida till Blåkulla på dem. Gamla, fula käringar ansågos för troll och troddes kunna göra ont åt människorna eller djuren. Då de kommo och tiggde eller på besök, fingo de alltid vad de ville ha, ingen vågade neka dem något.

För det mesta fanns i varje socken en "klok kvinna". Hon kunde

uppenbara, när något hänt folket eller kreaturen, säga "vem som gjort det". Om mannen kom hem en kväll och var sjuk, då hade han råkat ut för något på vägen. Vanligen var han full. Föll han i diket, så var det något otyg, som ansågs ha knuffat till honom, bäckhästen eller något troll. När han kom fram till gården, gick han genom porten i rännstenen, för där kunde ej trollden följa honom. När drängen såg honom gå i rännstenen, vågade han ej tilltala honom, såsom han eljest var vand. Ej heller kvinnan fick tala till honom, eller ljus tändas. Mannen skulle lägga sig i mörke och släpptes in i stugan efter vissa knackningar, dem alla i huset förstodo. Iakttogs ej detta, blev han sjuk. Nästa dag gick kvinnan till "den kloka" och tog henne vanligen med hem, för att se om något kunde upptäckas nånstans. Om mannen ej blev bra till kväll, så hade "den eller den gjort det. Akta jär för den", sa den kloka. Inga namn nämndes, men man förstod, vem hon menade. På natten skulle där "rökas" och "stöpas" över honom. Rökelsen gjordes av örter, som plockats midsommarafton och torkats. Patienten ställdes naken på golvet, och ett lakan hängdes över honom. Rökelsen antändes i en liten järnskål, som fördes in under honom. När han så lagts i säng, togs skålen ut på spisen och i den smältes bly, som så slogs i vatten, och av figurerna i blyet kunde man gissa sig till orsaken till olyckan. "Den kloka" fällde utslaget. Ibland var det en hund, ibland en häst och ibland en människa. "Ser I", sa hon, "va de inte de jag sa".

Dessa föreställningar hängde ännu i på 60-talet. En kväll hade en man från n:r 14 Gerdslöv varit och hälsat på på n:r 26 och gick hem vid 10-tiden något beskänkt. Sonen på n:r 26 fick tillsägelse av sin far att följa honom och gick bakefter, osedd av vederbörande och med gårdshunden i sällskap. Mannen gick som oftast på den tiden rätt över markerna förbi n:r 5 och vid södra sidan av där befintliga mossen. Hemmasonen från n:r 26, som förresten var ingen annan än min sagesman, gick på norra sidan av samma mosse. Hans och hundens bild avspeglade sig i vattnet. Då mannen från n:r 14 såg detta, trodde han, att han råkat ut för otyg. "Han hade sett en man med en hund, som lett honom ner i en stor mosse, och där hade han gått vilse", sa han. Full som han var, hade han vid hemkomsten satt sig på sin förstugu-

tröskel och ej vågat gå in. Där satt han och frös och fick fantasier. När han så vaknade och kom in, berättade han, att han varit utsatt för trolldom. Vips skickades bud efter Jöns Skräddares kvinna på nr 6, som var "klok". Hon "rökade" och "stöpte" över honom och i blyet fick hon se "en man och en hund". Och då var det fastslaget, att mannen varit utsatt för trolleri, som velat "ölägga han".

Som förut nämnts voro vägarna genomusla. Ibland sjönk vagnen så djupt ner i gyttjan, att hästarna stannade. Då var det troll, som "höll igen eller åkte bakpå". Då togs huvudstolen av ena hästen och genom den tittades; då kunde man se om där fanns troll med i spelet. Syntes då inga, så lades ett kors av halmstrå eller träpinnar framför hästarna. Så leddes hästarna över korset, och trollens väg var stängd.

Långfredagen firades som juldagen med stor högtidlighet och kyrkobesök. Men ingen fick färdas ute utan till och från kyrkan.

Påskdagen likaså. Dock tilläts den dagen att leka på eftermiddagen. Man "slog boll" och "sprang änka" vanligen på "stackaplatsen", som nu rödjats undan och var fri från halm. Man åt "rullekampar" d. v. s. färgade påskägg, mycket hårdkokta, samt stenkakor av rågmjöl stekta i fårtalg. Dessa "rullekampar" brukades i alla hus. I mitt hem i många olika färger. Fruntimren excellerade uti att få dem brokiga och blommiga genom att binda på gräs och band eller klistra på ett namn av pappersremsor, som då avtrycktes på äggskalet. I yngre år "rullade vi ägg", som det hette. Därav namnet "rullekampar". Man ställde ett taktegel på håll och utför detta rullade ägget i en båge utåt golvet och råkade det därvid vidröra ett annat, som tidigare rullats ut, blev man den lycklige ägaren av detta. Med tur och skicklighet kunde man vinna ett helt tjug beroende på medspelarnas antal. Det brukades också att lägga äggen på rad längs ena väggen i rummet med visst mellanrum och söka råka dem med en boll, som rullades ut från andra ändan av rummet, vilket dock hos mig och syskonen aldrig vann samma gehör som rullandet från taktegelpannan. Men mina barn hava aldrig funnit nöje i rullningen varken från pannan eller med bollen. Däremot ha de varit mycket intresserade av att söka upp "rullekamparne" i trädgården, bland gräs och

buskar, där min hustru, som alltid förstått att sysselsätta och roa barnen, lagt ut dem i all hemlighet på de minst upptänkliga ställen, till stor fröjd för "lillbarnen", som då också kunnat vara med och stylta ikring på små knubbiga ben och höja ett skrik av förtjusning, när de lyckades att finna ett ägg.

Den 1:ste maj firades alltid med majstång.¹ Man sjöng in den nya våren, som alltid var löftenas och hoppets tid. Nu började andra dagar för både människor och djur. Det stilla, enformiga livet inomhus under de långa vintermånaderna skulle nu utbytas mot det rörliga livet på mark och äng. Ej under att man då liksom med en glädjefest hälsade våren och rustade sig för de kommande mödorna. Den 30:de april, dagen före 1:ste maj, gingo drängarna omkring och sjöngo maj, vanligen med en musikanter i spetsen. Man gick från gård till gård, fick ägg och pengar, som gömdes till sådden var över. Då avhölls ett större gille hos den, som hade bäst plats och ville upplåta sitt hus, varvid hela byns ungdom kom samman. Man började på eftermiddagen med fisk och gröt och senare på natten åts "äggkakor" och stenkakor med många supar till, dansade och lekte till klockan 4 på natten, då man gick hem för att fortsätta nästa dag vid samma tid. Och denna glädjefest var väl unnad, ty vårarbetet var ansträngande, så ansträngande att första dagen efter vårsåddens slut, hölls s.k. "vårduns" som bestod i att alla utom mannen lågo och vilade till klockan 12 på dagen. Eljest var det vanligt att stiga upp klockan 3 och fodra djuren. Men den dagen fick mannen göra detta ensam.

¹ Att 1:ste maj firats med majstång har varit sällsynt i Sverige (Mai Fossenius: Majgren, majträd, majstång, Lund 1951, s. 217 ff, bil. 1) och är inte heller känt från sydvästra Skåne. Om Å:s uppgift är riktig, måste det gälla en helt lokal, genom Näsbyholm införd sed efter dansk eller tysk förebild.

KAPITEL III

UTEARBETET

Vårarbetet började vanligen ej förrän i maj. När backarna voro någorlunda torra harvades. Detta arbete utfördes merändels av "halvkarlen", som helst skulle ha ett par nätta hästar, som kunde springa bra, gärna endera en unghäst. Vanligen harvades på tvärs eller på sned, men alltid "i spring" d. v. s. i trav. Klockan 4 på morgonen sattes för. Så gick det med samma fart till klockan 7 eller $1/2$ 8, då han tog hem och fodrade djuren och själv åt davre. En timme hölls rast. Så gick det löst igen till klockan 12. Då hölls middag och rastades i 2 timmar. Så gick det igen till klockan 5, då medafton hölls en timmes tid, och så "travades" igen tills det blev mörkt. I harvningen såddes säden för hand av drängen. Detta skedde alltid på rasterna. Så fort han slukat maten, gick han till arbetet. Aldrig någon vila. Endast djuren fingo vila. Biten, som blivit besädd, drevs så med årder. Detta liksom harven var helt av trä med ett beslag av järn på nosen och kördes alltid av mannen själv eller drängen, förspänt med 2 hästar eller oxar. All säd "drevs ner" på den tiden med årder. Sedan detta var gjort, harvades åter, och därefter gällde det att "slå klas", så jorden blev fin. Detta senare förrättades av pigan och pågen, som voro försedda med var sin klubba av trä med avlångt huvud och böjt skaft. Så harvades och trumlades omväxlande tills jorden blev riktigt fin.

Till "trindsäden" d. v. s. ärtor och vickor, plöjdes aldrig på hösten. Det gjordes i stället på våren samtidigt med det andra arbetet. Plogen, som var av trä, liksom övriga redskapen, med järnbeslagen spets, drogs alltid av 4, ett par oxar närmast och hästarna före. Pågen, vanligen en 12- eller 13-åring, skötte tömmarna, och drängen eller mannen plogen. Detta arbete ansågs mycket styvt och börjades ej förrän efter frukosten och pågick till middag, då man tog hem, och fortsatte sedan till medafton.

Denna, som bestod av en smord flottmat eller mjölkdoppa och bröd, serverades ute på marken för tids vinnande. Då satt alltid drängen och pågen på ploget, hästarna åto ur sina "mulapåsar", men oxarna fingo ingenting. De lade sig ner på marken och tuggade drev d. v. s. idisslade och hade ej behov av annat än vila. Sedan arbetades igen så länge man kunde se.

När djuren spändes ifrån, ställdes alltid redskapen längst inne på stycket, aldrig vid vägen, för att ej stjälas bort. Harvapinnarna voro mycket begärliga även såsom bränsle.

På tal om "årdret" får vi ej glömma "plogstaven", en vanlig bulling spetsad i ena ändan. Den stacks ner mellan årderhuvudet och dess ena öra och användes för att styra bättre. När blodet sjöd över, kunde den även användas som pryl, och när mannen gick trött hem om kvällarna som käpp.

Cirkulationen var 6 lotter eller skiften, 1 råg, 2 korn, 1 havre, 1 träda, 1 klöver. Trädan togs aldrig upp förrän senare på sommaren. Den användes till bete åt får och kalvar och företedde en brokig vegetation. Kalvarna stodo tjudrade, men får och lamm gingo lösa, ävensom svinen, vilka passades av "vutepågen" (vaktpojken, en 8 à 9 års sommarpåg), som drev dem ut och hem morgnar och aftnar.

När trädan togs upp på sensommaren, var det ett varmt och styvt arbete. Då satte man alltid 4 för ploget, oxarna närmast och hästarna före. I varje lott var merändels ett kärr. I detta fanns mygg och blindknaggar. Blev det så en riktigt varm dag, så surrade bromsarna kring oxarna, som satte svansarna i vädret och "besade". Då rände de vanligen först hornen i rumpan på hästarna, som satte av i sken. Pågen, som körde, och försökte hålla dem, stod på huvudet med samma, och hela ekipaget i fullt sken. Det var merändels ej utan sina komiska sidor och ett fasligt arbete att fånga in djuren. Seldon och allt slets sönder, och mången gång dröjde det en hel dag innan det lyckades få tag på dem. En gång hade en stut i förskräckelsen bräckt sig in i nabons svinhus, där han upptäcktes först dagen efter och efter mycket letande i torvgravarna, dit det vanligen bar rakt på huvudet. Endast genom att välta väggen lyckades man få djuret ut.

I början av juni togs lammen från mödrarna och stängdes in.

Dessa senare blevo då mjölkade, och mjölken slogs i en liten tunna, som hade sin plats i "bästuen". Där samlades fårmjölken hela sommaren och åts om vintern till bröd i stället för flott. Denna mjölk kallades "syltemjök" och ansågs som en läckerhet.

Sedan vårgången var slut, togs torv. Detta tillgick sålunda. Först maldes graven tom eller nästan tom med en s. k. "vattenmölla". Den lånades av någon, som ägde en sådan, vanligen blott en i socknen eller däromkring. Den tingades vanligen på vintern för att få den tidigt på sommaren. Ett par naboar lade då "lav". Pågarna skiftades att köra, och möllan gick natt och dag, ofta en hel vecka. På kvällarna efter slutat arbete samlades ungdomen från granngårdarna för att muntra sig på "mölleplatsen" och hålla pågarna vakna. Man lekte och roade sig. På marken var utbredd halm med säckar och täcken. Klockan 2 på natten kom husbönderna. Då löstes pågarna av, och gubbarna körde växelvis till klockan 4, då pågarna kommo åter och ansågos vara utvilade, ehuru det oftast var som det kunde med den saken. De voro ibland så sömniga på dagen, så de körde och sovo och ofta trillade omkull. När graven så var tom, gällde det att få torven upp, innan graven igen var full av vatten. Arbetet tog vanligen 14 dagar. Fem man högt skulle man vara. Mannen "slättade", pågen och tösen "rullade", drängen stod i graven och "redde till", och halvkarlen "öste upp". Så gick det hela dagen, och ansågs man böra ha tagit minst ett lass för var person. Mannen, som "slättade" torven, skulle också skära den eller "skriva" som det hette. Han hade en trehornad gaffel, med vilken han drog linjer på längs och på tvärs. Torven delade sig efter dessa ränder och torkade samman i fyrkantiga stycken om 6 tum i fyrkant. När den blivit torr "vändes" den, "råsades", "kägledes", allt med nödiga mellantider för att bli genomtorr och kördes så till sist hem för eget behov och för att "ydas" till dem, som så skulle ha, skolläraren, barnmorskan, soldaten och fattighjonen. På ett hemman om 50 tunnland togs merändels 60 lass torv.

I mossarna gjordes den tiden en hel del intressanta fynd, vilka man dessvärre ej förstod att taga vara på. På n:r 26 Gerdslöv fanns en gång i en torv en guldring så stor, att den gick på 3 fingrar och rätt tjock. Det var 1835. Upphittaren var en 12-årig

tjänsteflicka på stället, och hon förstod ej bättre, än att hon sålde den till en kringvandrande jude för ett kläde (huvudduk).

Sen var tiden inne att "lava på husen". Man körde hem lera, som lades på gården och ältades med hästar. I leran blandades småhalm för att den bättre skulle hänga samman. Sedan klinte tösen alla hål och springor i väggarna, "halvkarlen" bar leran in till henne, och drängen "svummade", som bestod i att dänka alla springor fulla med en blandning av vatten och grus. Sedan kallades.

Höstarbetet sköttes för det mesta med "lav". Man hjälpte varandra. När rågen på ett ställe skulle huggas, kom drängen, pigan och pågen från granngården bittida på morgonen. Man högg med lie. Drängen högg, pågen tog upp, och tösen band, en gammal gubbe satte upp. Upptagningen var rätt så ansträngande. Själv har jag i "pågaåren" ofta hjälpt till i hemmet med detta. Man gav sig ej, fast det knasade på, och då jag beklagade mig över den värkande ryggen, fick jag till svar av gamla Else Henriks, som över 60-årig var rask som en ungdom: "Ha, ha, Viktor han har min liv ingen rygg, han har bara en sinna (sena), som gumpen han hänger i." Och därvid fick man låta det bero.

En sådan höstdag ansågs som en gillesdag. Det serverades gillesmat hela dagen. Till middag soppa och kött, vanligen av lamm, som slaktats dagen till ära, och på kvällen fisk och gröt, stockafisk eller plejlafisk, som köptes i staden och hängde på loftet för att alltid vara till hands. Det blev alltid sent, ty man arbetade så länge man kunde se. Och först vid 11-tiden avslöts gillet. Nästa dag var alltid en del efterarbete. Men tredje dagen höggs hos nabon.

Den övriga säden höggs av drängarna och sådana, som skulle "göra rätt för sig" för "ögahjälp", "satt lin", "får födda" och "pantofflor satta". Dessa kvinnor "rullade" och på kvällen, när solen gick ner, hjälptes alla åt att binda, och gubbarna satte upp. Ofta kommo även sockenhantverkarnas gesäller och lärlingar, och då gick det raskt. Men då fick också mor sätta på den stora grötgrytan, ty gröt, kött och smör fick ej saknas, ej heller brännvin och dricka.

När säden var bärgad, "rystades hören". Den bands i små kär-

var, som ställdes upp i en kägla på 5 eller 10 stycken, och stod så tills den torkat. Då kördes den in, lades vanligen på logen, där den "rivvades" av drängen och tösen, breddes sedan ut på stubben, helst den nya klöverstubben för daggens skull, då den skörnade bättre. Den tid hören låg utbredd, voro kvinnorna mycket beschäftiga. Med strumpan och "spyddorna" (strumpstickorna) i handen gingo de till varandra eller följdes åt och såg på hören, när den skulle kunna brytas. Så kom de överens. "Den dagen kan du bryda och den dagen jag" o. s. v.

När brytningen gick av stapeln, grävdes först en grop, vanligen 4 alnar lång, 2 1/2 aln djup och 1 1/2 aln bred. På sidornas kanter ställdes hösthäckar, stödda med pålar, och däröver lades ett par järnstänger av flatjärn, varöver linet breddes. Vid ena gaveln var en nergång liksom en trappa, den andra gaveln var tät. På botten av gropen antändes ett bål, vanligen av torv och något ved. En gammal säker kvinna, som var vand vid yrket, skötte elden, och då den brann för starkt, slogs vatten på. När linen torkats tillräckligt av värmen underifrån, bars den bort och lades i brytan, ju varmare dess bättre, då "skävorna" lättare lossnade. Brytningen sköttes av en karl och ett fruntimmer, oftast förlovade eller folk som "höll bra". Karlen bröt och fruntimret "skavade" d. v. s. gjorde det rent och fint från "skav", medan drängen gick efter en ny famn full lin.

Dagen före var det vanligen höstgille för de äldre och de gamla, som hjälpt till med hösten. När brytningen var slut, var det gille för ungdomen s. k. "brydegille". Då kom de från hela laget, och kvällen firades med gillesmat och dans långt ut på morgonen. Således gille i 2 dagar.

När kvinnorna gick till gille, voro de "söndagsklädda". Så ock mannarna, med nerliggande skjortkrage med knapp av silver, tröja och väst med silverknappar, långbyxor och lärskor med knäppen över vristen eller ock långstövlar. Mannen gick alltid före och kvinnan några alnar efter. Mannen rökade långpipa och hade vanligen med sig ett par stycken sådana till gillesfolkets förfogande. Kvinnan, som gick efter, höll för det mesta händerna sammanknäppta om näsduken. Man kom aldrig på utsatt klockslag, alltid senare minst en eller ett par timmar, annars ansågs

man "sylten" d. v. s. hungrig. Man åt sig blott halvmätt, ty att äta sig mätt borta ansågs som en skam.

Vid gillena anordnades alltid ett extra bord bestående av rumsdörren, som lyfts av och lagts med ena ändan över stugbordet och den andra vilande på en tunna. Över borden lades dukar, och man satt till bords på bräder över stolarna, som sällan voro flera än tre.

Vinterarbetet var ungefär detsamma överallt. Man "plejlatrökade" säden. En s. k. "toskeman" hade åtagit sig det hela mot t. ex. var 15:de eller 16:de tunna. Han kom vanligen 3 à 4 på morgonen och höll på hela dagen så länge han kunde se. "Halvkarlen" skulle hjälpa honom. Drängen skötte höstplöjningen med oxarna närmast och hästarna före. Pågen skötte tömmarna. Mannarna skötte ingenting. De bara gick ikring till varandra och söp och kommo överens med varandra om sina stadsresor.

Dessa företogos vanligen en gång i veckan för att sälja säden, och alltid i sällskap ett par 3 à 4 skjutsar. När toskemannen tröskat så mycket att där kunde bli lass, 3 à 4 tunnor s. k. "bäst säd", kastades "drössen" på logen med handkraft medelst en skoffa och harpades. Bästsäden lassades på vagnen, resten som skulle bliva såsäd och fodersäd, bars upp på loftet. Vagnen smordes. Denna var en vanlig bolstervagn med 4 skaglar, smord med tjära. En liten kanna med tjära hängde alltid under vagnen i händelse av behov. Klockan 8 på kvällen spändes för. Korstyglar fanns ej, endast 2 handtyglar, som knäpptes en på vardera yttersidan och en s. k. "meltim" eller mellantöm, som fastgjordes på innersidan, mellan hästarnas huvuden. Bud gick till de andra, som skulle med i samma "fora" och så möttes man på en bestämd plats i byn. Man startade på en gång, körde hela natten och rastade blott en à två gånger. Då fodrades och vattnades hästarna, och resenärerna stärkte sig själva med mat och brännvin, som medförts i den s. k. "madpossen", som ej fick saknas. Till staden kom man i dagningen vid 6—7 tiden. På värnen kommo "schåarna", som hoppade upp på lassen och värvade envar för sin principal. Ofta lyckades de vinna en överlöpare, men mestadels blev man trogen sin gamle köpman. Detta köpslagande kunde dock ofta föranleda en liten stegring i priset och var ej illa sett av mannarna. In-

komna på köpmannens gård, hissades säden upp på loftet av magasinsskarlarna och mättes i ett kar, som rymde jämt en tunna. En liten stampning i golvet av magasinsskarlen för att säden skulle packas bättre, upptogs ej alltid så nådigt, men man lugnade sig, när det sedan bjöds vin på kontoret och i bästa fall 5 skilling över priset. Sen gick man och sökte upp varandra hos de olika spannmålshandlarna och överlade om vad man fått och bestämde tiden för hemresan. På utsatt klockslag möttes man på torget, mer och mindre laskade. Alla satte i gång samtidigt med ett "smack". Hästarna ryckte till med ett nyck, och så bar det av "för lösa boglinor", så stenarna och grusen rök omkring, och folket på gatan räddade sig under vild flykt in i portar och förstugor. Sen gällde det, vem som kom sist till "kruen", för den skulle "bestå" på de andra. I det fallet var man beroende av hästarna. Dessa hade en underlig förmåga att smita förbi varandra. De visste så väl att akta sig för att köra fast eller i diket. Och en gång före släppte de ingen förbi. Hemresan företogs vanligen vid 3 à 4-tiden på eftermiddagen och till hemmet kom man vid 9- eller 10-tiden på kvällen. "Pågen" som alltid körde de äldsta och sämsta hästarna, kunde ej hålla takt med de andra än mindre köra i kapp och ansågs mera som en slags "pass upp" för de andra, som skulle fodra och se till deras hästar. När man så kom hem och hade ätit, slogs språklådan upp. Då skulle mannen tala om, vad han sett och hört i stan och på resan, om tjuvar, eldsvådor, bröllop och dödsfall, ty tidningar hölles ej, och vad han fått för sin säd. Merändels hade han med sig hem kakor till glyttarna och kryddor, anis och kanel till mor, såvida han ej i fyllan glömt av alltsammans. Då gällde det att svänga sig, att kakor ej kunnat inköpas, ty "alla kagekåringar hade bled ovänner o va i lag me o slos", var en ursäkt, som gick i glyttarna, men mor hade sin egen tanke. I övrigt köptes mycket lite. Något kaffe då och då, utom ovannämnda kryddor. Men ej socker. Man använde honung, det hade man oköpanades.

I mitten av februari voro stadsresorna slut. Då hade man uttröskat och utsålt. Visserligen kördes även däremellan till staden, om smeden skulle ha hem järn eller skomakaren läder. Men eljest nöjde man sig med gångbud. Det fanns ock sådana, som gärna

gingo ärende till stan och för en billig peng. I Espö fanns en man, som gick till Malmö ett par gånger i veckan för 16 skilling och hörde efter priserna åt spannmålshandlaren. Han gick vanligen på morgonen och sades kunna gå vägen fram och åter på 8 timmar. Och här i Gerdslöv fanns i min ungdom en kvinna, densamma som omnämnes i min beskrivning över fattighjonen. Hon hette Ingar Anders Nils, "Korran" kallad för hon och mannen hade på sin tid bott i ett hus vid "korreled" nämstans neråt "prästavägen" mot Önnarp. Hon gick ärende till städerna för 12 skilling och då alltid stickande strumpa. Hon nekade ej att bära saker och ting från stan, som hon köpt åt folk, och bar på nacken hem från Lund många spinnrockar, som hon köpt där på torget, och ibland 2 stycken på en gång.

I mitten av februari, när tröskning och stadsresor voro förbi, flyttades huggebocken och täljbänken in i stugan. Då gjordes alla redskap. Man "högg upp", gjorde i ordning alla harvpinnar, svinglar, selakackar och hamlaslår m. m., allt som behövdes för jordbruket, rivor, "fåraböjlar" och "hilleböjlar".¹ Mannen och drängen slöjdade, halvkarlen passade kreaturen och skar hackelse i förlag för vintern och gjorde snärtar. Pågen kardade till tösen. Allt skedde under dålig belysning. En tranlampa på en "dalla", en träklots med stake på. Allt detta skulle vara överstökad till den 1 mars, då väven togs in. Denna blev stående i stugan till i maj, då räckorna skulle vara färdiga att läggas på blekan.

När fåren lammade togos även dessa in i stugan. Då blev där så trångt, att man knappast kunde röra sig. Husen voro så kalla, att lammen eljest fröso ihjäl. När dessa voro en 14 dagar gamla, släpptes de ut i husen, och andra togos in i dessas ställe. Låt oss tänka oss ett rum den tiden, 9 alnar långt, 7 alnar brett, rymmande himlasängen, kakelugnsbänken, långbordet med bänkar omkring, gåsabänken, pulpeten eller byrån, gångvagn, vagga, huggeblock, täljbänk och så 2 får med lamm. Då var det trångt om utrymmet. Underligt bara att människor kunde få plats och finna sig till rätta. Lyckligtvis förekom ej matlagning i stugan.

¹ De uppräknade redskapen utgöras av bl. a. tillbehör till seldon, anspänning och tjudring.

All mat lagades i köket i den öppna skorstenen på en öppen spis med 2 eldstäder. På den ena stod trefotingen på den andra koparkärnen. Fönster fanns ej i köket. Dagsljuset släpptes in genom halvdörren, som stod öppen och på kvällarna, ävensom på eftermiddagen under den mörkare årstiden, tändes pråsor. I köket stodo dessutom den inmurade grytan och mjölbingen. Man var alltid rädd för tjuvar, och när man slaktat, vakades om natten över slakten.

Bouppsättningen på ett 50 tunnlands ställe var skäligen enkel och ansågs ej få överstiga 300 kronor. Oundgängligen nödvändigt var i yttre inventarier :

1 häst à 3 år, värderad till	300 daler		
1 d:o à 8 år, » »	150 »		
1 d:o äldre, » »	120 »	570	
en ficks vanligen med kvinnan,			
1 ko yngre, värderad till	120 daler		
1 d:o äldre, » »	100 »		
1 kviga » »	60 »		
1 kalv » »	30 »	310	
en ficks med kvinnan,			
2 st får med lamm	72 daler		
1 sugga (i färg)	90 »		
1 vagn (bolster d:o) med 4 skaglar	72 »		
1 d:o	60 »	294	
	Summa	1174	

Redskapen utgjordes av :

1 trumla, 1 plog, 2 årder, 2 harvar, hamlaty o. s. v. allt av trä förfärdigat av dem själva vid olika tider och hölls i beredskap till bosättningen.

Utsädet ficks i lön första året på så sätt, att de fick sått hos husbonden där de tjänade,

1 skäppa råg, 1 d:o korn, 2 d:o havre, 1 d:o ärtor, vad därutöver behöfves lånades av släkt och naboar för att gällas igen på hösten.

Man var mån om att under tjänstetiden samla kontanter och gömma dem, oftast på kistbotten, till bosättningen. Min sages-

man berättar, att hans fader samlat 1100 daler till sin bosättning och var sålunda ett gott parti. Pengarna gömde han i en kruka i stengärdet vid trädgården och ansåg dem bäst bevarade på detta sätt både för tjuvar och eldsvåda.

Invändiga boet bestod av :

1 säng av bräder, s. k. himlasängen, sammanslagen i stugan, kunde ej tas ut,

1 kakelugnsbänk med en sida och gavel, resten utgjordes av väggen och ugnsmuren, förfärdigad av dem själva,

1 långbord med bordskrap för fötterna för gubben, gumman och drängen, tösen fick stå och äta,

1 långbänk, 1 bakbordsbänk, i hörnet mellan dem på bänkarna stod hörnskåpet, och ovanpå detta låg brödkakan. I skåpet stod brännvinsflaskan och glaset, som vanligen var ett enda, av bly eller horn,

1 byrå eller pulpet,

1 stol för mor med flätad botten av halm och en gammaldags dyna över med täcke. Hade sin plats vid ugnen,

2 stolar och 1 gåsabänk.

Denna sistnämnda stod inom dörren längs väggen med snidad framsida med utskuret hjärta på och lock över att tagas bort vid de tillfällen, då hela bänken fylldes med halm och användes som liggplats, när de hade hantverkare i huset, skräddare eller skomakare, eller vid barnsängstillfällen för mannen. Därav uttrycket "ligga på gåsabänken".

Innanför stugan var "bästuen" av ungefär samma mått 9×7 alnar och med lergolv. I "bästuen" stod en säng, hemmagjord och mycket enkel, en bräda på kant utgjorde framsida, "pålad" i jorden, botten av "gällatyg", bäddad med halm utan madrass. I bästuen stod kistor runtom och ovanpå dessa en dörr, som tjänstgjorde som bord för det dagliga matförrådet.

Köket var inrett vid sidan om skorstenen med golv av kamperstenar och med rännsten åt gården, utan fönster, endast en glugg med en slarv eller en halmviska i för att utestänga drag, samt med halvdörrar, av vilka den översta öppnades, då de ville ha sett. Uppåt skorstenen, som var öppen med dörrar till bak-

ugn, kakelugn och den inmurade grytan, stod denna sistnämnda vanligen av koppar. Alla spannar voro av trä med träband omkring.

Brunnarna, vanligen 2 stycken, en på gården och en i fäha-gen, voro grävda och satta med gråsten, den senare försedd med "brunnjung".

Stackarna stodo på gården, så att när elden kom lös, kunde intet bäras ut. Allt blev lågornas rov, och den av olyckan drabbade blev utfattig. Vanligen blev han föremål för mycken godhet. Man trängde ihop sig för att bereda honom husplats, samlade ihop mat och kläder. Att Gud ville "bevara värmen" var också deras bön först och sist. Sedan 1850 ha icke mindre än 33 gårdar och hus brunnit här i Gerdslöv.

Blekan och blekehoddan få ej glömmas, då det gäller att beskriva ett väl ordnat hem på den tiden. "Blekan" utgjordes av en liten äng utanför gården. Där lades alla linneräckorna ut för att blekas av solen och bliva vita. De pinnades fast i jorden vid ändarna och sidorna för att ej blåsa bort eller oredas av vinden. För att ej behöva taga räckorna hem och in om kvällarna placerades "blekehoddan" därute på blekan eller i dess omedelbara närhet. Den var mycket enkel, ett halmtak på marken med flätad gavel åt ena sidan och öppet åt andra. Därinne var en bädd för 2 drängar, som skulle vaka över att ej räckorna blevo bortstulna, varför vanligen också hunden där fick sin plats under blekningen. "Blekan" eller rättare dess innehåll, de långa vita lärftsräckorna, voro mors stolthet. Dit styrdes stegen allt som oftast. Och någon solig eftermiddag kommo grannkvinnorna eller "gänget", som det kallades, för att se om räckorna voro färdiga att "ta in" och för att se på vävnaden och berömma den. Då följde alltid tösen med, hon som vävt det mesta, och berömdes. "Du kan va gla, som har en sån tös, hon kan då 'gjuta si' (gifta sig) når hon vill, hon som e så dukti och 'növanyttig' (nyttig i sina händer)."

På sådana färder stickades alltid strumpa, så ock då man gick i marken eller till och från mjölket. Även tjänarna voro ständigt i arbete, och på den tiden fanns det verkligen goda tjänare. De ansågos som barn i huset, sade far och mor till husbondefolket och stannade vanligen tills de gifte sig, då de merändels fingo

lite hemgift. Att flytta ansågs som en skam, och den som gjort det mer än en gång ansågs mindre värdig och kunde svårligen få ny plats.

Tjänarelönerna voro ej stora. Kontanta lönen utgjorde pr. år för drängen 20 à 30 riksdaler, halvkarlen 15 à 20, pågen ett par linnebyxor, "hossor" (strumpor) och "hosseföfodd" (ett par föfotade). Dessutom kläder. Drängen en vadmalsklädning, halvkarlen en varkensklädning, tösen endast en klädning och ett par skor samt linfrö sått, vanligen 1 kappa linfrö till särkar. När kistan var full av kläder, tjänade hon ena året för en ovandyna av ylle, nästa år för "nändyna" (nedandyna) och huvuddynor. Så var hon giftasvuxen och hade dynor till 2 sängar.

Vad man ej förmådde själv fingo sockenhantverkarna göra, byskräddaren och byskomakaren, som utgjordes av "mäster" med 2 eller 3 lärpågar, som kom och arbetade ett par 3 veckor åt gången. Alla skulle ha skor och kläder. Som nämndes även tjänarna. Alla tyger och allt linne tillverkades i hemmen av kvinnan och tösen. Skinnen bereddades i staden. Man slaktade vanligen 1 häst, 1 ko, 1 kalv för skinnens skull, och får för pälsens skull. När så allt var redo hämtades hantverkarna. De började sitt arbete klockan 5 om morgnarna och slutade ej förrän klockan 10 på kvällen. Mäster och pågarna hedrades de dagarna med plats vid övre bordsändan. Men kom det främmande, så flyttades de ner, och då gästerna trakterades med mat och brännvin fingo mäster och pågarna ingenting.

Mäster gick vanligen hem vid 8-tiden och kom igen klockan 6 nästa dag. Senare vågade ingen gå ensam på vägarna, man var rädd för spöke och troll, och vid minsta prassel tog man till fötterna. Man sjöng då man gick hem om kvällarna med full hals för att hålla otyget borta. Pågarna, som arbetade till klockan 10 på kvällarna, måste man hysa för natten. Vanligen lades de ute i bästuen i därvarande sängen "släföttes" med tösen. Så där va ett fasligt liv. Arbetsdagen var lång. Om vintern började den klockan 4 på morgonen, om sommaren klockan 3. Då skulle kreaturen fodras. Till hästarna bestods hackelse blandad med lite skråning och påspädd med vatten. Blandningen försiggick i en s. k. "bländningaho", vanligen av trä, sedermera av sten eller cement.

Jag minnes en gång, då en man här i socknen ville ta hem från kyrkogården en gammal gravsten, som rests en gång över hans föräldrar, mycket vacker med bilder och inskriptioner, men ersattes av en nyare mycket ful och smaklös. Den gamla låg kvar vid sidan om gravstället. "Va ska Ni ha den till, efter Ni vill ta den hem", frågade jag. "Ja ska ha han ti en bländningaho ti ögen (hästarna)", svarade han. Men därav blev intet. Jag tog stenen och lät resa den bland många andra gamla sådana, som ställts längs östra gången på kyrkogården och så bevarats från förödel-sen. Och den står där än i dag, en prydnad för alla tider. Om våren fingo hästarna hö eller klöver. Stacken stod alltid utanför stalldörren, och man drog till sig ett fång för var gång med en "hökrok", så räckte det bättre till. På hösten drevo hästarna lösa omkring, sammankopplade eller hillade samman om benen 2 och 2 och fingo ofta sökas långt borta, då de skulle användas. Hillorna hade lås för tjuvarnas skull. Korna fingo hela vintern endast halm och agnar samt den hackelse, som hästarna "stubbat" d. v. s. ratat. På senare tider bestods skråning på dem också, som blandades med hackelse och blöttes, så det kom i jäsning, något som införts på de stora gårdarna av deras "sveisare", så kallades ryktarna och var antagligen kommet från Schweiz, där kreatursskötsel-n stod högt. Detta foder ansågs dock farligt och skulle hand-havas försiktigt, annars förorsakade det kastning, och kom därför snart ur bruk. På sommaren tjuvdrades korna på gräs, oftast mycket tidigt, ty allt vinterfoder tog tidigt slut.

Jämför kornas skötsel nu och då. Aldrig en ryktning. De voro också på låren och sidorna samt under buken fulla med "knävlingar", som sutto kvar hela vintern, och löss, som man dock försökte "karda" bort åtminstone på rygg och sidor, där man kunde komma åt. Korna voro också om vintrarna så svaga, att man fick resa dem upp till mjölkningen, de kunde ej resa sig själva. Och uselt mjölkade de. Högst 2 à 3 kannor, då de voro nykalvade. Någon mjölkförsäljning förekom ej. Vad som ej förbrukades på stället gavs bort till fattiga.

Den dåliga mjölkningen ansågs bero på "målsyna" enligt byns kloka gumma Margreta Netz d. v. s. onda ögon. Det gällde att hindra dessa komma in i kostallet. Detta skedde genom att slå stål

i dörrtröskeln. En nykalvad ko fick ej gå ut utan att en yxa lagts över tröskeln, eljest kunde "häxan", som vanligen utgjordes av en kvinna eller man, som såg räligen ut, ta mjölken ifrån henne.

Vid sjukdom i ladugården hämtades den kloka kvinnan, som ordinerade, band en lase, som hon hade med sig med något i, om hornen. Var kons rumpa (svans) styv, fattades intet, var den mjuk, så var kon sjuk, och då skars en långsgående spricka i huden på rumpans nedre del, i såret smordes något hemlighetsfullt, kring såret bands en lapp, som skulle sitta tills den själv föll av. Om kon dräglade eller hade ont mellan klövarna, gavs hon in en tjärad sill samt "lågasticka", en trädgårdsört, som luktade starkt, samt smordes med tjära och lera mellan klövarna (antagligen mul- och klövsjuka). Ruvorna mellan klövarna gnedos bort med en repstumpe av tagel (alla rep voro av tagel), som drogs fram och åter. Detta onda mellan klövarna ansågs komma från små möss, som kommo in från gödselhögen, mest näbbmöss. Under sjukdomstiden fick kon ej gå ut.

I varje by fanns en tjur, men blott en. Den användes av hela bylaget och ägaren av denna ansåg det för en heder att få stå till tjänst och "bestod" på dem, som kommo för att få betäckt.

Fåren gingo på bete, tills första snön fallit. Då voro de i allmänhet feta och rika på talg. De stuvades in i en fårkätte, ofta mycket trång och mörk, försedd med en häck för fodret. Ingen gödsling förekom i följd varav golvet i kätten växte i höjden, så att fåren till sist voro halvvägs mot loftet.

Utfodringen av fåren var den minsta möjliga. Säd fingo de aldrig, endast ärtahalm, men helst med fläna (skidorna) på. Endast då de skulle öna (lamma), fingo de ett foder hö.

En vecka efter de tagits in på senhösten gavs dem kokt vatten med malört i för att "rensa magen", särskilt från "fliror", en sorts insekter liknande "tvestärtan" (tvestjärten).

Svinen hade det sämst, särskilt de s. k. "utgångssvinen". De fingo endast rågagnar på vatten med en handfull skråning till en hel spann vatten. För resten fingo de livnära sig på gödselhögen, där de rotade och bodde. De grävde ner sig i gödseln och lågo varmt. Men fodret var det skralt med. De drevo också lösa hela byn omkring och sökte sin föda på gödselhögar och middingar.

Mången gång voro de en plåga, då de ej aktade för rov att bryta sig in i spiskamrar och hönshus. Jag minnes för en del år sedan, då en so från en av gårdarna strök omkring här överallt en vinter och gjorde sådan förtret också här hos mig, att jag måste sända bud till ägaren att hålla henne hemma.

Fetesvinen hade det bättre. De sattes in till fetes i en "stia" inåt gården, så de ej skulle stjälas bort, ett slags luta mot väggen under halmtak med golv av några "flakar" så pass öppet emellan att urinen kunde rinna ner, men ej så att svinen trädde fötterna igenom. Tråget vätte utåt gården och var försett med lock eller lämm, så att ej hönsen skulle komma åt maten, som mest bestod av ärtor, första tiden torra, men längre fram, då svinen blevo "imtänta" (ömma i tänderna), blötade.

Svinen voro av den gamla rasen, långnäsade och borstiga. Borsten användes till borstar. När svinet stuckits, skulle borsten ryckas av, innan svinet skällades, annars blevo borsten odugliga. Borstarna förfärdigades av en gammal man vid namn Nilsson, förut ridknekt på Näsbyholm, sedermera ringare och barnmorske-man. Borsten fick han för det mesta gratis. Kunde i gengäld då och då giva en s. k. "påsaättare". Nilsson var mycket påpasslig, när där var borst att få. Vid jultiden, då slakten försiggick, såges han alltid ha varit mycket tidigt uppe om morgnarna för att höra var "svinen di viade", då visste han var det slaktades den dagen och inställde sig punktligt. En gång berättas att han med patron Petersen från Sillesjö for över till Köpenhamn av någon anledning, och att på fördäcket voro några svin med ovanligt långa borst. Petersen hade observerat dem strax vid avresan, och då han fann Nilsson, sade han till honom: "Nilsson, där nere på fördäcket står en del svin med långa borst." "Nej, här e de", svarade Nilsson och tog med handen i sin överrocksficka. Han hade redan observerat dem och ryckt till sig vad han trott sig till.

När svinen slaktades, var det stort gille i flera dar. Då lade mannarna "lav", en 3 à 4 nabor, och hjälpte varandra. Vanligen slaktades då för hela året 2 à 3 stora svin på vart ställe, vä-gande ända till 200 kilogram vardera. Då kalasades på pölsa, flott smält med "grevar" i samt brännvin. Fläsket rökades sedan hemma i skorstenen.

Höns och gäss funnos på varje ställe. Men de födde sig själva genom att gå och plocka överallt. Endast gässen fingo lite havre under värpningen, som alltid försiggick i "gåsabänken". När gåsen ville in och värpa, sa hon ifrån vid dörren. Så släpptes hon in i sin bänk, och locket sattes för. När ägget var värpt, stack hon ut näbbet genom hålet i dörren. Då släpptes hon ut igen. Detta upprepades tills hon värpt sina ägg, då ville hon ligga. Detta tillkännagavs genom väsningar och syntes förresten ty "fjären linna" d. v. s. dunet på bröstet lossnade, hon skulle ju reda till sitt bo därmed och göra det mjukt. Hönsen gingo vilt och värpte överallt, på gällen, i logan, i risbunken och till och med i sänghalmen över huvuddynan och under kakelugnsbänken. När man ville ha "liggeägg" d. v. s. för att få fram kycklingar, "låna-des tocken". En sådan fanns ej på vart ställe, och då var det alltid tösen, som skickades åstad. Man höll höns mest för att ha med sig som "förning" vid gillen, bröllop och begravningar samt att bjuda på, när det kom främmande.

KAPITEL IV

FAMILJEHÖGTIDER

Ett avbrott i vardagslivet bildade de allt emellanåt förekommande familjehögtiderna, barndop, bröllop och begravning.

När ett barn skulle till världen allarmerades oftast alla nabo-kvinnorna. Detta verkställdes alltid av drängen och pågen, och alla voro i tide varskodda. Mannen körde efter barnmorskan, och tösen och glyttarna flyttade till nabons, för att tösen ej skulle bli rädd för att gifta sig.

Så snart barnet var fött, hämtades tösen hem. Då skulle hon göra i ordning måltid till kvinnorna, som behövde traktering, vanligen bestående av korngrynsgröt, bönor och fläsk. Glytten lades i en vagga, som försågs med sax och evangeliebok, och synålar sattes i alla dörrar till rummet, för att ej barnet skulle bli bortbytt.

Efter måltiden synades glytten, och befanns så "li sin far, som om han va kriven (krupen) åv tännen po han". När kvinnorna så gick hem, överenskommo de att var sin dag komma med "barlega" (mat) till modern, bestående av kokt öl med socker, ägg och veteskorpor för att få krafter, plättar och en kokt höna, allt så rikligt tilltaget, att ibland fingo både kvinnan och tösen hjälpas åt att bära. Maten berömdes mycket: "Ack horr de va gott, va ska ja gi dej igen, de e mied för mied" o. s. v. Men den som smorde sig mest med maten var mannen, för kvinnan kunde ej äta mycket.

Under denna tid d. v. s. före dopet fick kvinnan ej gå ut alls. Efter dopet fick hon gå ut, men ej på en väg, ty där hade troll och otyg sin trafik. Detta senare fick hon först efter kyrktagningen, som firades med storgille för släkt och nabor. Man var mycket noga med vem som skulle bära barnet till dopet. Det skulle vara en person utan vank, man eller kvinna, helst rik, rättrådig och duglig, enär alla dessa egenskaper övergingo till barnet. Ofta fick

barnet en peng av den, som burit det till dopet, för att det aldrig skulle bli utan pengar.

Stålet i taksägget och över tröskeln satt ofta kvar i åratals, men alltid tills barnet blivit så försigkommet, att det kunde gå, "då hade det onda ej makt över det".

Barnet kallades ofta upp efter någon av förfäderna. Att det blev samma namn betydde ej så mycket, blott det begynte med samma bokstav. T. ex. Anna efter en "morbror som hette Anders Olsson". I senare tider har man visat stor förmåga att finna upp namn. T. ex. Jedrik, Nejhold, Mitsy m. fl. ej alltid så lyckat, ej heller tror jag, att språket riktats genom dessa. Men nu som tidigare har man varit hemlighetsfull med namnet och ej velat att någon skulle få veta det förrän prästen vid dopet gav det åt barnet. Här hände det en gång, att dagen före dopet kom en fader och bad att få ändra det namn, han bestämt för barnet, och som jag redan skrivit in i dopboken, "ty", sade han, "smeden hade fått fatt om ed och sluppet de ud".

Vid lysning gick man till prästen i mörkningen för att ej synas och vid vissa tillfällen kvinnan med hängande schal över axlarna, oftast i sällskap med hennes far, som oavsett hennes ålder var hennes giftoman. Den, som parade ihop folk och inledde förbindelse, var oftast den s. k. "bindekvinnan". Hon utsåg både brudgum och brud och "sa ti dom". Innan förbindelsen knöts på allvar, kom den tillämnade vanligen "på prov". Han vistades då i hennes hem, stundom även om nätterna. Tyckte hon om honom, fick han stanna, och så blev det lyst, men tyckte hon ej om honom, så fick han gå igen efter några dar. Men detta, att få gå igen, ansågs som en stor skam, och gav ofta anledning till något smädenamn. En person vid namn Per, boende i en grannsocken här bredvid, kallades av denna anledning sedan hela sitt liv "Per Hemkom".

Sedan flickan förlovats, och förbindelsen således knutits, fick hon present av fästemannen, vanligen ett par fina träskor med beslag fram och bak av gult bleck (mässing) med namn och rosor. I kyrkan på söndagen drog hon gärna upp kjolen något högre än nödigt, så träskorna syntes. Då visste alla, att hon var förlovad, och "bindekvinnan" hjälpte till att sprida det, mest med

tanke på beställning av kvinnornas klutar till bröllopet, som hon skulle binda. Det fanns i varje by en sådan kvinna. Här i Gerds-löv var det Hanna Anders Ols, såsom förut nämnts.

Bröllopet dröjde i regel ej länge och ingingos mestadels i mars. I äldre tider var det med förridare och musikanter, men på 50-talet slutade denna sed. Ej i nymåne då blev barnen svarta.

Ej alltid var det vigsel i kyrkan. När så skedde, satt brudparet under gudstjänsten i s. k. "brudastolen", som stod till vänster om ingången i kyrkan, och efter gudstjänsten trädde de så fram till altaret och vigdes. Men ofta förrättades vigseln i prästgården eller i brudens hem. Vid avresan till kyrkan och vid hemkomsten sköts med "puffert" flera skott.

Bjudningarna till bröllopet buros muntligen fram av byskräddaren eller skomakaren, som tillika voro traktörer, placerade gästerna vid bordet och höllo tal, samt drucko själva första glaset. I regel funnos blott 2 glas i ett hem, och dessa bjödos omkring på en tallrik. Bröllopsmaten bestod av soppa på höns med kött. Efter köttet åts risgrynsgröt med russin, sviskon och kanel i rutor och fasoner. Därefter spettkaka. Alla hade förning med. Som dryck användes brännvin och öl, detta senare ur ett gemensamt krus. Efter maten snackades, dansades och lektes. På natten vid 2- eller 3-tiden serverades fisk och gröt samt kakor. Vid 4-tiden var allt slut. Och byskräddaren bjöd alla gästerna "välkomna ti midda i maren klockan 12".

Nästa söndag skulle brudparet i kyrkan för att hämta hell (väl-signelse) och visa sig. Då var nyfikenheten stor och kyrkan full av folk, alla med observationer och anmärkningar, så att den arma bruden oftast var helt förlägen vid detta kyrkobesök.

Begravningarna firades i regel på sön- eller helgdag. Jordfästningen förrättades alltid ute och före gudstjänsten, som alltid övervarades av begravningsföljet. Liket bars från hemmet på axlarna på en bår av 4 karlar, som skiftades till. De färdades till fots, alla i höga hattar och stödkäpp. Även de unga hade sådana. Vid grindarna sattes båren ner, och de närmaste anhöriga fattade då tag i "bärelakanen", som lågo omkring kistan, och buro den döde till graven. Vid grindarna mötte klockaren som sjungande en begravningspsalm gick före till graven. Sedan jordfästningen

var slut, kastades jorden på av mannarna med träskoffor, som tillhörde kyrkan, vanligen 8 à 10 som lågo i ordning på den uppkastade jorden, dock ej av de anhöriga själva, och klockaren sjöng tills allt var över, vilket, då jorden var frusen, tog lång tid. Gillet därefter i sorgehuset försiggick tyst och stilla med läsning och psalmsång. Men nästa dag var stämningen gladare. Då bjöds 2 måltider, och kortspel, till och med dans saknades ej. Tredje dagen bjödos alla som hjälpt till samt arbetsfolk och fattiga. Dessa gillen kallades "ärede", och ju längre de varade, dess mera ärades de döda.

Husförhören, som också hörde till familjehögtiderna, förrättades rotevis efter byarna och vanligen i mars med omgång inom roten. De lystes på i kyrkan söndagen innan, och tösen eller någon annan från stället, där förhöret skulle hållas, fick brått hem och säga ifrån. Då blev det bud till slaktaren och möllan. Brygget sattes på, och gillet reddes till. Och detta blev vidlyftigt, ty de kommo alla, hela roten inställde sig, äldre som yngre. Och som det lästes under dagarna före. Jag minnes från mitt hem, huru det lästes i folkstugan. Pigor och drängar, och alla läste högt och hörde varandra i "frågebogen". Så kom den stora dagen, och prästen ropade upp alla efter "husförhörlängden" och antecknade där de, som voro närvarande. Sen börjades förhöret. Vanligen först innanläsning sedan "utantill" och till sist "förståndsfrågorna".

Under förhöret bjödos töserna 2 och 3 åt gången på risgröt och kaffe i köket. Och i drängkammaren bjöds drängarna, också några i sänder, av drängen brännvin, bröd, smör och fläsk av husfolkets förråd. Verkan därav uteblev ej. De lågo fulla på gödselhögen och i loggolvet. Men de äldre, mannar och kvinnor, bjödos på middag, som serverades i stugan och i "bästuen" och bestod mest av fläsk och fårkött eller höns, således av eget förråd. Ofta bjöds även kakor, vanligen medförda av någon släkting eller anhörig, som bjudits närvara, merändels krumkakor eller spettekaka. Oftast stannade kyrkoherden, och även klockaren, som var med och sjöng vid förhören, till middagen.

Under mina tidigare prästår voro dessa förhör ännu i bruk, men äro numera alldeles slut här nere bland oss. Uppåt landet lära de ännu förekomma i vissa stift, men jag skulle tro, att den nya vind, som drager fram över hela vårt land, skall blåsa bort dem även där.

KAPITEL V

FOLKTRON

I en föregående del har jag sökt skildra huruledes tron på Gud var djupt rotad i de gamlas hjärtan. Gud var för dem det vissaste av allt, och hans ingripande i allt som rörde deras liv ute och inne var obestritt. Men Gud var ej ensam. Jämte honom fanns mellan himmel och jord en hel skara andeliga väsenden, som regerade och ingrepo i människolivet på gott eller ont. Dessa andeväsen voro osynliga men fullt verkliga. Det gällde blott att bevara sig för de onda och stå väl med de goda. Nissar, troll och vättar, onda ögon, häxor och kloka gummor, var allt ju både si och så med, och mycket som gick över en i form av sjukdom eller olyckor hade man "kommed forr i väred" oftast vid hörnen eller husgaveln, där det onda stod på lur. Man fick alltid vara på sin vakt. En ung åbosen, vars näsa genom någon inre sjukdom fallit samman och tillplattats, hade "kommet forr de i väred"; en kvinna, som fött en gosse med sned fot, hade fått detta till straff av Gud, därför att hon en söndagsmorgon, då hon skulle gå till nattvarden i brist på galoscher torkat av sina smutsiga skodon på gräset av en grav.

Den, som man alltid fick akta sig för, var "vårulen" eller varulven. Han var alltid ute och sprang om kvällarna och nätterna och var särskilt farlig för fruntimmer, som voro i grossess. Han ville riva fostret ifrån dem och på detta överföra sin bundenhet. Vad var "vårulen" och hur kom han till? De gamla berätta, att när en piga blev i grossess, och hon ville ha en lätt förlossning, passade hon på, när en "mår hade fällad" (ett sto hade fölat). Då tog hon fölahammen, spände den mellan 2 stolpar, som hon ställt upprätt på så stort avstånd från varandra, att hammen var spänd. Så klädde hon sig naken och sprang tvärs igenom hammen 3 gånger. Då fick hon en lätt förlossning, men barnet fick lyte. Blev det en gosse, så blev han "vårul", blev det en flicka, så blev hon mara.

Mötte en kvinna, som var i grossess "vårulen" en kväll ute på vägen eller hemma vid huset, när hon "gick ut" av någon anledning, fick hon vara på sin vakt. Det gällde då att fly för glatta livet, ty han sprang efter henne och försökte få fatt i henne. Var hon ute på vägen och hade långt hem, så kastade hon först till honom sitt förkläde, vilket därför alltid skulle sitta löst bundet om livet för att vara till hands, om han kom. Han "såg ut som en hung, sprant på 3 ben (båda armarna och ena benet, det andra benet skulle liksom alliera rumpa)", och när han så fick tag i förklädet, stannade han för att riva det sönder och bita i det. Kvinnan fick under denna tid lite försprång. Så hanns hon upp igen, och då kastades schalen, så huvudklädet och så kläderna plagg efter plagg, tills hon hann över sin tröskel, då han ej vågade förfölja henne längre, helst om mannen var hemma, och i hans sällskap gick hon fri även på vägarna. Men det gällde att ej tilltala "vårulen", då sa han strax: "Nu kan du va vårul", och förtrollningen löstes.

Här i pastoratet fanns 2 stycken. De sprang alltid ute om kvällarna och nätterna och kommo hem om morgnarna klösta och rivna i ansiktet. Gamla Mor Kron, soldatänka från byn, berättade någon gång innan hon dog, så sent som 1927, att när hon och mannen bodde uppe i Stenbäck, strax vid Mjölkbareboden, fick hon en kväll möte med vårulen. Hon hade "vad ude ve gaveln, o vårulen kom o skulle fara på na, men hon va kvickt inom daren, och Kron så han me, och, vill kyrkoherden tro, Kron han skåd 4 skott etter han me sin puffert, och va de inte underlet, alla 4 skotten di klicka". Och så såg hon så menande ut. Det hade naturligtvis vårulen ställt om.

Med "maran" var det samma sak. Man fick akta sig för henne, och när hon kom vara mol tyst. Hon kröp upp i sängen till drängarna om nätterna och satte sig på deras ansikte eller bröst, så de ej kunde andas. Vaknade drängen och röt åt henne, sa hon strax: "Nu kan du va vårul." Men sa han ingenting, så gick hon på annat håll. Ville man freda sig, så fick man akta sig att vända skorna mot sängen, då man lade sig om kvällarna, för då trampade hon rakt i skorna och kom upp på en i sängen. Hon kom in genom nyckelhålet. Tättades detta för kvällen, så kunde hon ej

komma in. Och tättades det sen hon var inkommen, t. ex. av den ene drängen, när hon va i lag med den andre, så kunde hon ej komma ut, då stod hon vid dörren, när det blev dager, spritt naken, så man kunde se vem det var. Annars försvann hon i dagningen.

Bäckhästen har jag ej hört något närmare om, än att han kom upp på land om kvällarna och narrade folk, mest barn och ungdom, upp på sin rygg, så sprang han i vattnet och sänkte dem.

Väktaren på Tärnö, en mycket gammal man, kom ofta hit i sin ålders höst för att lösas från allt ont, han sett om nätterna där uppe, när han gick vakt. Han "hade sett så mied rälet där oppe på gåren, så han kunde ej snacka om ed."

Hand i hand med allt detta går tron på sjukdomar och dess botande. I det föregående är nämnt om "stöpande" och "blösande" vid sjukdomstillfällen samt alla förvända konster i ladugården med sjuka kreatur. Här vill jag blott tillägga, att för dåliga ögon hade man att smörja dessa med "ynevanned" (ögonvattnet) av en levande höna, vars ögon således stuckos ut för ändamålet; och mot kräfte i magen skulle man dricka människoblod. Sådant åtkom man endast vid avrättningarna på Tingbacken utanför Tullstorps prästgård. Där var också platsen för avrättningar och spöslitning. Dessa tillställningar, som i äldre tider förekommo alltemellanåt, voro fullständiga folkfester. Då färdades man dit från långa håll, unga och gamla i tusental, kronobetjeningen från domsagan var uppbådad med fjärdingsmän och allt, och "spetsgård" bildades. Innanför denna fördes delinkventen, antingen han skulle slita spö, varvid han hängde med händerna uppsträckta i en galge, varav platsen har sitt namn "galgbacken", eller han avrättades på stupstocken, där han lades framstupa med en tung stock över ryggen, så han ej skulle resa på sig, och skarp-rättaren med sin skarpslipade yxa utförde exekutionen inför allas ögon. Nog av, när huvudet föll, bröts kedjan, och kvinnfolk störtade fram med stora träskedar i händerna för att sleva i sig blodet, medan detta ännu var varmt. Det botade för kräfte.

Till folktron hörde också att hålla "målro" d. v. s. tiga och äta. Att tala under måltiderna ansågs opassande. Jag vet ej varför, men det är liksom om födoämnenas verkan på kroppen befräm-

jades av tystnaden, och osynliga väsen ville det så. Jag har ofta stått och sett på arbetsfolk, när de åt, vilken tystnad och högtidlighet, nästan som en andelig förrättning. Jag har också stått och sett med undran, vilka massor bröd och vilka tjocka brödskivor folk kunde sätta i sig, och frågade en gång Hans Skraddare, som var specialist på tjocka "matar", om det inte kunde vara bättre att äta tunnare. "Ack nej", svarade han, "då blir en inte mätt." "Varför det", tyckte jag, "man kan ju äta så många fler." "Förstår inte Herr Viktor", sade han, det var i de unga dagarna, "att man blir mied mättare åv di tjocka brödskvivorna, forr då gavar en mied varre o sluer mied mer vär (väder)".

Att vara fet är en stor dygd och ingiver stor respekt. Det vittnar om rikedom och välmåga. Man har råd att äta sig mätt, det ha ej alla. Skall folk säga en någon artighet kan de ej säga bättre än att man "tad si" (tagit sig, blivit fet). Jag hörde en gång en man presentera sina flickor för en annan man, som han mötte och kom i snack med. "Detta e mina dottra", sa han. "Ack, horr di va feda", svarade den andre.

Ja matfrågan var det stora kapitlet både hos den ene och den andre. Att hugga för sig, när man var borta, ansågs ytterst opassande, helst vid kaffebordet, där man skulle ta nått på kakorna och det fina brödet och aldrig röra dessa ting till halvan, som skulle drickas på bit, om man ville anses "bära si ad som folk".

I övrigt besitter allmogen en mycket stor portion humor. Det hör till kynnet, som vi ha gemensamt med våra danska fränder, och varigenom vi skilja oss från svenskarna d. v. s. folket norr om Skåne, som är mycket lite humoristiska. Denna humor har hjälpt oss över mycket, och den som vid en ordväxling eller menings-skiljaktighet fått skrattarna på sin sida, har alltid avgått med segern.

T I L L Ä G G

Den tiden voro alla hoveriskyldiga under ägaren av Näsbyholm. Detta hoveri utgjordes av samtliga underlydande såväl bönderna som torparna. En bonde på 50 tunnlands hemman släppte till en dräng året runt alla söckna dagar. Dessutom skulle han på våren så vissa tunnland säd, som han också skulle hösta och köra in samt skära torv efter skifte. Alla skulle skära på samma dag under tillsyn av gårdens ladufogde. Dessutom skulle han köra gödsel på trädan efter order, göra äckor till staden med brännvin, säd och timmer.

Mindre ställen än 50 tunnland hade en dräng ihop, som tillika med förenämnda utförde allt arbete på Näsbyholm. Men sedan Sillesjö byggts, gingo därvarande husmän till Sillesjö och gjorde där sina dagsverken. Till Sillesjö hörde då 20 torpare. Dessa bodde 4 i Assartorp, 5 i Gabeljung, de övriga på "Räckan". Torpare med hästar voro 3 om en dräng samt skulle dessutom hösta och göra äckor. Husmän skulle göra en dag i veckan för sitt hus.

Säden plejlatröskades av hoveridrängarna på Näsbyholms loge, dit den körts och inlagts i högar. Alla skulle börja på en gång och sluta på en gång. Om ett ax befanns dåligt tröskat, skulle "syndaren" bjuda på ett stop brännvin, och tappades halmdromen, då den bars på gällan, pliktades en kanna brännvin, som tillhandahölls och köptes på gården. Allt arbete gick i kapp, och den, som blev bak, fick "bestå".

På 60- och 70-talet odlades raps på de större gårdarna. Den tröskades vanligen ute med plejel på ett större segel, som låg utbrett på marken för att fröt skulle samlas upp i detta. Rapsen skars med svängda knivar och kördes på "slädar", 4-kantiga segel av duk 10 à 12 alnar i fyrkant med en ram av trä med förspänd häst, på vars rygg en pojke tog plats och red med sitt "lass" i fly-

vad som rörde sig i tiden, både den gamla och den nya. Uppvuxen med mina församlingar och sammanvuxen med dem, har jag med dem så mycket gemensamt, att jag levat både med dem och för dem alla dessa år såsom en vän och en fader. Till mig har de kunnat komma med sina bekymmer alla dagar. Någon bestämd expeditjonsdag, med stängda dörrar de övriga dagarna, har jag ej haft. En dag i veckan, lördagen, har jag bundit mig vid hemmet, då ha de alltid kunnat träffa mig utan att riskera gå förgäves. Men alla de andra dagarna i veckan har de också fått komma och alla dagar mottagits vänligt och tillmötesgående. Aldrig har någon kommit olägligt eller fått sitta och vänta i onödan. Därtill har jag ansett deras tid för dyrbar. Och har de ej kunnat gå från hästarna, då de kommit körande eller ridande, har jag gått ut till dem på gården. En gång fick jag höra ett förskräckligt brummande på gården, och då jag tittade ut, höll en man med en stor tjur vid trappan. Han skulle ha ett betyg och tyckte det kunde passa bra att "ta tjuren med sig, den skulle rastas ändå".

Vi präster få aldrig vara noga på det. Grannligheten och finhet ligger ej alltid för vårt folk, och vi få ta dem, som de äro. Även "de styrande i socknarna" se ej alltid som vi på saker och ting. Så har t. ex. under gamla löneregleringen här hundskatten uppburits på samma gång som prästlönen. Inte skulle det falla mig in att känna mig sårad över det, ehuru det varje gång väckte till liv minnet av det gamla ordspråket: "Prästen o hungen (hunden) förtjäna föan me mungen (munnen)." Men säkert tänkte ingen annan på det.

I fjol var det 50 år sedan jag första gången besteg predikstolarna i Gerdslöv och Önnarp, de första åren dock som student, och nära nog varje söndag predikat, kanske ej fullt varje under studentåren, men sedan 1883, då jag prästvigdes, så mycket regelbundnare. Dagen högtidlighölls med stor sammankomst i prästgårdens trädgård, varvid jag fick tillfälle att säga alla mitt tack. Lever jag 5 år till, blir jag 75 år gammal. Då vill jag avgå med pension och draga mig tillbaka. Då har jag över 50 år som ordinarie präst i samma pastorat och ändå mera att se tillbaka på med glädje och tacksamhet.

I avvaktan på denna dag vill jag nu lägga ner min penna och

säga mina församlingar farväl. Tagen emot dessa rader som en gåva från er gamle kyrkoherde. Ack, då Ni själva eller Edra barn läsa dem, så sänd en vänlig tanke till den, som älskade Eder av hela sitt hjärta och ville Eder alla väl.

ZUSAMMENFASSUNG

In seinem nachgelassenen Manuskript „Minnen och anteckningar“ (Erinnerungen und Notizen) behandelt der Pfarrer Viktor Åkerman (1858—1930) das Pastorat von Gärdslöv und Önnarp in Südwestschonen. Sein Vater übernahm die dortige Pfarrstelle, als der Verf. ein Jahr alt war. Nach seinem Tode 1887 trat der Sohn seine Nachfolge an und wirkte als Pfarrer in diesem Pastorat, bis er 1930 starb. Die Niederschrift von „Minnen och anteckningar“ stammt aus seinen letzten Lebensjahren.

Das Buch besteht aus drei Teilen. In den ersten Kapiteln von Teil I schildert Å. sein Elternhaus und seine Kindheit, seine Schüler- und Studenzeit in Lund und seine erste Tätigkeit als Geistlicher in der Heimatgemeinde. Sodann behandelt er die Zeit nach der Übernahme des väterlichen Amtes und berichtet über Volksglauben und volkstümliche Sitten, die im Zusammenhang mit allerlei kirchlichen Verrichtungen standen. In einem besonderen Kapitel „Kulturella rön“ (kulturelle Beobachtungen) sammelte Å. u. a. Erfahrungen über das religiöse Leben im Pastorat und über die konservative Haltung der Bevölkerung in Dingen der Sitte und des Glaubens sowie Langsamkeit und Bedachtsamkeit in Charakter und Sprache. Å. betont, dass sich der kulturelle Stand der Bevölkerung während der Zeitspanne seines Wirkens in jeder Hinsicht hob. Ein wichtiger Faktor war hierbei der Rückgang des Alkoholmissbrauchs. Å. beschreibt auch, welchen Veränderungen Ernährung, Tisch- und Festsitten, Kleidung, Hauseinrichtung und allgemeines Betragen unterworfen waren.

Das Pastorat von Gärdslöv und Önnarp war Patronat unter dem in Gärdslöv gelegenen Gut Näsbyholm, dem mit Ausnahme der Pfarr- und Küsterwohnstätten aller Grund und Boden im Kirchspiel gehörte. Näsbyholm war Eigentum der Adelsfamilie Blixen-Finecke, die durch Erbschaft auch das Gut Dallund in Dänemark besass. C. F. A. von Blixen-Finecke, geb. 1822, war eine Zeitlang dänischer Aussenminister. Sein Sohn Fredrik liess sich 1875 auf Näsbyholm nieder und schloss enge Freundschaft mit Å. Kap. 1 von Teil II enthält ausser einer Beschreibung der beiden Kirchen des Pastorats eine Schilderung Näsbyholms und seines Besitzers. Kap. 2 behandelt einmal die Entwicklung des Schulwesens und zum anderen der Armenfürsorge. Die Volksbildung erhielt ihre Grundlage durch die Volksschulverordnung (folkskolestadgan) von 1842. Die langsame Entfaltung des Unterrichts, die Å. aus seinem Pastorat schildert, macht anschaulich, wie weit der Weg vom formellen Beschluss bis zu seiner allgemeinen

Durchführung war. Dasselbe gilt für die Armenfürsorge, die durch die Armenfürsorgeverordnung (*fattigvårdsförordningen*) von 1847 eine für ganz Schweden einheitliche Gestalt erhalten sollte. Um diese Zeit liess der Besitzer von Näsbyholm auch zwei "Armenhäuser" im Kirchspiel errichten — Bild S. 91 — wo die Armen untergebracht werden sollten, anstatt dass wie früher die Bauern der Gemeinde der Reihe nach für ihre Beköstigung und Unterbringung sorgen mussten. Die Schilderung zeigt, wie schlecht es noch in den neunziger Jahren um die Armenfürsorge bestellt war.

Teil III ist verschiedenen Seiten der bäuerlichen Lebensweise in den Jahrzehnten um die Mitte des 19. Jahrhunderts gewidmet; die Schilderung stützt sich teilweise auf die Angaben älterer Gewährsleute und teilweise auf eigene Beobachtungen und Erlebnisse. Kap. I „*Bostäder och hemsysslor*“ (Wohnungen und häusliche Arbeiten) beschreibt u. a. Bauweise, Möblierung, Sauberhaltung, Mahlzeiten und Tischsitten, Backen und Brauen. In Kap. 2 „*Helgdagsliv*“ (Feiertagsleben) werden einleitend die Weihnachtsvorbereitungen geschildert. Zur Weihnachtsfeier gehörte u. a. die Sitte, „Neujahr zu schiessen“, wobei die Jugend von Hof zu Hof zog, schoss und bewirtet wurde. Je freigebiger die Bewirtung ausfiel, desto mehr Schüsse feuerte man ab. Zur gleichen Art verdeckter Bettelwanderungen der Jugend durch das Dorf gehörte auch das Umherziehen der Sternjungen am Dreikönigsvorabend. An Fastnachtsbräuchen wird das Fastnachtsmahl beschrieben sowie die einleitenden Reiterspiele „die Katze aus der Tonne schlagen“ und „die Ringe nehmen“. Bei der Feier des 1. Mai wird eigentümlicher Weise ein Maibaum erwähnt, der sonst in Schweden zur Mittsommerfeier gehört.

Kap. 3 beschreibt den Ablauf des Arbeitslebens auf einem Bauernhof vom Frühling bis zum Winter. Wie es in der schwedischen Geistlichkeit üblich war, bewirtschaftete Å. bis 1914 selbst seinen Pfarrhof und war daher mit den verschiedenen landwirtschaftlichen Arbeiten wohl vertraut. Å. beschreibt die einzelnen Gerätschaften auf einem Bauernhof und spricht dabei auch von den Haustieren und der sehr mangelhaften Pflege, die ihnen in früheren Zeiten zuteil wurde. Die Einführung moderner Landwirtschaftsmethoden fiel gerade in die Lebenszeit Å. s.

Kap. 4 behandelt „Familienfeste“ und erzählt von Taufe, Aufgebot, Hochzeit und Begräbnis. Das Kapitel schliesst mit einer Schilderung der jetzt verschwundenen sog. Hausverhöre, einer gleichzeitig weltlichen und kirchlichen Angelegenheit. Mit ihnen war eine Zählung der Bevölkerung des Kirchspiels verbunden, während gleichzeitig der Pfarrer eine Prüfung der Kenntnisse in Lesen und Religion abhielt. Danach wurde das Ganze durch ein Festmahl abgeschlossen. In Kap. 5 schildert Å. unter der Überschrift „*Volksglauben*“ die Vorstellungen von verschiedenen Geisterwesen wie Werwolf und Mahr, die lange in der Bevölkerung lebendig blieben.

In einem besonderen „Anhang“ folgt eine kurze Beschreibung des Frondienstes (*hoveri*), d. h. der Arbeitsleistungen, zu denen die Bauern früher

dem Gutsherrn gegenüber verpflichtet waren. Die Frondienste wurden um die Mitte des 19. Jahrhunderts allgemein durch Pachtzahlungen in bar abgelöst. Å. beschliesst seine Erinnerungen mit einigen Gedanken über die grossen Veränderungen, deren Zeuge er in seiner langen Amtszeit wurde.

INNEHÅLL

Utgivarens förord	7
FÖRSTA DELEN	
Kapitel I: Från hemmet och skolan	12
Barndomshemmets självhushåll, s. 12. — Den första skolgången, s. 13. — Undervisning enl. Lancastermetoden, s. 15. — Bröderna i Latinskolan i Malmö, s. 16. — Undervisning av guvernant, s. 17. — I Katedralskolan i Lund, s. 17.	
Kapitel II: Studenttiden	20
Studentexamen 1877, s. 20. — Min första predikan, s. 21. — Studentliv på 70-talet, s. 23. — Prästvigning, s. 25.	
Kapitel III: Pastorn	27
Pastorsadjunkt i Grönby och Gärdslöv, s. 27. — Prästgården och prosten S. Hendeberg i Grönby, s. 27. — Min far dör, s. 28. — Vice pastor i hemförsamlingen, s. 29. — Patronus kallar, s. 30.	
Kapitel IV: Kyrkoherden	31
Bosättning och bröllop, s. 31. — Installation, s. 33. — En ofrivillig middagsbjudning, s. 33. — Kommunala angelägenheter och reformer, s. 36. — Kyrklig sed. Äldre begravningsbruk, s. 37. — Folktro kring födelse och dop. Kyrktagning, s. 38. — Vigsel och "vårdtecken", s. 39. — Man håller ej på formaliteter men väl på hjälpsamhet. Svåra vägförhållanden, s. 40. — Respekt för prästen. Krav på hans yttre uppträdande, s. 42. — En representant för Svenska missionsförbundet, s. 44. — "Läsa lagen", två små episoder, s. 45.	
Kapitel V: Kulturella rön	47
Andlig väckelse på 70- och 80-talet. Evangeliska fosterlandsstiftelsens predikanter, s. 47. — Konservatism i sed och tro. Tröghet och försiktighet i lynne och tal, s. 48. — Skriv- och läskunigheten, s. 50. — Svaghet för främmande ord, s. 51. —	

Kloka gubbar och gummor, s. 51. — Jag och församlingsborna göra utfärder, s. 52. — Dryckenskapens försvinnande, s. 54. — Äldre och nyare måltidsseder, s. 55. — Bostädernas modernisering, s. 56.

Återblick 57
 Det andliga livet, s. 57.

ANDRA DELEN

Kapitel I: Kyrkan och herrgården 58

Gärdslövs kyrka, byggnadshistoria och inventarier, s. 58. — Kylan i kyrkan, s. 59. — Gravkoret, s. 60. — Altartavlan och andra inventarier, s. 61. — Den gamla kyrkan i Önnarp, s. 62. — Borgruinen vid Gärdslövs kyrka, s. 65. — Det gamla Näsbyholm, s. 65. — Det nya Näsbyholm, s. 67. — Spökerier, s. 67. — "Store baronen" och hans brorson, s. 68. — Carl Fredrik Axel von Blixen-Finecke, den danske ministern, s. 70. — Kungajakten på Näsbyholm 1865, s. 71. — Tannsjönäs jaktsällskap, s. 74. — Näsbyholmsjöns urtappning, s. 75. — Fredrik von Blixen-Fineckes reformarbete, s. 77. — Familjeliv på Näsbyholm, personliga händelser och öden, s. 79.

Kapitel II: Skolan och fattigväsendet 85

Det äldsta skolhuset, s. 85. — Skolväsendet ordnas i Gärdslövs socken, s. 86. — Skolväsendet i Önnarps socken, s. 88. — Jämförelse mellan förr och nu, kritik av 1919 års skolreform, s. 90. — Fattighus uppföres, s. 90. — Fattighusens innevånare, s. 92.

TREDJE DELEN

Kapitel I: Bostäder och hemsysslor 97

Byggnadssätt, s. 97. — Uppträdande av dvärg och akrobat, s. 98. — Gårdsplan, s. 99. — Byalaget, slagsmål, s. 100. — Far och hans söner, s. 101. — Bostadskick och möblering, s. 102. — Renlighet, s. 102. — Måltider och bordskick, s. 102. — Besök, s. 104. — Självhushållning, bakning, s. 104. — Brygd, s. 105.

Kapitel II: Helgdagsliv 107

Julförberedelser, s. 107. — Julafton i prästgården, s. 108. — Julen i bondgårdarna, s. 109. — Nyårsskjutande, s. 111. —

	153
”Kimning” och stjärngossar trettonafton, s. 112. — Fastlagsgille, ”slå katten ur tunnan”, ”ta ringarna”, s. 112. — Skydd mot ont, s. 115. — Påsken, ägglekar, s. 117. — Majsjungning, s. 118.	
Kapitel III: Utearbetet	119
Vårarbetet, s. 119. — Cirkulationsbruk, s. 120. — Fårmjök, s. 121. — Torvupptagning, s. 121. — Klineväggarna lagas och kalkas, s. 122. — Skördearbete, s. 122. — Linbrytning, s. 123. — Höstgille, klädedräkt, s. 123. — Vinterarbete, stadsresor, s. 124. — Gångbud till staden, s. 126. — Slöjdarbete, s. 126. — Dagligstugans möblering, s. 126. — Yttre och inre inventarier vid en bosättning, s. 127. — ”Bästu” och kök, s. 128. — Eldsvådor, s. 129. — Blekning av linneräckor, s. 129. — Tjänstefolk, s. 130. — Hantverkare, s. 130. — Kreaturens utfodring och skötsel, s. 130. — Får- och svinavel, s. 132. — Höns och gäss, s. 134.	
Kapitel IV: Familjhögtider	135
Barnsängsmat, s. 135. — Barndop, s. 135. — Lysning, s. 136. — Bröllop, s. 137. — Begravning, s. 137. — Husförhör, s. 138.	
Kapitel V: Folktron	139
Andeväsen, s. 139. — Varulven, s. 139. — Maran, s. 140. — Folkmedicin, en avrättads blod, s. 141. — Tiga och äta, att vara fet, s. 141. — Humor, s. 142.	
Tillägg	143
Hoveri, s. 143. — Rapströskning, s. 143. — Socknens betjante, s. 144. — Slutord, s. 145.	
Zusammenfassung	148

Skrifter från Folklivsarkivet i Lund

utgivna genom Sällskapet Folkkultur (C W K Gleerup i distribution):

- N:r 1. JOHN PAPE, *Kloka flickan från Vallåkra*. Lund 1949. 176 sid. Pris kr. 9:50.
- N:r 2. JOHAN PETTERSSON, *Kupolbyggnader med falska valv*. Engl. summary. Lund 1954. 56 sid. Pris kr. 6:00.
- N:r 3. NORDEN OCH KONTINENTEN. *Föredrag och diskussioner vid Trettonde nord. folklivs- och folkminnesforskaarmötet i Lund 1957*. Deutsches Ref. Lund 1958. 208 sid. Pris kr. 16:00.
- N:r 4. KARL MATTISSON, *Det sydsvenska halmtaket*. Deutsches Ref. Lund 1961. 179 sid. Pris kr. 20:00.
- N:r 5. AXEL HÖRLÉN, *Knyppling och knypplerskor i södra delen av Ingelstads härad*. Deutsches Ref. Lund 1962. 136 sid. Pris kr. 16:00.
- N:r 6. NILS-ARVID BRINGÉUS, *Brännodling*. En historisk-etnologisk undersökning. Engl. summary. Lund 1963. 183 sid. Pris kr. 20:00.

Minnen och anteckningar av Viktor Åkerman

”Viktor Åkerman har i manuskript efterlämnat ’Minnen och anteckningar’, en ingående bygde- och släkthistorisk krönika, rik på kultur- och folklivsskildringar från Vemmenhögs hd, där han levat hela sitt liv och på närmaste håll fått bevittna den stora omvandlingen under 1800-talets senare hälft. Det torde icke vara något tvivel om att när en gång denna skildring föreligger i tryck, den kommer att räknas som ett ytterst värdefullt kulturhistoriskt dokument från en period då vi tyvärr i övrigt äro mycket illa försedda med minnesuppteckningar värda att ställas vid sidan om de slättbygdsteckningar, som 100 år tidigare gjorts av Nicolovius, N. O. Lönqvist och Mattias Solberg.”

Överbibliotekarie Gunnar Carlquist i Lunds stifts herdaminne.

”Personliga dokument av detta slag är oskattbara och oersättliga. Ett sådant dokument är Viktor Åkermans *Minnen och anteckningar*. För utgivaren har dessa memoarer haft fördelen att helt kunna publiceras i originalform. För läsaren verkar de lockande genom att de skildrar så växlande miljöer: skol- och studentåren i Lund, herrgården, prästgården och bondehemmet. Det gäller därtill en bygd som under halvsekle 1875—1925 genomgick en stor och snabb omdaning. Men vad som hände i Gårdslövsbygden hände på många andra håll också. Detta ger Åkermans *Minnen och anteckningar* deras allmänna värde.”

Utgivaren professor Sigfrid Svensson i en artikel i tidskriften Ale om Viktor Åkermans memoarverk.

CWK GLEERUP/LUND

Isbn. 91-40-04985-X